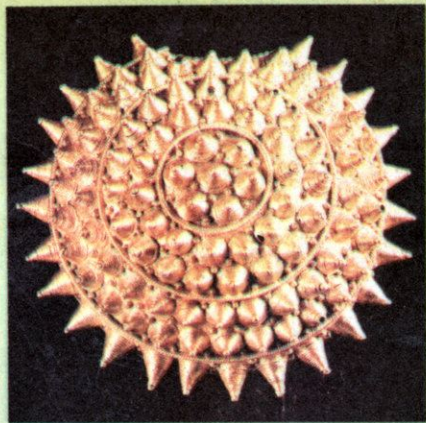
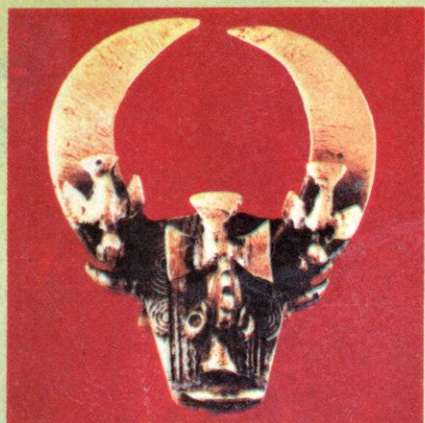
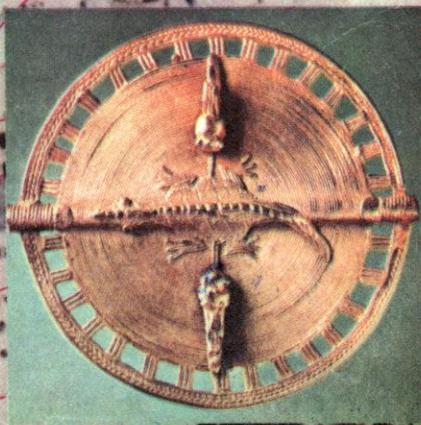

magazin istoric

ANUL XIX NR. 10 (223) OCTOMBRIE 1985

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIX
Nr. 10 (223)
octombrie 1985

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegii redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Nürnberg 1502. Viața și faptele lui Ștefan cel Mare într-o primă cronică străină: <i>I.C. Chițimia</i>	2
Stema volevodului Litovoi: <i>Maria Dogaru</i>	6
Constantin Brîncoveanu și Vlad Țepeș pe o pictură pe sticlă din veacul trecut: <i>Mihaela Neagoe</i>	7
Comori de artă românească la Muzeul Vatican: <i>Ion Dumitriu-Snagov</i>	8
• Odiosul Diktat de la Viena (III): <i>Mircea Mușat...9</i> • Sinistra noapte (III): <i>M. Manolescu... 10</i> • Totul s-a petrecut fulgerător: <i>Valer Pop... 18</i>	
Cavaleri al Ordinului „Mihai Viteazul” în războiul antihitlerist: <i>Fl. Marinescu</i>	21
Tezaurul de la Sucidava-Izvoarele: <i>Adrian Rădulescu, Traian Clianțe</i>	30
Pe urmele strămoșilor (IV): <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	33
Însemnările lui Grigore Gafencu (IV): <i>Costin Murgescu, Ștefan Lache</i>	36
În București, acum 50 ani	46
• Cei patru cai de aur ai Veneției: <i>Radu Ion Popescu... 24</i> • Marchizul Cai și minunata zhi: <i>Ana Budura...25</i> • Sigiliile chinezești de la Arad — între artă și utilitate: <i>Ileana Hogeavelișcu, Ioan Popovici...28</i> • Misluni periculoase (III): <i>A. Cecil Hampshire, Felicia Antip...41</i> • Garbo redivivus: <i>Eugen Preda...45</i> • În Africa, imperii medievale ale aurului: <i>Stelian Brezeanu...50</i> • Andreas Hofer — eroul Tirolului: <i>Mihai Manea...54</i> • Santorin — Pompeiul Egeei: <i>Ana Maria Șerbănescu, Ioan Ionel...57</i>	
• Cărți sosite la redacție... 22 • Concursul Magazin istoric: <i>Victoria... 23</i> • Poșta Magazin istoric... 62. • Clio zimbește... 62	

COPERTELE NOASTRE

① Mărturie ale civilizației africane din timpul evului mediu: inel de cult din bronz aurit și cercei din aur, purtat la curtea regală (în partea de sus); pandantiv din aur decorat cu imaginea unui crocodil, considerat animal sacru (toate provenind din Ghana) și un detaliu dintr-o hartă ce redă celebrul pelerinaj la Mecca al împăratului Mănsa Musa (Imperii medievale ale aurului, p. 50)

② Celebrul grup statuar de pe Basilica San Marco, înainte de restaurare (Cei patru cai de aur ai Veneției, p. 24).

③ Amintirea marilor voievozi ai Țării Românești care s-au ridicat și în apărarea drepturilor românilor transilvăneni a dăinuit sub multiple forme în conștiința acestora. În imagine, Constantin Brîncoveanu și Vlad Țepeș într-o pictură realizată la 1886 de țărănul Savu Moga din Arpașu de Sus. Artă autodidact, acesta s-a ilustrat prin conținutul laic imprimat picturilor sale pe sticlă, conținut ilustrat în tabloul din imagine și prin prezența unui păstor ce cîntă din fluier, a unor soldați în uniforme vremii ș.a. (Constantin Brîncoveanu și Vlad Țepeș pe o pictură pe sticlă din veacul trecut, p. 7)

④ Piese din argint aurit descoperite la Sucidava-Izvoarele. Ele fac parte din multitudinea de obiecte ce atestă înfloritoarea civilizație dezvoltată pe pământul Țării în primul mileniu al erei noastre și, totodată, puternicele legături comerciale și culturale întreținute de locuitorii de la Dunărea de Jos cu diferite zone ale Imperiului bizantin (La Sucidava-Izvoarele: un depozit de vase de argint, p. 30)

„O, bărbat glorios și victorios, care ai biruit pe toți regii...
Om fericit, cărui soarta i-a hărăzit cu multă dărnicie toate darurile.

Căci pe cînd altora le-a dat numai unele însușiri
și anume unora prudență împreună cu și rețenie,
altora virtuți eroice și spirit de dreptate, altora biruință contra dușmanului,
numai ție și le-a hărăzit la un loc pe toate.

Tu ești drept, prevăzător, isteț, biruitor contra tuturor dușmanilor.

Nu în zadar ești socotit printre eroii secolului nostru”.

Aceste înflăcărâte cuvinte de admirație aparțin cronicarului polon Miechowski
și ele sînt adresate lui Ștefan cel Mare, domnitorul care, prin politica sa înțeleaptă,
prin vitejia cu care și-a apărât pămîntul țării,
prin amploarea relațiilor pe care le-a stabilit cu statele și suveranii timpului,
devenise o personalitate proeminentă a epocii sale,
elogiat de oameni politici și cărturari ai vremii.

„Faptele tale săvîrșite cu înțelepciune și vitejie contra turcilor infideli,
inamicii comuni, au adus atîta celebritate numelui tău,

încît ești în gura tuturor și ești, în unanimitate, foarte lăudat”,
îl scria voievodului român papa Sixt IV. Iar cronicarul ungur Miklos Istvánfi sublinia,
la rîndul său, calitățile militare ale domnitorului:

„Prin știința militară și faptele săvîrșite în război a fost renumit și sărbătorit toată viața”.

Nürnberg 1502

VIAȚA ȘI FAPTELE LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎNTR-O PRIMĂ CRONICĂ STRĂINĂ

Prof. univ. dr. I. C. CHIȚIMIA

Unanimă apreciere europeană

Veștile deosebitelor fapte de arme repurtate de domnitorul Moldovei pătrundeau pe diferite căi în toate colțurile Europei: la curtea regilor Poloniei și Ungariei, la cea a marelui cneaz al Moscovei sau în serenissima republică a Veneției, inclusiv prin solii trimiși de marele oștean și marele diplomat care se străduia să realizeze un front împotriva primejdiei comune — Imperiul otoman. Neguțătorii și călătorii vremii furnizau și ei prețioase știri despre locuitorii de la Carpați, Dunăre și Mare și despre viteazul lor conducător. Ecoul marilor fapte răzbătea, de asemenea, și avea să fie păstrat de-a lungul veacurilor, prin scrierile

timpului — cronici și letopisețe. Este, de altfel, deosebit de semnificativ faptul că începuturile literaturii istorice românești coincid cu domnia lui Ștefan cel Mare, acum punîndu-se bazele unei bogate tradiții care va ajunge la deplină împlinire prin scrierile marilor cronicari Ureche, Costin și Neculce.

Redactate la curtea voievodului sau în directă legătură cu aceasta (în scriptoriile marilor mănăstiri, care, totodată, dispunînd de biblioteci și cărturari învățați, erau și lăcașuri de cultură), cronicile domniei lui Ștefan cel Mare (*Letopisețul de la Bistrița*, *Letopisețul de la Pulna*) prezentau posterității istoria românilor de la răsărit de Carpați, lupta lor pentru independență și dăinuire fiind cunoscute și apreciate de românii de

pe întreg spațiul locuit de ei. Aceste scrieri se bucurau de interes și printre contemporani, în diferite țări ale Europei, lucrări cu referiri la istoria românilor traduse sau prelucrate în limbi de circulație europeană, după letopisețele interne, fiind prezente în biblioteci de peste hotare. În culegerea de cronică de la curtea cneazului Moscovei, *Voskresenskaia Lietopis*, de exemplu, se află integrată și o *Cronică moldo-rusă* (numită așa pentru că e scrisă în limba rusă), alcătuită în vremea urmașilor lui Ștefan cel Mare (poate în timpul lui Petru Rareș). De asemenea, în diferite biblioteci din Polonia se află, în mai multe copii manuscrise, o *Cronică moldo-polonă*, alcătuită în limba polonă prin anul 1564 (ultimele evenimente datează din acest an), în care domnia lui Ștefan cel Mare este pe larg prezentată. Și tot ca o dovadă a interesului pe care istoria românească îl avea în contextul istoriei popoarelor vecine să notăm și existența unei *Cronici sirbo-moldovenesti*,

însă o cronică alcătuită în anul 1502, în limba germană și care se află în prezent la Biblioteca de Stat din München, intitulată *Cronica scrisă pe scurt a lui Ștefan, din mila lui Dumnezeu voievod al țărilor Moldovei și Valahiei* sau, cum a rămas în istoriografie, *Cronica moldo-germană*.

După cum se menționează chiar pe pagina de titlu, textul cronicii a fost terminat de scris în ziua de 28 aprilie, anul 1502. Cronică conține — potrivit practicii vremii — o înșiruire cronologică a principalelor evenimente din domnia lui Ștefan, începând cu anul urcării pe tron, 1457, și până în 1499 februarie, când domnitorul pune pe fugă o oaste turco-polonă.

Cronică consemnează eforturile domnitorului de a asigura neatrănarea țării, luptele pe care le-a purtat, pentru păstrarea independenței, cu otomanii, ungurii și polonii. Astfel, se subliniază biruința lui Ștefan de la Vaslui¹,

„...veni un boier călare cu numele Purece, care recunosc pe Ștefan Vodă”, consemnează, între altele, *Cronica din 1502*, de la Nürnberg, un cunoscut episod din bătălia de la Scheia (6 martie 1486). Aprodul Purece, tablou de Th. Aman

care reliefează lupta comună a popoarelor din această parte a Europei împotriva primejdiei otomane, cu o serie de referiri și la domnia lui Ștefan cel Mare.

Necurmata luptă pentru neatrănarea țării

Cea mai veche dintre aceste mărturii externe ale glorioasei domnii — dedicată exclusiv domniei lui Ștefan cel Mare — este

din 1475, „în luna ianuarie, în ziua de 10, într-o joi” când, prin înscușată tactică și vitejie, moldovenii au învins pe „Hadim Suleiman pașa” și oastea sa „cam la o sută de mii de mulți... încît turcul abia putu scăpa”.

În anul următor, la 26 iulie 1476, Ștefan a înfruntat puternica oaste a sultanului Mahomed II, la Valea Albă — Războieni². Copleșit de numărul mare de inamici, Ștefan a fost nevoit să se retragă din calea lor, dar cronică subliniază faptul că izbînda otomanilor nu

^{1,2} Magazin istoric, nr. 1/1975; 7/1976.

era decisivă: „[Sultanul] fi arse aproape țara toată, dar nu putu să-i ia nici o cetate. Asedie împăratul și o cetate cu numele Neamț; iar cei din cetate traseră în tunul cel mare și împușcară și pe meșterul tunar. Atunci împăratul plecă. Dară Ștefan vodă adună din nou o oaste ca la 16 000 oameni și se arătă turcilor; turcii crezură că el ar fi dobândit ajutor de la poloni sau de la unguri și fugiră spre casă, totuși le smulse Ștefan vodă mulți luptători”.

Pentru anul 1479 este amintită construirea cetății Chilia Nouă pe malul stîng al Dunării „cu 8 sute de meșteri zidari și 17 mii de lucrători. În aceeași lună [iunie] în ziua de 16, născu doamna lui Ștefan pe fiul lor [Bogdan-Vlad, urmașul lui Ștefan cel Mare la tron]”.

Relatările din cronică cuprind, de asemenea, bătălia de la Codrîi Cosminului, „în ziua de 17 octombrie [cînd] li se întîmplă polonilor o mare nenorocire în Codrul Cosminului, încît regele [Ioan Albert] scăpă cu puțină oaste după cum e cunoscut tuturor vecinilor”. În fine, la începutul lui 1499, ultimul episod al cronicii relatează victoria, pe Prut, împotriva unei armate otomane ce se întorcea din Polonia.

Deși laconice, relatările conturează un portret sugestiv al domnitorului, ca om de acțiune, hotărît, nefînd înapoi în fața primejdiei. Multe informații cuprinse în cronică sînt relevante pentru dimensiunile europene ale politicii lui Ștefan cel Mare. Astfel, la anul 1474 „luna lui februarie” ni se relatează despre ocuparea cetății Caffa (fortăreața genoveză din Crimeea) de către otomani care au jefuit bogata așezare comercială: „încărcară 32 de corăbii mari cu pradă și cu comori mari și în ultima corabie 12 feciori de orășeni”. În largul mării, genovezii au reușit să scape de însoțitorii lor și „să ducă toate corăbiile la Chilia”. Aici „veni Ștefan vodă cu oamenii lui, cu 400 de care și luară toate averile cu tineri cu tot și le duseră la Suceava; iară domnul dete găzduire tinerilor în Suceava”, veste ce a ajuns în Italia, la Genova și Veneția ai cărei locuitori „se bucurară mult de aceasta”. Ștefan vodă i-a eliberat pe toți cei care fuseseră luați în robie, îngăduindu-le să se întoarcă în patria lor. „Mulți dintre dinșii — precizează însă cronică — au rămas în Suceava, care și astăzi ar mai fi acolo”.

Ca un veritabil suveran, domnitorul a refuzat toate insistențele sultanului de a-i fi înapoiate comorile sau prizonierii. Procedînd astfel, Ștefan pune, totodată, bazele viitoarelor sale alianțe în lupta antiotomană, căci era de așteptat ca, la rîndul lor, puterile navale italiene să-l sprijine pe voievodă în rezistența sa antiotomană.

„Biografia” unui manuscris

Cum se poate deduce din multe amănunte cuprinse în cronică, autorul era un bun cunoscător al evenimentelor petrecute în Moldova. Cine a scris-o, cînd și în ce împrejurări a ajuns ea în Germania? Iată întrebări incitante atît pentru reconstituirea „biografiei” acestei importante scrieri medievale, cît și pentru refacerea unui tablou al relațiilor pe care țara românească a Moldovei le întreținea

Handwritten text in a Gothic script, likely a manuscript fragment.

Handwritten text in a Gothic script, likely a manuscript fragment.

Handwritten text in a Gothic script, likely a manuscript fragment.

Scrisoare din 1502 a negustorilor din Nürnberg către Ștefan cel Mare

cu țările europene ale epocii. Pentru a le cunoaște mai îndeaproape sînt necesare unele informații privind descoperirea cronicii și opiniile exprimate de cei ce au studiat-o.

Cronică moldo-germană a fost identificată cu trei sferturi de secol în urmă (mai exact în 1911) de istoricul polon Olgiert Górka, în fondurile Bibliotecii de stat din München (celebra instituție Bayerische Staatsbibliothek, care adăpostește și alte valorose realizări artistice și culturale ale epocii lui Ștefan cel Mare). În 1929, Górka a făcut o comunicare asupra manuscrisului la Academia polonă de științe, iar în anul următor și în cadrul Academiei române. În 1931, a apărut prima ediție (polonă) a cronicii, iar în anul 1936 *Revista istorică română* (nr. V-VI) a

publicat și o primă traducere românească, din păcate cu multe erori și confuzii.

Ne-am ocupat și noi de cercetarea acestei cronici, deosebit de importantă pentru istoria noastră, alcătuind un studiu despre ea în 1939 (*Cronica lui Ștefan cel Mare în Cercetări literare*, buletinul Seminarului de istoria literaturii române vechi). În 1942, am tipărit o ediție critică în colecția *Texte de literatură veche românească*, colecție ce apărea sub îngrijirea profesorului nostru N. Cartoian.

O ultimă editare a cronicii a fost dată de P.P. Panaitescu în cadrul corpusului de *Cronici slavo-române*, în anul 1959.

Cum a ajuns cronica în Germania? Olghier Górka opina că această scriere ar fi fost redactată pe baza cronicii de curte a lui Ștefan cel Mare, de către pircălabul Herman și ar fi fost dusă în Germania de o solie moldovenească, trimisă să caute un medic pentru rana de la picior căpătată de voievod. Episodul rănirii sale este, de altfel, consemnat și în cronică, în legătură cu asediul Chilieii din anul 1462: „În luna lui iunie, în ziua de 22, veni Ștefan vodă la Chilia și nu putu s-o cucerască; numai fu împușcat cu o pușcă la glezna stîngă”.

N. Iorga a exprimat altă părere, atribuind scrierea cronicii unui sas din Baia, care ar fi tradus un letopisetz de la curtea lui Ștefan, scris în slavonește sau românește. P.P. Panaitescu considera, la rîndul său, că autorul ar fi fost un german de la curtea lui Ștefan și că scrierea ar fi fost trimisă la Nürnberg prin amintita solie. S-au mai pronunțat asupra cronicii Dan Simonescu, Constantin C. Giurescu, precum și, în ultimele decenii, cercetători din mai tinerele generații.

În ce ne privește, pornind de la o seamă de considerații expuse și în studiul din 1939 și în ediția din 1942, sîntem de părere că scrierea a ajuns în Germania prin intermediu polon. Păreră e susținută de faptul că, înainte de a ajunge la Biblioteca din München, manuscrisul s-a aflat în biblioteca unui cunoscut umanist german al vremii, om de vastă cultură, Hartmann Schedel (1440-1514).

Născut la Nürnberg, Schedel s-a format în spiritul umanismului german, sădit aici de Enea Silvio Piccolomini (1405-1464) — viitorul papă Pius II —, cărturarul în ale cărui scrieri românii și istoria lor au fost amintii în repetate rînduri. Schedel și-a făcut studiile la Leipzig, luîndu-și licența în drept, medicină, teologie, după care și-a continuat pregătirea la Padova, apoi la Veneția. După 1466 s-a reintors la Nürnberg, unde, pasionat de lecturi și informații din cele mai diverse domenii, și-a alcătuit o bogată bibliotecă în care a reunit scrieri dintre cele mai reprezentative ale Umanismului și Renașterii, alcătuind el însuși o *Cosmografie* universală de înaltă erudiție.

Alături de tipărituri, biblioteca lui Schedel surprindea multe opere sub formă de manuscrise, între acestea aflîndu-se și lucrări cu o

largă circulație în evul mediu răsăritean (unele pătrunzînd și în cultura română): *Alexandria*, *Varlaam* și *Ioasaf*, *Războiul Troiei* etc. Achiziționarea *Cronicii lui Ștefan cel Mare* trebuie pusă în legătură cu dorința lui Schedel de a-și reedita *Cosmografia* în care intenționa să lărgescă partea consacrată Europei sud-estice, mai săracă în informații. El a venit în contact cu scrierile în care era vorba despre români prin intermediul unor umanisti italieni, ca Poggio Bracciolini și Enea Silvio Piccolomini, care în cărțile lor au pus în circulație date privind originea daco-romană a românilor. Schedel a folosit aceste informații într-o lucrare a sa tipărită la Nürnberg în 1493, *Liber chroniconum*, în care reproduce un întreg citat din Piccolomini, referitor la originea românilor și la disputele dintre Dănești și Drăculești pentru tronul Valahiei.

În 1489-1490, Schedel s-a aflat la Cracovia, unde a venit în contact cu personalități culturale proeminente, ca învățatul Philip-
to Buonaccorsi, care, împreună cu cronicarul Jan Dlugosz, fusese mentorul fiilor regelui Cazimir. Prin intermediul lui Buonaccorsi, Schedel a cunoscut scrierile lui Dlugosz, cel dintîi cronicar polon care furnizează știri despre istoria românilor, admirînd vitejia lui Ștefan cel Mare, pe care îl socotea „cel dintîi între principii lumii... cel mai vrednic să i se încredințeze... funcțiunea de comandant și conducător contra turcilor”. De altfel, Buonaccorsi însuși era interesat de voievodul moldovean. Între scrierile sale se aflau două lucrări (editate abia în 1519 deci după moartea lui Schedel) în care se vorbea de luptele antiotomane ale românilor, într-una din ele aducîndu-se laude lui Ștefan cel Mare pentru acțiunile sale. Ambele lucrări (deși nepublicate la data respectivă) se află menționate într-o listă bibliografică a lui Schedel, dovadă că acesta le consultase în manuscris.

Interesul lui Schedel pentru istoria românilor este ilustrat de prezența în biblioteca sa și a altor lucrări: *Cronica Hungarorum*, cea dintîi tipăritură din Ungaria, în care cinci capitole se referă la istoria noastră, și o scriere germană despre Vlad Tepeș, numit „Dracola waidé”. În acest cadru de preocupări, Ștefan cel Mare apărea ca o personalitate politică de prim rang, care era firesc să-i rețină atenția în mod deosebit lui Schedel. Avînd în vedere legăturile personale pe care umanistul german le avea în Polonia, precum și interesul său particular pentru istoria românilor, nu e greu de presupus că a putut să-și procure o cronică a domniei lui Ștefan cel Mare.

Pără a avea date sigure asupra drumului urmat de *Cronica lui Ștefan cel Mare* de la Suceava pînă la Nürnberg, existența ei în biblioteca unui cunoscut cărturar german contemporan domnitorului român constituie o mărturie elocventă a interesului cu care faptele sale erau urmărite în lumea europeană a secolelor XV și XVI.

Stema voievodului Litovoi

Dr. MARIA DOGARU,
Arhivele Statului București

„Un cîmp de briuri, alternînd roșu și aur, peste care se suprapun două labe de leu”. Aceasta era descrierea uneia dintre reprezentările aparținînd „regelui Valahiei” identificată într-un armorial anonim englez, alcătuit la începutul sec. XV.

Încă în anul 1926, această stemă a fost prezentată, ca un fapt deosebit, în *Encyclopaedia Britannica*, dar ea nu a fost analizată în mod deosebit de oamenii de știință. Motivul? Armorialul în care a fost cuprinsă fusese realizat în sec. XV, în timpul domniei regelui Henric VI (1421-1471). În chip firesc, s-a presupus că stemele cuprinse în acest armorial reprezentau blazoane contemporane alcătuirii sale, adică din prima jumătate a sec. XV. Or, în acea vreme țările române de dincoace de Carpați — atît Moldova cît și Muntenia — aveau steme bine statornicite, cunoscute și recunoscute ca atare în lumea feudală a timpului. În aceste condiții, s-a apreciat că blazonul a cărui descriere am făcut-o mai sus constituia o ficțiune a autorilor respectivelui armorial.

Iată însă că o recentă descoperire este de natură să redeschidă discuția în jurul originii și semnificației acestei steme. În urma cercetării unei culegeri de blazoane alcătuită în a doua jumătate a sec. XIII (aproximativ între 1250 și 1285) de către francezul Vjijimberger, au fost identificate de asemenea două steme, asemănătoare între ele, și atribuite, „regelui” Valahiei. Cea dintîi cuprinde un „scut triunghiular încercat cu briuri de mici dimensiuni, alternînd roșu și aur; cea de-a doua se deosebește de prima prin faptul că peste briurile identice colorate s-au plasat desenele

a două labe de leu încrucișate. Comparînd reprezentările din cele două izvoare se deduce cu ușurință faptul că stemele incluse în armorialul englez erau preluate din culegerea de steme datorată heraldistului francez, constituiau deci blazoane reale aparținînd unei căpetenii de pe meleagurile noastre. Elementele însumate în blazoanele atribuite „regelui valah” nu constituie apa-

riții izolate. Integrîndu-se patrimoniului heraldic românesc, ele se regăsesc — desigur în forme evolute — în diferite sigilii și steme realizate de-a lungul vremii. Așadar, departe de a constitui ficțiuni, ele atestă o tradiție a respectivelor însemne heraldice.

În legătură cu aceste steme două sînt aspectele esențiale ce urmează a fi elucidate: mai întîi, cine poate fi personajul desemnat sub genericul „Le roi de Blaqui”? Și, în al doilea rînd, care este semnificația cuprinderii acestei steme într-un armorial din a doua jumătate a sec. XIII și într-o

țară — Franța — care la epoca respectivă deținea, de secole, întîietatea în ceea ce privește evoluția fenomenului heraldic?

Pentru a răspunde la prima întrebare, se cuvine precizat că de la apariția sa, heraldica s-a condus după legi severe, în virtutea cărora culorile și însemnele aveau o semnificație precisă. Astfel, cele două culori aflate pe stema în cauză — aur și roșu — semnifică în limbaj cromatic puterea, suveranitatea, independența. Așadar, adoptînd pe stema sa aceste culori, *Le roi de Blaqui* a ținut să sublinieze tocmai aceste atribute ale țării pe care o conducea, concluzie întărită și de celălalt motiv de pe stemă — labele de leu încrucișate — care simboliza, de asemenea, puterea.

Ce căpetenie politică și militară românească va fi dorit — în a doua jumătate a sec. XIII — să sublinieze aceste caracteristici prin intermediul stemei? Dintr-un extrem de important document — Diploma cavalerilor ioași¹ — emis la 2 iunie 1247 cunoaștem configurația politică a teritoriului de la sud de Munții Carpați. Conform respectivului document, la jumătatea sec. XIII aici se întindeau mai multe formațiuni politice: voievodatele lui Seneslau și Litovoi și cnezatele lui Ioan și Farcaș. Cele două cnezate par să se fi aflat într-o situație de dependență mai pronunțată față de regatul ungar, în vreme ce voievodatele (dintre care cel al lui Litovoi se întindea și la nord de Carpați, în actuala Țară a Hațegului) se aflau sub suzeranitatea mai mult nominală a Arpadienilor. Faptul că pe blazonul „regelui Valahiei” apar culori semnificînd îndebște suveranita-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1976.

tea, independența, excluziunea ipotezei ca stema în discuție să fi fost concedată de către regele Ungariei. Culoarele folosite în compunerea blazonului „regelui vlah” — aurul și roșul — atestă o dată în plus faptul că nu poate fi vorba de o stemă concedată în cadrul relațiilor de vasalitate, deoarece legile heraldicii nu îngăduiau vasalului să utilizeze culori ce individualizau pe suveran. Așadar, ea era rodul inițiativei unui personaj localnic. Când și a cui anume?

Din informațiile furnizate de documente reiese că un astfel de moment s-a petrecut în anii 1272-1273, cînd, profitînd de fărîmîțarea internă din sînul regatului Ungariei, voievodul Litovoi a refuzat să mai recunoască suzeranitatea maghiară. Este deci posibil ca în această perioadă,

tocmai pentru a sublinia noua situație în care se găsea față de regatul ungar, voievodul Litovoi să fi adoptat o stemă care să semnifice independența și suveranitatea formațiunii politice conduse de el.

Situația s-a perpetuat vreme de mai mulți ani, pînă în 1276-1277, cînd, între oastea lui Litovoi și oastea nobiliară maghiară a avut loc o ciocnire, pentru aducerea nesupușului vasal la ascultare. Cum se știe, Litovoi a căzut pe cîmpul de luptă, iar fratele său, Barbat, a fost luat prizonier și obligat să plătească răscumpărare o importantă sumă de bani.

Stema pe care o atribuim voievodului Litovoi capătă, așadar, o semnificație deosebită în istoria heraldicii românești. Iar includerea ei într-un izvor atît de important

pentru cunoașterea fenomenului heraldic european într-o epocă crucială pentru evoluția teritoriilor de la sud de Carpați are, de asemenea, o importanță aparte. Este foarte posibil ca atitudinea voievodului român, hotărîrea cu care a luptat pentru dobîndirea independenței sale să fi atras atenția lumii cavaleresti, atît de înclinată spre evidențierea faptelor de glorie și obișnuită să-i reprezinte printr-un simbol heraldic pe cei care se remarcă într-o asemenea luptă.

Devansînd cu mai mult de o jumătate de secol celelalte reprezentări heraldice românești, stema voievodului Litovoi — „Le roi de Blagui” — se înscrie, totodată, ca o consemnare a realităților românești în configurația europeană din a doua jumătate a sec. XIII.

Constantin Brîncoveanu și Vlad Țepeș

pe o pictură pe sticlă din veacul trecut

Colecția de pictură țărănească pe sticlă a Muzeului satului și de artă populară cuprinde, între piesele sale reprezentative, o icoană din anul 1836, reprezentînd „Nașterea”. Autorul ei, cum rezultă din inscripția de la baza tabloului, este „zugrav Savu Moga din Arpașul de Sus”.

De la Savu Moga ne-au rămas și alte picturi pe sticlă cu tematică religioasă. Țăran autodidact, cu un dezvoltat simț al culorii și cu interesate puneri în scenă, pictorul din Arpașul de Sus s-a făcut remarcant printr-o serie de „licențe compoziționale”: personajele sînt adesea îmbrăcate în costume populare specifice zonei, în imagini apar personaje ce sugerează culoarea locală etc., deci o serie de elemente laice, în detrimentul celor religioase.

Și în această icoană, subiectul religios este tratat sumar. Elementul principal al compoziției îl constituie registrul de mijloc, unde apar, de la stînga la dreapta, un tînăr îmbrăcat în surtuc alb ardelenesc, un personaj redat bust, cu capul supradimensionat, apoi două personaje în dialog, primul îmbrăcat ardelenesc, al doilea în strale austriece, un alt personaj, de asemenea, cu capul supradimensionat.

Dintre acestea, în mod deosebit, rețin atenția cele două personaje desenate numai bust, cu trăsături și vestimentație ce amintesc pe domnitorii Țării Românești Constantin Brîncoveanu și Vlad Țepeș.

Ambii domnitori au avut — precum se știe — un rol important și în viața romînilor din Țara Birsei și Făgărașului. Vlad Țepeș le-a apărat drepturile împotriva patriatului săsesc, la jumătatea veacului XV, iar Constantin Brîncoveanu — ctitor al mîndștirii de la Sîmbăta de Sus — i-a sprijinit într-un moment de cumpănă, în care unirea cu Roma (1698) prezenta pentru romîni din zonele menționate, ca pentru toți transilvănenii, primejdia deznaționalizării. De altfel, locuitorii din această parte a Transilvaniei s-au opus cu dirigență amintitei uniri: „Făgărașu și Brașovu cu satele de prin prejur nu s-au supus” — consemna un act contemporan.

Cît privește cele două personaje în dialog, din centrul imaginii, ele ar putea fi David Corbea „cea-ului spădăresc din Ungrovlahia” — cunoscut dregător al lui Brîncoveanu originar din Brașov — și, respectiv, un demnitar al Imperiului habsburgic din perioada lui Leopold II.

Realizat în 1836, într-un moment de avînt al luptei romînilor transilvăneni împotriva dominației străine, tabloul lui Savu Moga evocă, așadar, via amintire pe care romîni din această parte a țării o păstrau unor mari personalități ale istoriei românești și exprimă totodată, în chip plastic aspirațiile romînilor de unitate și independență.

Mihaela NEAGOE

Comori de artă românească la Muzeul Vatican

„MADONA” CU IE

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Între comorile de artă și cultură adăpostite de prestigioasa Bibliotecă Apostolică a Vaticanului se află și numeroase realizări de sorginte românească, ajunse de-a lungul anilor și în împrejurări dintre cele mai diferite în această instituție, ca, de altfel, în multe alte mari instituții culturale ale lumii. Din noianul de creații românești, ne-am oprit în cele ce urmează asupra manuscrisului cunoscut îndeobște după cota sa: Vatican Romeno 6.

Este un Prăznicar (carte a marilor sărbători de peste an) scrisă cu litere chirilice și alcătuită după ritualul ortodox, folosind cronologia după stil bizantin — adică începând cu sărbătoarea lui Simion Stilpnicul (prăznuită la 1 septembrie) și încheindu-se cu Adormirea Fecioarei (15 august).

Manuscrisul este realizat într-o grafie simplă, foarte apropiată de aceea a primelor traduceri românești, aflate în vechile codice, datînd — după toate caracteristicile — de la începutul sec. XVIII. Alcătuit după un model slavonesc, limbă sacră de cult în acea vreme, textul este foarte important pentru istoria limbii române, deoarece se dovedește a fi o realizare la confluența graiurilor ei, fiind așadar o mărturie a unității acestei limbi, unitate care, după unirea principatelor realizată sub sceptrul lui Mihai Viteazul, era tot mai limpede exprimată în scrierile vremii.

Totodată, textul Prăznicarului probează un înalt grad de pregătire a preoților-practicanți, oglinzind faptul că aceștia erau conștienți de saltul politic spre autonomie națională pe care îl făceau și prin intermediul acestor cărți românești: așa, de pildă, pentru a preîntîmpina reacția eventuală a unor forțe conservatoare care ar fi condamnat „erezia” de a înlocui limba sacră de ritual cu cea înțeleasă de cler și popor, cartea mai păstrează unele indicații rituale în slavonă, spre deosebire de o etapă mai târzie, care va marca izbînda deplină a limbii române și în acest gen de texte.

Cu tot acest tribut plătit tradiției și canoanelor epocii, textul cuprinde imagini și fapte de limbă de mare frumusețe, vădînd talentul și înclinația spre poezie a celui care le-a alcătuit. Semnalăm doar cîteva dintre cele mai izbutite imagini: „a muncilor frumuseață” (fila 38 recto), „vîful năpăștilor”

(fila 58 verso), „Îngerii să miră... din izvoare pueră prea curătoare [veșnic tîmăduitoare]” (fila 244 recto).

După caracteristicile de limbă, deducem că manuscrisul a fost realizat în Transilvania, în zona Dej-Gherla-Năsăud, de un autor care, din păcate, ne-a rămas necunoscut. Gradul de uzură, cu multe file deteriorate, denotă îndelungată sa folosire, care, nu a atenuat cu nimic strălucirea și prospețimea cernelurilor vegetale, care și-au păstrat întreaga vigoare a culorilor.

Pentru că, trebuie subliniat, importanța textului ca atare este mult depășită de valoarea artistică a cărții, demonstrată cu prisosință de miniaturile aflate în cuprinsul lucrării. Lucrate în peniță, într-un stil care amintește mult de măiestria pictorilor de icoane pe sticlă, în manuscris se află mai multe desene, între care, de cele mai multe ori, întîlnim chipul unei madone române, îmbrăcată însă nu în faldurile veșmintelor proprii unei astfel de reprezentări, ci în costumul popular — ie și fote — specific zonei născădune. În pofida simplității desenului, decorul amintește și el un peisaj tipic de sat românesc. Așadar, miniaturistul (care ni se dezvăluie ca un adevărat artist) a fost într-atît de mult atras de frumusețea portului popular românesc, încît nu a rezistat tentației de a-l transpune în desen; faptul nu este, de altfel, surprinzător, căci frumusețea portului popular românesc determinase elogiile unor călători: de la poetul Martin Opitz la Conrad Iacob Hiłtebrandt, care menționaseră „mille de înflorituri” de pe îmbrăcămintea românelor.

Admirînd mersul grației al peniței, privitorul capătă convingerea că artistul a transpus grafic portretistica idilelor lui Coșbuc, dîndu-le consistență prin sacralitate. Nimbul obișnuit a fost înlocuit cu delicate marame, asemănătoare celor purtate de sînzieni în jocul solștițiilor de vară, iar fotele și iile abundă în înflorituri și fluturi, așa cum, mai târziu, le va descoperi un Henri Matisse¹. Am spune că este o fericită coincidență spirituală prezența acestui manuscris ce ne prezintă madone îmbrăcate în splendide ii românești, în săliile bibliotecii decorată cu frescele lui Rafael, autorul ei însuși al nemuritoarelor madone ale Renașterii.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1984.

30 august 1940

ODIOSUL DIKTAT DE LA VIENA (III)

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Sentiința nedreaptă impusă României la Viena, la 30 august 1940, de către statele fasciste-revizioniste în favoarea Ungariei horthyiste, în urma căreia s-a rupt din trupul țării un teritoriu cu o suprafață de 42 350 km², locuit de 2 607 007 cetățeni, în majoritatea lor români, a provocat un puternic val de minie și revoltă în întreaga țară. Dacă în conjunctura internațională existentă în acea vreme cercurile guvernante au fost nevoite să accepte cedările teritoriale din vara anului 1940, incluse în Diktatul de la Viena, în schimb, poporul român a refuzat de la început politica arbitrară a puterilor Axei și a Ungariei horthyiste. În numeroase centre s-au desfășurat mitinguri și demonstrații de protest împotriva odiosului act, cerindu-se adoptarea unor măsuri ferme, printre care și recurgerea la lupta cu arma în mână.

În condițiile în care puterile Axei, în favoarea propriilor lor interese războinice, au hotărât să sacrifice România, prin smulgerea cu forța a nord-vestului Transilvaniei și anexarea lui la Ungaria horthyistă, mișcările de masă antifasciste și antirevizioniste au dobândit un caracter și mai hotărât, exprimând voința unui întreg popor de a-și apăra drepturile istorice asupra pământului străbun, libertatea și independența patriei sale.

Deși nu au fost reprezentate în dezbaterile consiliilor de coroană, forțele democratice și antifasciste și-au făcut cunoscută de la început poziția față de diktatul fascist, pronunțându-se împotriva hotărârii impuse cu brutale amenințări de cele două mari puteri fasciste, pentru apărarea granițelor și independenței României. În adunări spontane, organizate la Cluj, Brașov, București, Timișoara, Arad,

Delegații români consemnează (III)

În numerele trecute, fragmentele din însemnările lui M. Manolescu relatau desfășurarea convorbirilor pe care el, în calitate de ministru de externe, și primul ministru Ion Gigurtu le-au purtat în zilele de 26 și 27 iulie cu Hitler și Mussolini, la Salzburg și Roma. În cursul convorbirilor, cei doi dictatori au cerut guvernului român să înceapă tratative cu guvernul horthyist, în vederea satisfacerii pretențiilor revizioniste ale acestuia la adresa României. În continuare, Manolescu se referea la evoluția evenimentelor până în momentul sosirii delegației române (compusă din M. Manolescu și Valer Pop) la Viena, prezentând și o parte din prima întrevedere pe care a avut-o cu Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano.

Iată acum mărturiile directe ale celor doi delegați români despre condițiile dramatice în care delegația română a fost silită să accepte monstruoasa sentiință impusă de puterile Axei, care nu avea nimic comun cu instituția de drept internațional; „arbitrajul” la care se referă adesea cei doi miniștri de externe fasciști era un diktat pur și simplu. Atât însemnările lui M. Manolescu, cât și textul lui Valer Pop sînt — dincolo de nota strict personală a celor doi delegați prin care își explică și motivează reacțiile de la Viena — noi mărturii concludente asupra procedeeului terorist, bazat exclusiv pe presiuni și amenințare cu forța, prin care acționau puterile fasciste în realizarea ofensivelor lor expansioniste.

Înainte de a face loc extraselor respective, menționăm faptul că însemnările lui Valer Pop ne-au fost puse la dispoziție cu mult timp în urmă de regretatul nostru coleg și colaborator dr. Aurică Simion. În redarea textelor, s-a respectat originalul, inclusiv sublinierile autorilor. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte. Titlurile fragmentelor și subtitlurile ne aparțin.

Sibiu, Alba Iulia, Oradea, Dej, Bistrița-Năsăud, Sighișoara, Sebeș ș.a., zeci și sute de mii de cetățeni, fără deosebire de naționalitate, la care s-a raliat și armata, și-au exprimat hotărârea fermă de a apăra integritatea teritorială și independența României.

Moștenirea sfântă a înaintașilor

În fruntea acestor acțiuni s-a aflat Partidul Comunist Român. În scrisoarea C.C. al P.C.R. de la sfârșitul lunii august 1940 adresată comuniștilor din Transilvania se arăta, printre altele, că „sentința de la Viena dată de imperialiștii germano-italieni nu putea fi decât o sentință imperialistă”. În același timp, manifestele editate de C.C. al P.C.R., ca și celea ale organizațiilor sale locale, subliniau faptul că, prin Diktatul de la Viena, România și Ungaria și-au pierdut independența. Documentul editat de P.C.R. la 10 septembrie 1940 sub titlul *Punctul nostru de vedere* sublinia că Diktatul de la Viena „a dus la predarea a peste un milion de muncitori jugului străin, a dus la supunerea poporului român imperialismului german, la robirea lui colonială și duce la ocuparea militară a teritoriului României”. P.C.R., Frontul plugarilor, Madoșul, alte organizații democratice și patriotice, cercuri politice burgheze, cît și grupuri ale armatei s-au ridicat împotriva

Diktatului, organizînd puternice manifestații populare în diferite centre ale țării.

La aflarea primelor știri despre sentința nedreaptă de la Viena și despre intenția guvernului român de a ceda Transilvania de nord-vest Ungariei horthyiste, peste 5 000 români au manifestat, în cursul zilei de 30 august 1940, în fața sediului rezidenței regale din Cluj, cerînd respingerea diktatului și trecerea la rezistența armată. A urmat apoi o adunare de protest a maselor întrunite în fața primăriei orașului, unde cei care au luat cuvîntul — Gh. Popa, dr. Emil Hațiegan, Sireteanu, dr. Vidican — au cerut să nu se cedeze nimic Ungariei „și să se treacă la luptă pe viață și pe moarte pentru salvarea Ardealului”. Îngrijorată de soarta ce o aștepta sub regimul horthyist, populația Clujului a continuat manifestația și în seara zilei de 30 august. Redînd atmosfera care domnea în rîndul manifestanților adunați în jurul primăriei din Cluj, Inspectoratul de poliție Someș raporta la 30 august 1940: „S-a hotărît să nu doarmă nimeni toată noaptea, să se deschidă Teatrul Național și bisericile românești și să se tragă clopoțele, în semn de pericol”.

Atît în ziua de 30 și 31 august, cît și în cele următoare, comuniștii și antifasciștii clujeni s-au aflat în fruntea demonstrațiilor de protest. Potrivit unei note informative a Inspectoratului regional de poliție, lucrătorii cefești, ca și muncitorii de la Fabrica de țigări

Sinistra noapte

M. MANOILESCU

...Reluînd relatarea conversației [din 29 august, cu Ribbentrop și Ciano], ajung la punctul ei culminant. Ciano a cerut și el cuvîntul pentru ca să-mi spună că este autorizat de Duce să declare următoarele: în cazul în care România nu ar accepta arbitrajul, ar crea puterilor Axei dificultăți imense într-o situație foarte grea pentru ele. Aceasta ar îndreptăți puterile Axei să considere că, prin refuzul arbitrajului, România a trecut de partea dușmanilor Axei! Ce se ascunde sub această amenințare, putem înțelege foarte clar — și m-a lămurit și mai bine Fabricius într-o

comunicare făcută la hotel lui Valer Pop — în cazul cînd vom fi în război cu ungurii, atunci — fiindcă noi am refuzat arbitrajul, iar ungurii l-au acceptat — Germania și Italia vor fi de partea ungurilor!

După aceste declarații teribile, Ciano s-a adresat lui Ribbentrop și l-a rugat să confirme și el această hotărîre a Axei. Ribbentrop, tot așa de solemn și de tăios, a arătat că el este autorizat de Führer să facă aceeași declarație: în cazul cînd noi nu vom primi arbitrajul, ei ne vor considera ca dușmani ai Axei!

În fața unei asemenea situații, am căutat să obțin lămuriri asupra concepției lor [a lui von Ribbentrop și Ciano] despre arbitraj și am pornit, cu sînge rece, la o sistematizare a chestiunilor. Pără a lungi prea mult vorba, le-am arătat că sînt trei chestiuni care trebuie discutate: chestiunea dacă *putem* sau nu să acceptăm arbitrajul, chestiunea *cadrelor* unui eventual arbitraj (și în special a criteriilor de care va fi legată judecata arbitrilor) și, în sfîrșit, chestiunea tehnicii eventualei arbitraj și a modului cum se va desfășura și se

au imprimat manifestațiilor un puternic caracter patriotic, antifascist și antirevizionist. Potrivit notei informative amintite mai sus, „Comitetul Central al Partidului Comunist din România a luat hotărârea să înceapă o viguroasă acțiune în rîndurile populației pentru nerespectarea arbitrajului de la Viena”.

În cursul zilei de 31 august, zeci de mii de români din Cluj și județele vecine și, alături de ei, numeroși cetățeni din rîndul naționalităților conlocuitoare, au organizat o amplă manifestație împotriva diktatului fascist, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei. În timpul adunării care a avut loc în fața rezidenței regale din Cluj, mulțimea a scandat: „Nici un petec de pămînt!”, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea și demnitatea națională!”, „Ardealul nu înțelege să fie ciuit!” După ce au manifestat pe străzile orașului, manifestații au adoptat o telegramă către rege, în care se arăta că „Ardealul întreg, înfățișat prin miile de fii ai săi, adunați în Cluj, trimite pe această cale celor ce pentru moment dețin destinele țării expresiunea voinței sale nestrămutate de a respinge cu hotărîre Diktatul de la Viena, care vrea să dea Ardealul Ungariei. Nu primim nici o hotărîre care vrea să răsluiască moștenirea sfîntă a înaintașilor noștri, ori de unde și de la oricine ar veni”.

vor pleda cauzele celor două părți.

În ceea ce privește prima chestiune, a oportunității acceptării arbitrajului, am revenit asupra faptului că România nici n-a propus și nici n-a acceptat vreo dată ideea arbitrajului, iar Führerul s-a pronunțat hotărît împotriva oricărei intervențiuni cu caracter de arbitraj... Trecînd la partea a doua, și anume la criteriile unui eventual arbitraj, am arătat că ideea arbitrajului are în general mai mulți sorți de a fi acceptată, cînd ar fi legată de anumite norme de judecată, în cazul nostru de norme dictate de principiul etnic și al schimbului de populație, cu alte cuvinte dacă arbitrii s-ar lega de la început ca să traseze o graniță determinată exclusiv de considerațiuni etnice, și anume ca o consecință a unui schimb de populație.

La spusele mele, amîndoi au sărit în sus, declarînd că aceasta înseamnă a refuza arbitrajul fiindcă nu există arbitraj cu minile legate și fiindcă libertatea absolută a

Demonstrații au ocupat palatul telefoanelor și au delegat pe profesorul Grigore Popa să transmită conducătorilor României hotărîrea întregii populații a Transilvaniei de a lupta cu arma în mînă „pentru a-și apăra pămîntul”.

În același spirit, dr. Petru Groza, la 31 august 1940, cu prilejul unei întrevederi cu Iuliu Maniu, declara că Frontul plugarilor avea pregătiți, numai în județul Bihor, peste 10 000 oameni, care erau gata „să intre în acțiune împotriva cedării”.

Nu vom recunoaște niciodată nedreapta hotărîre

Indignarea și protestul maselor au căpătat forme dintre cele mai cuprinzătoare. Tot la Cluj, revoltați de hotărîrea guvernului de a ceda fără luptă nord-vestul Transilvaniei Ungariei horthyiste, în dimineața de 1 septembrie, un grup de români a pătruns în magazia de arme și muniții a Comandamentului militar din acest oraș, pentru a-și procura armamentul necesar rezistenței populare împotriva agresorilor fasciști. În aceeași zi, în cadrul Senatului Universității din Cluj, rectorul Fl. Ștefănescu-Goangă, exprima voltea cadrelor didactice și a studențimii din

arbitrilor este, de esența oricărui arbitraj. Le-am răspuns că nu au dreptate...

Trecînd la chestiunea a treia, și anume la tehnica arbitrajului, a rămas bineînțeles că — în caz de acceptare — cele două părți vor putea să-și dezvolte punctele de vedere în fața tribunalului arbitral.

Spre sfîrșitul conversației, Ribbentrop a scăpat o vorbă referitoare la întinderea eventuală a sacrificiilor care se vor impune României. La teza mea, dezvoltată îndelung, asupra graniței pur etnice, el mi-a răspuns că granița viitoare nu va putea să fie pur etnică, din cauză că schimbul de populație se face foarte greu, iar Ciano a adăugat că, la urma urmei, oamenii nu pot fi mutați obligator ca dobitoacele (!). Cîtă ipocrizie în această declarație a lui Ciano care se găsea cuprins subit de un acces de umanitarism, pentru a justifica flagrantă și impudică schimbare de atitudine a lui și a patronilor lui.

Concluzia lui Ribbentrop a fost că, dacă nu se poate o

graniță pur etnică, soluția va trebui să fie o sinteză între principiul etnic și principiul teritorial.

Interesîndu-mă asupra mărimii sacrificiului teritorial eventual, Ribbentrop mi-a lăsat să înțeleg clar că ar trebui să fie cuprins între 69 000 km p. cît au cerut ungurii la Severin și între 25 000 km p. cît am oferit noi (!)?.

Eu am protestat imediat împotriva acestei inexactități sfruntate, deoarece noi n-am vorbit niciodată de așa ceva! Ribbentrop a răspuns că el își aduce aminte că da. Mai tirziu, în cursul nopții, chestiunea s-a lămurit cînd Fabricius a venit la hotel să-mi spună că Ribbentrop a comis o eroare și că cifra de 25 000 km p. n-a fost niciodată propusă din partea României! Se pare că a fost o simplă confuzie a lui Ribbentrop, care se referea poate la vreo cifră calculată de experții lor, în ipoteza schimbului de populație...

Cînd le-am arătat celor doi miniștri că este nevoie de consultarea guvernului sau a Consiliului de coroană pen-

acest centru universitar împotriva crunței sentințe impuse cu forța României. „Cunoașteți cu toții strigătoarea nedreptate ce s-a făcut poporului nostru prin sentința arbitrară de la Viena. Această sentință ne-a sfârșit inima de durere și ne-a umplut sufletul de revoltă, căci ea a nesocotit drepturile cele mai sfinte ale națiunii române, cîștigate prin eforturi și sacrificii seculare. O sentință atît de nedreaptă poate fi acceptată în împrejurări politice foarte grele de un guvern trecător, dar ea nu va fi acceptată de națiunea română, care este permanentă și deplin conștientă, atît de drepturile ei sacre, cît și de marea inijustiție ce i s-a făcut”.

Istoricul oraș Alba Iulia a fost și el teatrul unor puternice manifestații populare împotriva Diktatului de la Viena. Strînși în Piața Mihai Viteazul din centrul orașului, mii de bărbați și femei din localitate și comunele județului au intonat cîntece patriotice și au scandat „Trăiască Ardealul!” „Vrem arme!”

La Brașov, vestea rușiei unei părți însemnate din trupul țării a îndurerat inimile tuturor. „Nimănui nu-i vine să creadă că un asemenea act — scria corespondentul din Brașov al ziarului *Universul* — a fost săvîrșit împotriva dreptății cîștigată după 1 000 de ani de asuprire străină, prin jertfa de secole a atîtor martiri și care a culminat prin jertfa celor 800 000 de eroi”, căzuți în primul război mondial. Zeci de mii de brașoveni au mani-

festat pe străzile orașului. În cuvîntările rostite de reprezentanții maselor s-a cerut respingerea diktatului și trecerea la lupta cu arma în mînă. „Noi, aceste zeci de mii de români, cu fîlcile înleștate de durere, să facem — arăta în cuvîntul său fostul ministru Valer Roman — să se audă că declarăm ca nul arbitrajul acesta, că nu-l vom recunoaște niciodată și că ne vom lupta pe toate căile ca să-l zădărnim sau să-l sfîrșim”.

În reportajul publicat de *Universul*, se arăta între altele că demonstrații, încononții și intonînd *Deșteaptă-te, române* și *Pe-al nostru steag*, s-au îndreptat spre mormîntul lui Andrei Mureșanu, poetul renașterii naționale, unde a avut loc o impresionantă demonstrație populară antifascistă și antirevizionistă, cerîndu-se respingerea Diktatului de la Viena.

Ample acțiuni de masă împotriva nedreptei sentințe s-au desfășurat în orașul și județul Arad. Astfel, în ziua de 1 septembrie 1940, populația orașului a adoptat o moțiune în care se arăta că ea „mărturisește, reafirmă și își însușește, din nou, cu nezdurcînată credință și voință de a executa și apăra hotărîrile poporului român din Ardeal aduse în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, prin voința unanim și liber exprimată a tuturor românilor din Ardeal. Poporul român din Ardeal stă cu neclintită voință și astăzi pe acest temelie juridic, moral și istoric al așe-

tru a decide asupra acceptării arbitrajului, mi-au dat a înțelege că... această consultare este superfluă! Mai tîrziu i-au spus lui Valer Pop că, la urma urmei, Consiliul de coroană nu este decît colecția vechilor oameni politici cărora li se datorează situația dezastruoasă în care a ajuns România!

Am plecat de acolo consternat, zdrobit, cu sentimentul că cele două țări puternice, care dispuneau atunci de soarta lumii, nu erau dispuse să-și schimbe cu nimic implacabila lor hotărîre! În special, graba cu care mi se cerea răspunsul și care a fost confirmată prin termenele din ce în ce mai scurte care mi s-au acordat în cursul nopții, m-au făcut să văd în ce clește eram strînși și cît de neîndurătoare era presiunea care se exercita asupra noastră. Impresia statornică a acestei dramatice întîlniri cu Ribbentrop și Ciano a fost aceea pe care o comunicăm în aceeași zi în una din telegramele mele: „*Totul apare ca o piesă scrisă*

dinainte, în care nici o singură vorbă și nici un singur gest nu se poate schimba”.

Am venit la hotel într-o stare de deprimare cum nu știu să mai fi trăit cîndva. În salonul meu mă așteptau Valer Pop, Romalo, Bossy, Crutzesco, generalul Dragalina, Mătăsaru și ceilalți colaboratori. Erau cu toții în tensiune, îngrijorați.

Am intrat cu vorbele: „Este îngrozitor; ni se cere un arbitraj pe care trebuie să-l acceptăm pînă astăzi-seară și care pune în discuție o cesiune între 25 000 și 65 000 km p. Dacă nu îl acceptăm va fi sfîrșitul României. Mi-au spus-o clar...”

Nu mi-am putut găsi ușor liniștea ca să le povestesc tot ce se întîmplase. Am dictat apoi lui Manarovici prima telegramă care trebuia transmisă cifrat, telefonic. Am împărțit cifrarea între neobosiții și devotații Blaga și Manarovici. Cîrînd toată lumea era la lucru. Telefonul zbrîntia într-una cerînd Bucureștii.

Nu voi uita niciodată noaptea sinistă pe care am petrecut-o cu toții în așteptarea arbitrajului, Peșele livide, obosela și tristețea glasurilor, nervozitatea pregătirilor, totul crea atmosfera aceea pe care o trăiește o familie numeroasă unde cineva stă să moară.

Nu puteam căpăta legătura cu Bucureștiul decît cu mare greutate. Abia am ajuns să pot vorbi în clar pe la ora 5 [după amiază] cu ministrul Palatului Urdăreanu. I-am comunicat numai că, deoarece sînt hotărîri importante de luat, necesar este să se convoace de pe acum Consiliul de Miniștri și Consiliul de coroană pentru ca să nu se piardă vremea în așteptarea telegramelor cifrate care relatează situația.

Cu multă greutate am putut trimite telegrama nr. 1 care a ajuns recepționată la București abia la ora 6.45! Era o telegramă scurtă, care sintetiza tragicul situației. Am pornit cîrînd la a doua telegramă, dar transmisiunea ei a trebuit să fie întreruptă de

zări sale în cadrul statului național român și socotește de a sa datorie să apere cu prețul oricăror sacrificii hotărîrea adusă atunci... Declară de grija sa de căpetenie și de a sa supremă îndatorire de onoare și conștiință să lupte pe orice căi, aci și oriunde, acum și în viitor, din toate puterile, ca prin orice jertfă să refacă unitatea neamului".

La Timișoara, muncitorii ceferiști, sub conducerea și îndrumarea P.C.R., au organizat, în cursul zilei de 2 septembrie 1940, o grevă de protest împotriva Diktatului de la Viena, iar la Sibiu, premilitarii, cărora li s-au alăturat numeroși cetățeni, au manifestat în ziua de 1 septembrie în fața Comandamentului Corpului 7 teritorial contra oricărei cedări de teritoriu în favoarea Ungariei horthyiste.

La Dej, grupuri de studenți, veniți de la Cluj, au manifestat la 31 august pe străzile orașului, cerînd să nu se cedeze nord-vestul Transilvaniei. Împreună cu locuitorii Dejului, studenții și-au exprimat hotărîrea de a lupta cu arma în mînă pentru apărarea țării și „formarea unui guvern de rezistență națională pentru apărarea Ardealului".

Dînd curs sentimentelor lor patriotice, locuitorii orașului Timișoara au ieșit în stradă și, după ce au devastat sediul consulatului german din localitate, în cursul zilei de 3 septembrie au organizat o mare adunare de protest.

mai multe ori. După telegrama nr. 2 am intercalat telegrama nr. 4 peste rînd, lăsînd la o parte telegrama nr. 3. În telegrama nr. 4 rectificam chestiunea minimului de 25 000 km p... După telegrama nr. 4 am dat drumul telegramei nr. 5 și numai tirziu de tot telegrama nr. 3 care privea propunerea mea...

Între timp, Valer Pop și-a manifestat către colaboratorii noștri nemulțumirea că n-a participat și dînsul la întrevedere. S-a găsit însă imediat o soluție. Fabricius a comunicat că Valer Pop este *al doilea* delegat al României, ceea ce Ribbentrop și Ciano păreau să nu știe. Valer Pop a fost atunci chemat la ei și a avut o întrevedere de o jumătate de oră... În general, Ribbentrop și Ciano i-au repetat ceea ce mi spusese ră mie, declarîndu-mi și lui că neacceptarea arbitrajului va reprezenta distrugerea totală a statului român. El ne-a mai adus de cei doi miniștri de externe ai Axei vestea că Ungaria a acceptat arbitrajul.

În afara oricărei idei de drept

Împotriva diktatului s-au pronunțat importante categorii ale populației naționalităților conlocuitoare din România Majoritatea ungurilor din Transilvania a privit cu îngrijorare intervenția brutală a Germaniei hitleriste și Italiei fasciste pentru satisfacerea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyiste pe seama României. Într-o notă a poliției de siguranță purtînd data de 30 august 1940, se relatează că „intelectualii maghiari din Ardeal și îndeosebi cei tineri nu sînt încințați de perspectivele unei dominații a aristocrației ungare". Prin aceeași notă se reproducea declarația preotului dr. Ludovic Daner din Brașov, membru în Comitetul Societății seculilor, făcută în fața conaționalilor săi: „Nu doresc, și noi tinerii nu dorim deloc, restaurarea supremației ungare, deoarece vom ajunge iarăși sub călcîiul conților. Ne-am obișnuit cu democrația românească". El afirma că, cel puțin 60 la sută dintre maghiarii din România „nu doresc o realipire la Ungaria".

Sub conducerea Madoszului, masele muncitoare maghiare s-au declarat împotriva diktatului fascist și au participat la manifestațiile de protest ce au avut loc în diverse orașe ale Transilvaniei. Îngrijorată de turnura pe care o luau evenimentele din România, Legația germană din București raporta telegrafic la

...Cu toată starea mea sufletească, noaptea întreagă am fost preocupat mai ales de marea bătălie pe care credeam că o voi da a doua zi în fața arbitrilor.

M-am înțeles cu Valer Pop și ne-am împărțit amîndoi materia hotărînd că fiecare din noi va vorbi 15-20 minute, eu tratînd problema generală a Transilvaniei și prezentînd ținuturile de la vest din punct de vedere *etnic și economic*, iar Valer Pop înfățișînd mai ales aspectul *istoric* al drepturilor noastre, atît în întreaga Transilvanie, cît mai ales în ținuturile de la vest....

Către ora 12, care ne fusese fixată ca ultim termen, s-a văzut că este imposibil ca să se cunoască rezultatul Consiliului de coroană. Bucureștii ne telefonau că membrii Consiliului de coroană sînt aduși din diferitele părți ale țării cu automobile și trenuri speciale, dar că va fi imposibil să se ia o hotărîre înaintea dimineții. Cu greu am putut anunța la telefon pe la ora 10 că termenul se pre-

lungeste pînă la ora 3. În realitate prelungirea fusese pînă la ora 2, dar Fabricius a adăugat de la el însuși o oră.

Cînd ne-am apropiat de ora 3, Consiliul de la București încă delibera. Convorbirile dramatice pe care le avusese Valer Pop și cu mine cu Urdăreanu îl găseau pe acesta chiar în sala de consiliu, așa încît miniștrii și consilierii regali puteau să-și dea seama singuri de presiunea enormă care se exercita asupra noastră prin nerăbdarea cu care cerem noi să vină hotărîrea — oricum ar fi fost ea — față de termenele scurte pe care le dădeau viitorii arbitri.

După ora 3 am avut o prelungire de 20 minute! După aceea o altă de 10 minute pînă la 3.30 și, în sfîrșit, o a treia de 10 minute pînă la 3.40.

...În sfîrșit, la ora 4 noaptea, cu o întîrziere de 20 minute peste ultimul termen acordat, ni s-a comunicat acceptarea. Am transmis-o imediat lui Fabricius care stă-

Berlin că „în toată țara” au loc „mari demonstrații antigermene”, subliniind că acestea cresc în intensitate, iar starea de spirit antihitleristă a cuprins și rîndurile armatei, care se opune evacuării nord-vestului Transilvaniei.

Prin amploarea și caracterul lor antifascist, prin vibrantele apeluri și lozinci sub care s-au desfășurat, prin larga participare a maselor populare, reunind clase și pătri sociale din cele mai diferite, demonstrațiile împotriva Diktatului de la Viena au evidențiat setea de adevăr și dreptate a poporului nostru, au demonstrat că lui li sînt scumpe independența și integritatea teritorială a țării. Aceleași sentimente patriotice erau caracteristice și armatei române. În multe unități protestul armatei a luat forma unor hotărâri ferme de rezistență cu arma în mînă. Serviciul de spionaj hitlerist raporta la Berlin: „Armatele din vest nu vor să părăsească pozițiile și cer insistență să lupte. Ofițerii români — se relatează în raport — se considerau ofenși de această cedare, nevoind să conceapă rațiunea politică a sentinței de la Viena și dorind să lupte. Această stare de spirit se transmisese și soldaților care manifestau pe zonă și în cazărmi”.

Într-o notă privind starea de spirit în rîndurile diviziei de Dunăre se arată că militarii acesteia și-au manifestat revolta și indignarea față de sentința nedreaptă de la Viena, care

ignora dreptatea istorică a poporului român. Militarii Corpului 5 armată, originari din Transilvania, au cerut să fie lăsați la vatră pentru a se opune cedării teritoriului românesc către Ungaria horthyistă. Ofițerii și elevii școlii de ofițeri de rezervă din Bacău au jurat că conștiința lor nu va fi împăcată decît atunci cînd partea de nord a Transilvaniei va fi eliberată.

Majoritatea ziarelor și revistelor, indiferent de culoarea lor politică, au dedicat pagini însemnate consemnării protestului poporului român. Presa patriotică a vremii și-a exprimat, în numeroase articole, atitudinea de protest împotriva mutilării teritoriului țării prin sentința statelor fasciste de la Viena.

Proeminente personalități ale vieții culturale, științifice și politice, societăți și asociații progresiste s-au ridicat împotriva încălcării brutale a independenței și suveranității țării, a ciuntirii teritoriului ei național. Printre protestatari s-au aflat și mulți dintre cei care participaseră la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, membri ai gărzilor naționale și ai legiunilor de voluntari români formate în Rusia și Italia, frunțași ai comitetelor naționale românești etc. În memoriul Uniunii Asociațiilor fostelor gărzii naționale transilvănene din 1918-1919 adresat la 1 septembrie 1940 regelui Carol II se arată: „Înmărmuriți de durere în fața noii ciuntiri a pămîntului patriei întregite prin

tea nedezipit lîngă noi. Și atunci au început *dincolo*, la Hotelul Imperial, actele preparatoare pentru sinistra operațiune.

Notez că răspunsul nostru a fost pur verbal și că la dosarul arbitrajului nu există nici o cerere și nici măcar o declarație de acceptare a arbitrajului din partea noastră.

Eu eram din ce în ce mai pesimist. Într-un ceas sau două, cît am stat întins pe pat fără a putea dormi, măsuram cu mîntea intensitatea dezastrului care ne aștepta... Dimineața am trecut-o într-o stare de nervi mai cumplită decît aceea din cursul nopții. Fabricius n-a venit la ora 10, cum era convenit ca să mergem la sedința arbitrajului. Am așteptat ceas după ceas, înnebuniți. Între timp am aflat că sîntem invitați la dejun împreună cu delegația ungară, ceea ce era culmea torturii! Tirziu de tot am primit programul zilei care prevedea pentru întreaga sedință de

arbitraj 20-30 minute! Înțelegeam acum că nu vom avea măcar prilejul să luăm cuvîntul. Am redactat atunci, împreună cu Valer Pop, o scurtă declarație pe care trebuia s-o citesc la începutul sedinței, pentru a protesta împotriva faptului că nu am fost ascultați.

Singurul fapt nou care s-a produs în cursul dimineții infernale au fost vizitele lui Ghigi și Fabricius, care mi-au adus proiectul definitiv al scrisorilor de garanție. Dar cînd au venit a doua oară, către ora 11,30, am înțeles după figura lor că soluția dată era teribilă pentru noi. Mă simțeam acum ca un om care așteaptă să fie dus la eșafod și se roagă în gînd să se sfîrșească mai repede.

Abia la ora 1.30 a venit, în fine, Fabricius să ne ia. Am luat cu mine geanta în care pregătisem pledoaria pentru arbitraj, am luat și hărțile etnografice care trebuiau să o susțină și hărțile economice, atît de expresive și bine studiate de noi.

Am coborît scările hotelului cu Fabricius, ca un halucinat... Vremea era urîtă ca și sufletul meu. Într-o mașină deschisă, care făcea să-mi pătrundă vîntul în piept prin tunică, am trecut, cu Fabricius pe străzile, altădată vesele și atît de rîzătoare pentru mine, ale Vienei. Prin fața Hotelului Imperial, pe la statuia lui Schwartzenberg, pe lîngă fosta Ambasadă franceză și fosta Legație română, spre Ostbahnhof.

Eram în paroxismul neliniștii. Voiam să se sfîrșească mai repede și să aflu cu o clipă mai devreme sentința dată țării și mie.

Credeam că mașina va intra în curtea Castelului Belvedere, chiar în dreptul Legației române. A fost un adevărat chin că a trebuit să înconjur pînă aproape de gară pentru a intra — pentru mai mult fast — pe poarta principală din fața castelului.

Văd ca prin vis santinelele și compania de onoare de la intrare care, întocmai ca la execuțiile capitale, subliniau oroarea momentului prin bă-

sacrificiul neamului întreg, noi, foștii luptători, membri ai gărzilor naționale ardelenе din anii 1918-1919, care ne-am oferit viața și toată ființa noastră în slujba întregirii neamului, îndurerat azi, înghițind sub forma gărzilor naționale prima armată românească din Ardeal, protestăm cu toată revolta sufletului îndurerat împotriva verdictului prin care se sfîrșecă sfîntul pămînt al Ardealului”.

La 9 septembrie 1940, Uniunea avocaților din România, întrunită în sedință plenară, protesta cu toată tăria împotriva diktatului fascist care, „neîntînd seama nici de adevărul istoric, nici de puternicele realități etnografice, a împlîntat un junghi în chiar inima României și a trimis 1 300 000 de români pe drumul celei mai cumplite robii din cîte au fost cunoscute vreodată”. „Numai calcule și considerațiuni străine de orice idee de justiție — se arată în continuare — au putut conduce pe judecătorii unui conflict reîncusat să satisfacă setea anacronică de dominare a unui popor... Nu este dreptate a smulge din sînul patriei 1 300 000 români... Diktatul de la Viena rămîne pînă la desființarea lui un act în afără de orice idee de drept și de dreptate, avocații români nu-i recunosc valoarea și nu-l pot primi! Pentru români, actuala cedare a unei părți din țara lor nu poate avea alt înțeles decît acela al unui mandat vremelnic de administrațiune dat, împotriva voinței lor și a dreptului internațional, unui stat vecin,

mandat ce va înceta îndată ce interesele mandatarilor se vor schimba”.

Printre numeroasele personalități ale vieții politice și culturale românești care și-au unit glasul revoltei și urii lor cu cel al întregului popor român împotriva nedreptății săvîrșite la Viena, s-a numărat și ilustrul cărturar și patriot Nicolae Iorga. În articolul *Măcar să nu ne tînguim*, scris pentru ziarul *Neamul românesc*, din 24 septembrie 1940, marele istoric scria: „Ni s-a furat în formele cele mai imparțial diplomatice, după formele cele mai imperios brutale, o treime din pămîntul țării cu acei robi români, trei milioane care au rămas acolo. Ei sînt lăsați acum în seama singurei lor virtuți pe care sîntem siguri că și acum, în anii patimilor, vor dovedi-o. Ori, cîtează la ruga pe confrății mei din presă, măcar să nu ne tînguim. Nici doine, nici chipuri, nici blăstăm. Un neam tare nu face așa! Avem de luat lucrul aproape de la capăt. Și fiindcă sentința poartă și o pecete italiană, să ne amintim ce a spus Victor Emmanuel, Întregitorul, după ce ostașii tatălui său trebuiseră să părăsească Milanul: «e un lucru de refăcut». Această și altă”.

În același spirit, în semn de protest față de mutilarea teritoriului național, Iuliu Maniu a adresat, în toamna anului 1940, un memoriu lui Hitler și Mussolini, prin care contesta legalitatea hotărîrii Consiliului de coroană din noaptea de 29 spre 30 august 1940 de a

tăi de darabană. Apoi, marea scară, în capul căreia mă așteptau Ribbentrop, mulțimea de ofițeri și diplomați în uniformă.

Ribbentrop m-a condus printr-o serie de săli somptuoase pînă în salonul rezervat delegațiunii noastre. Am așteptat acolo cîteva minute. În sfîrșit a venit Dörnberg, șeful protocolului, ca să ne ia. Am plecat împreună cu Valer Pop printr-o altă serie de săli din fața palatului care dă spre centrul Vienei pînă la sala sorocită arbitrajului. Era un salon rotund, cum se întîlesc atîtea în colturile palatelor vechi. O masă rotundă în mijloc.

Întînd, Valer Pop și cu mine am salutat. În fața noastră Ribbentrop și Ciano cu suita lor, în care am întezărit, în picioare, pe Clodius. Cu un gest grav și rece ni s-au indicat fotoliile noastre. Toată lumea tăcea. Toți voiau să fie solemni, dar, pentru mine, erau sinistri.

Peste un minut a fost introdusă delegațiunea ungară. Pri-

mul ministru, Teleki, tip de profesor — mai curînd de liceu decît de universitate — privind oblic după ochelari, ca un japonez; Csaky — grăsun, îndesat, vulgar, într-o uniformă care amintea pe a surugilor de la curțile noastre boierești. Au salutat. Le-au răspuns toți. Mi se pare că mașinal am răspuns și eu.

Peste un alt minut eram așezați în jurul mesei. Ribbentrop și Ciano aveau la dreapta și la stînga pe cei doi interpreți, italian și german.

Ribbentrop s-a ridicat cel dintîi ținînd un discurs pe care abia l-am putut urmări. După aceea, Ciano. Inevitabilul microfon le-a stat înainte pe masă.

Cînd a terminat Ciano, am cerut și eu cuvîntul. Voiam să fac declarația în termenii stabiliți de mine cu Valer Pop: „Rog să se constate și să se treacă în protocol că delegația română nu a avut nicio dată ocaziune de a prezenta și de a dezvoltă punctul ei de vedere în fața comisiunii arbitrale”. Ribbentrop mi-a răs-

puns primul pe scurt și brutal că voi vorbi la sfîrșit. Au continuat formalitățile.

Schmidt a citit în limba germană actul de arbitraj. Nu am avut nici o emoțiune, fiindcă nu aducea nimic esențial. M-au indignat numai cele două minciuni sîrșutate, cuprinse în textul oficial, prima că „guvernul regal român și guvernul regal ungar s-au adresat guvernului Reichului și guvernului regal italian cu rugămintea de a face un arbitraj” și a doua că cei doi miniștri de externe au luat hotărîrile lor „după o nouă convorbire” cu miniștrii Manoilescu și Csaky.

Or, adevărul este că n-au avut decît o singură convorbire cu mine în care nu s-a vorbit decît de oportunitatea acceptării arbitrajului, iar nicidecum nu a fost tratată în fond cauza românească și că, după ce ei au fost investigați în calitatea de arbitri, prin acceptarea Consiliului de coroană, eu nu am fost admis să le fac nici o pledoarie în fondul cauzei.

Cuvîntul opiniei publice internaționale

accepta sentința nedreaptă. El aprecia că „dreptul exclusiv de a lua o hotărîre privitor la apartenența sa și a teritoriului — îi revine poporului român și îndeosebi poporului român din Ardeal și Banat, care și-a exprimat în 1918 alipirea sa la regatul României”.

Dînd expresie sentimentelor sale patriotice și de protest împotriva diktatului, fruntașul politic național-țărănist bănățean Sever Bocu scria, în articolul *Arbitrajul de la Viena*, ce trebuia să apară în *Universul* din 5 septembrie 1940, dar pe care cenzura nu l-a aprobat, că sentința statelor Axei din 30 august 1940 „a nedreptățit profund poporul român, l-a jignit iremediabil, mortal, fără a fi făcut dreptate pentru maghiari”. Spărgînd o unitate etnică compactă, statele Axei au creat o Ungarie poliglotă, care va asupri o numeroasă populație de alt neam.

Poetul Emil Isac a publicat în *Universul* din 4 septembrie 1940 un articol în care arăta că „neamul nostru n-a murit niciodată și nu se vor răsturna de spaimă turlele, căci noi, ardelenii, sîntem români, am fost și rămînem români... Ardealul își iubește mama și nu vrea o alta, vitregă, căci noi nu vrem decît să fim copiii mamei noastre și părinții străini nu ne vor îndulci niciodată”.

Odioasa sentință de la Viena impusă de statele fasciste poporului român a stîrnit un puternic resentiment și o vie reacție de protest în opinia publică progresistă din străinătate, care a înfierat și condamnat diktatul ca pe un nou și brutal act de agresiune și samavolnicie fascistă. Guverne, oameni de stat, posturi de radio, agenții de presă, ziare, oameni de știință și cultură s-au pronunțat împotriva nedreptății făcute României, declarînd că nu-l pot și nu-l vor recunoaște niciodată. Astfel, premierul britanic Winston Churchill, exprimîndu-și dezacordul față de actul samavolnic săvîrșit de Germania și Italia, preciza că „nu vom recunoaște nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul cînd s-ar fi făcut cu concursul și voința părților interesate”. La rîndul său, lordul Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, declara, la 6 septembrie 1940, în Camera Comunelor, că „guvernul englez nu accepta Diktatul de la Viena, care răpea României o importantă parte a teritoriului său național, deoarece așa-zisa «reglementare» a litigiului a fost dictată de puterile Axei și a fost impusă României sub constrîngere”.

Actul de arbitraj a fost citit din nou, în limba italiană. Veni apoi momentul culminant. Pe masă stătea păzută harta, ca o sentință de moarte. Schmidt, venit lîngă mine, mi-a ajutat s-o desfac.

Am observat întîi că este o hartă românească. Am desfăcut-o cu nordul în jos, ceea ce m-a făcut să nu înțeleg nimic. Mi-a întors-o Schmidt. Ochii mei căutau tăietura de la granița de vest pe care cu toții o așteptam. Mi-am dat seama însă că este altceva. Am urmărit cu ochii granița care pornea de la Oradea către răsărit, alunecînd sub linia ferată și am înțeles că cuprindea și Clujul... Am început să nu mai văd. Cînd mi-am dat seama că granița coboară în jos ca să cuprindă secuimea am mai avut, în disperarea mea, un singur gînd: Brașovul! O mică ușurare: Brașovul rămînea la noi.

Cînd am privit în toată grozăvia împărțirea Transilvaniei, am înțeles că puterile

„Aruncînd o privire asupra hărții și a noii frontiere, vedem cu adîncă durere soluția nedreaptă, imposibilă care s-a dat...” (în imagine, cei doi delegați români privesc harta României brutal ciuntită de Ribbentrop și Ciano)

care îmi erau slăbite mă răscum cu totul. Tabloul dinaintea ochilor s-a făcut neclar, ca un nor galben, din galben

cenusiu, din cenusiu negru... În clipa aceea mi-am pierdut conștiința. Nu mai trăisem o asemenea senzație fi-

Ridicându-se împotriva acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste pe seama altor state și solidarizându-se cu cauza dreaptă a poporului român, renumitul istoric englez Seton Watson, sprijinitor al luptei popoarelor pentru libertate și unitate națională, declara, într-o emisiune la postul de radio Londra din 30 august 1940 că „ziua de astăzi poate fi considerată ca o zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara. Azi s-a săvârșit la Viena o nouă și monstruoasă ciuntire a granițelor României prin dictatul puterilor Axei”. Subliniind locul Transilvaniei în istoria poporului român, el releva: „Ardealul nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cuvîntul *Ardeal* este idealul pentru care s-au sacrificat atîtea generații de români. Cum ar putea, oare, un român cu dragoste de țară să privească această hotărîre cu brațele încrucișate?”

Radio New York, demascînd frazeologia și caracterul fals al propagandei fasciste, preciza, în emisiunea sa din 31 august 1940, că România a fost forțată să cedeze în urma unor mari presiuni din partea Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste.

Diktatul fascist de la Viena n-a fost recunoscut nici de guvernul S.U.A., stat în care propaganda revizionistă horthyistă a depus susținute eforturi pentru captarea opiniei publice și a unor personalități politice pentru

a determina recunoașterea noilor teritorii anexate de către Ungaria în dauna României. Administrația condusă de președintele F.D. Roosevelt a respins agitațiile revizioniste horthyiste și pretențiile Ungariei asupra Transilvaniei și a altor teritorii aparținînd statelor vecine.

Dezvăluind în fața opiniei publice din S.U.A. în anii celui de-al doilea război mondial caracterul ilegal al diktatului american fascist din 30 august 1940, publicistul american Milton G. Lehrer sublinia că „așa-numitul arbitraj de la Viena” a fost un „act arbitrar, inechitabil și apolitic, impus cu violență de cei doi compari: Ducele și Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atît de jos încît destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători”. Referitor la caracterul neviabil și efemer al diktatului, publicistul american preciza că „diktatele impuse de dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dicate”. Sfărîmarea unității acestei provincii, care dintotdeauna a constituit o entitate românească indisolubilă, reprezenta „un nonsens istoric, geografic, economic, etnic, o absurditate, o amenințare pentru pacea Europei”.

În Uniunea Sovietică, ziarul *Izvestia* din 3 septembrie 1940 publica nota corespondentului din București al Agenției TASS sub

zică decît cu 22 ani în urmă, cînd o injecție cu novocaină la o operație mă făcuse să trec pentru o clipă pe lumea cealaltă, de unde mi-am revenit cu ajutoare medicale date *in extremis*.

Acum aveam pentru a doua oară impresia netă că am trecut *dincolo*. Cineva a cerut pentru mine un pahar cu apă. Dörnberg a deschis ușa, alergînd prin mulțimea de ziaristi, de diplomați și ofițeri care umpleau sălile strigînd: un pahar cu apă, un pahar cu apă...

Peste un minut mi l-au adus. Valer Pop mi l-a dat în silă să-l beau. Am început să vîd din nou și am avut puterea să duc mai departe calvarul.

Mi s-au prezentat actele spre semnare. Am scos tocul meu cu cerneală verde, cu care scrisesem atîtea lucruri frumoase și atîtea gînduri bune pentru țara mea. Am iscălit tot fără să mai citesc. Valer Pop citea pentru mine. De altfel, nu mai era nimic de verificat; actele erau cunoscutе, harta tot așa.

Trebuia să-mi vie rîndul pentru declarația mea. Ribbentrop, profitînd de starea mea de slăbiciune, a ridicat scurt ședința, fără să-mi mai dea cuvîntul. Nu am avut nici măcar prilejul să spun acele vorbe, care însemnau nu numai o constatare, ci și un protest.

M-am ridicat susținut de Valer Pop și de un străin care mă privea cu grijă, de frică să nu cad. Am fost dus într-un mare salon cu ferestrele largi spre Parcul Belvedere. Mi s-a dat un pahar cu alcool și peste puține clipe a sosit doctorul Eisen Schiemleisen, celebrul medic care fusese chemat pe vremuri la București pentru a îngriji pe regina Maria. Mi-a luat pulsul și tensiunea. Tensiunea era între 6 și 8! Eram mult mai aproape de moarte decît de viață.

Lungit pe canapea, cu doctorul lîngă mine, primeam pe fereastră. Curînd a venit și Valer Pop. Îi spuneam cu glas scăzut ce grozăvie mă așteaptă, căci de acum în-

ainte voi fi blestemat de toți țărani din Ardeal, pe care i-am iubit așa de mult, pe care dovedisem că-i iubesc...

Întoarceam mea spre țară a fost silșietoare și sinistă.

...Soluția dată prin arbitraj este monstruoasă și neviabilă. Pentru prima oară în istorie este împărțită între două state unitatea naturală, geografică, politică și istorică, care este podișul Transilvaniei...

Ca într-o melodramă de gust învechit, dar plină de deznodăminte drepte, toți cei vinovați de mutilarea Transilvaniei și-au primit o cumplită pedeapsă. Hitler s-a prăbușit sub ruinele Reichului său; Mussolini a fost împușcat... la o margine de drum; Ribbentrop a sîrșit în spinzurătoare; Ciano la stîlp sub gloanțele poruncite de bunicul copiilor lui; Teleki s-a sinucis cînd nemții l-au descoperit că îl trăda; Csaky a murit în condiții strănii la două luni după fustul arbitraj, iar Bardossy, ministrul ungar la București, devenit în urmă prim ministru, a fost executat în 1946...

titlul „Presa românească despre arbitrajul de la Viena”.

Un ecou puternic a avut împotrivirea justă a poporului român la dezmembrarea teritoriului său național prin Diktatul fascist de la Viena în rîndurile opiniei publice din Elveția, Turcia, Suedia și Iugoslavia, precum și în unele țări din Orientul Mijlociu. Astfel, subliniind caracterul efemer al sentinței fasciste de la Viena, ziarul turc *San Posta* din Ankara, la începutul lunii septembrie 1940 arăta: „Nu trebuie uitat că războiul este încă în plină desfășurare și nu i se poate prevedea sfîrșitul. Ar fi deci o himeră a crede că problemele bazinului dunărean și balcanic au fost definitiv reglementate... Prin urmare, ar fi prematur să ne bucurăm că pacea este definitiv asigurată în sud-estul Europei, atîta timp cît nu știm care va fi sfîrșitul războiului”.

Presa din Elveția a analizat într-o serie de articole caracterul nedrept al Diktatului fascist de la Viena și rolul avut de statele fasciste în impunerea lui. Ocupîndu-se de așazisul arbitraj de la Viena, renumitul profesor de istorie universală Edmond Rossier scria într-un articol publicat în *Gazette de Lausanne* că Ungaria horthyistă nu și-a putut justifica în timpul tratativelor cu România din vara anului 1940 pretențiile ei teritoriale asupra Transilvaniei în temeiul argumentelor etnice și demografice. Istoricul elvețian preciza în continuare că pe toată întinderea Transilva-

niei populația românească constituia elementul etnic majoritar.

Directorul ziarului *La Suisse*, publicistul Eugène Fabre, constatînd falsitatea argumentelor invocate de revizionistii horthyști, amintea că, în 1918, la Alba Iulia, „întreaga Transilvanie a cerut alipirea sa la România printr-un veritabil plebiscit. Acest plebiscit fusese de altfel ratificat la Mediaș de însăși populația săsească, prea fericită că scăpasese de aspirarea maghiară”. În încheierea articolului, Eugène Fabre sublinia că „situația de azi se caracterizează printr-o crîncenă nedreptate care face să sîngereze mîndria românească”.

Sentința istoriei

Diktatul imperialist de la Viena a rămas în istoria relațiilor internaționale ca o expresie a politicii brutale, de forță și dictat, promovată de marile puteri pe seama statelor mici. Formula „divide et impera”, aplicată de către marile puteri în raporturile dintre diverse țări ale lumii, avea în obiectiv slujirea propriilor interese, aspirațiilor hegemoniste, anexioniste, coteropitoare.

Poporul român, zămislit într-o lume a rivalităților „celor mari”, și-a apărut cu exemplară dăruire dreptul la existență sa în vatra rămasă moștenire de la strămoșii săi daci, voința sa neclintită de a fi singur stăpîn în propria țară. Unirea din 1918 a reprezentat încununarea

Totul s-a petrecut fulgerător

VALER POP

Cu excepția unor mici nepotriviri în relatarea desfășurării pe ore a evenimentelor, însemnările lui Valer Pop confirmă în linii esențiale mărturiile lui M. Manolescu. Pentru cititorii noștri am reținut cîteva pasaje care conțin și unele elemente în plus. Le reproducem, precizînd că ele au fost redactate de autor la persoana a III-a.

Delegația română a sosit la Viena [în 29 august] la ora 13.20, fiind primită de von Ribbentrop, W. Fabricius, de suita lor și cu tot alaiul protocolar. De la gară a fost condusă la Grand Hotel. Masa a luat-o în apartamentul lui Manolescu, împreună cu Romalo, Bossy, [Radu] Crutcescu [ministrul României la Budapesta]. Către sfîrșitul mesei a venit șeful protocolului von Dörnberg să-l conducă pe

Manolescu pentru o convorbire cu von Ribbentrop...

Manolescu s-a întors la ora 16, zdrobit, aruncînd vorba despre un dezastru neașteptat pentru România. Se cerea acceptarea unui arbitraj între 25-67 000 km pătrați, acordîndu-se termen pentru răspuns pînă seara. În caz de neacceptare, România va fi distrusă. După obținerea acestor prime informații, au chemat la telefon Palatul Regal

din București. Nu a fost găsit decât col. Rusescu; i s-a dictat o notă pentru rege în care acesta [Manolescu] arăta că situația e extrem de critică și cerea convocarea imediată a Consiliului de Miniștri și a Consiliului de coroană...

Manolescu a început raport timp să dicteze inițial între cifrat. Pe neașteptate a sosit Fabricius, pe care V. Pop l-a poftit în apartamentul său, unde l-a însoțit și Romalo.

unor numeroase veacuri de lupte eroice și ea dăinuie în istoria neamului asemenea unui nestemat așezat definitiv pe columna timpului. În mod firesc, obiectiv, Diktatul de la Viena nu putea fi acceptat de către poporul român, cum de altfel nu a fost niciodată recunoscut.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu ciuitirea teritoriului național, cu regimul dictaturii antonesciene, cu intrarea României în sfera de influență a Reichului hitlerist și cu împingerea sa în războiul declanșat de către Germania nazistă împotriva Uniunii Sovietice. Mișcarea de rezistență, care a început imediat după instaurarea regimului de dictatură, a cuprins treptat cele mai diferite păături din teritoriul cotoptit, lupta a căpătat forme și aspecte dintre cele mai diferite și variate.

Idealul eliberării teritoriului patriei cotoptite a animat lupta maselor, chiar și în cele mai grele condiții din timpul dictaturii antonesciene. Zorile eliberării au luminat calea dezrobirii întregului teritoriu prin revoluția victorioasă de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Atunci, în seara zilei de 23 August, în Proclamația către țară se arăta: „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”.

Armata română, cot la cot cu armata sovietică, a luptat cu eroism legendar pentru eliberarea teritoriului cotoptit. La 25 octombrie 1944 întreg pământul patriei era eliberat: practic, odiosul Diktat de la Viena a fost anulat. La 9 martie 1945, s-a restabilit administrația românească asupra nord-vestului Transilvaniei, iar la 10 februarie 1947, Conferința de pace de la Paris a recunoscut caracterul nul și neavenit al Diktatului fascist de la Viena.

Istoria demonstrează că relațiile de forță și dictat, amenințarea cu forța, încălcarea integrității teritoriale, amestecul în treburile interne ale statelor sînt sortite eșecului. Popoarele, prin lupta lor, pot respinge sau anula orice dictat impus de marile puteri împotriva voinței lor. Politica de învrăjpire națională dusă de marile puteri imperialiste este respinsă de istorie, de lupta popoarelor pentru edificarea unei lumi noi. „Să nu uităm nici un moment că independența și suveranitatea unui popor — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — bunăstarea și fericirea sa nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni; numai respectînd pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare se poate asigura dezvoltarea pe o cale nouă, independentă și fericirea fiecărei națiuni”.

V. Pop i-a arătat surprinderea sa în ce privește arbitrajul și condițiile preliminară ale arbitrajului... Fabricius răspunde că Manoilescu pare a fi fost prea zguduit de situația neașteptată și astfel nu-și dă bine seama de ceea ce i s-a comunicat; pretinde că von Ribbentrop ar fi vorbit în alt sens. V. Pop îl întreabă dacă are autorizația formală pentru a da interpretarea exactă a vorbelor lui von Ribbentrop. Răspunde că nu, dar o va cere și o va aduce. V. Pop cere o înțelegere urgentă cu von Ribbentrop pentru a lămurii personal lucrurile. Fabricius pleacă cu propunerea de a veni cu răspunsul lui von Ribbentrop...

Manoilescu, pus în curent cu suspensele lui Fabricius, se arată surprins și pretinde că așa i s-a vorbit cum i-a informat și cum a relatat în telegrama redactată între timp. Fabricius a revenit... A transmis totodată și invitarea lui von Ribbentrop la o întrevvedere, adăugînd că deși conversațiile preliminară sînt [considerate] terminate prin contactul luat cu cei doi miniștri de externe, se face o excepție

pentru V. Pop, deoarece guvernului german nu i s-a adus la cunoștință calitatea sa și vrea să repare lipsa de polițete involuntară.

V. Pop pleacă însoțit de Fabricius la Hotel Imperial. Pe drum, face apel la Fabricius să-i destăinuască confidențial formula la care s-a oprit Axa. [Fabricius] ezită. [V. Pop] promite că nu va face nici o indiscreție, vrea să știe soluția numai pentru a putea da sfat Bucureștilor. [Fabricius] ezită [iarăși]; pe urmă îi spune că nu poate comite nici o indiscreție, avînd cel mai sever consemn în această privință, dar îl sfătuieste insistent, ca prieten al României, să accepte arbitrajul, deoarece, pînă la urmă, lucrurile nu vor ieși rău pentru România.

La intrarea în hotel, au fost întâmpinați de von Dörnberg.

Von Ribbentrop și contele Ciano l-au primit într-un salon mare. Asista și ministrul plenipotențiar Schmidt. Întreaga conversație s-a desfășurat între von Ribbentrop și V. Pop. Ciano nu a luat parte la discuție...

Von Ribbentrop a început prin a exprima scuze în numele său și al contelui Ciano pentru neinvitarea lui V. Pop la conversația preliminară cu M. Manoilescu; invitarea la Viena a fost făcută numai pentru cei doi miniștri de externe, al României și al Ungariei, despre calitatea de delegat al României a lui V. Pop a aflat abia după-amiază; acum lucrurile nu se mai pot schimba. V. Pop va putea fi numai observator, ca și Teleki.

V. Pop intră fără înconjur în miezul chestiunii, arătînd că [delegații români] nu au mandat de a accepta un arbitraj, mandatul lor fiind pentru a negocia. Timpul acordat pentru răspuns este absolut insuficient [fie] și pentru informarea Bucureștilor, necum pentru luarea unei hotărâri la București. De altfel, el crede că România nu va putea accepta un arbitraj care ar urma să se pronunțe pentru o pierdere de teritoriu între 25 000 și 67 000 km pătrați. Acceptarea însăși a arbitrajului ar însemna deci pierderea, cu anticipație a 25 000 km pătrați; România nici nu a

cerut arbitraj. România nu are un litigiu teritorial cu Ungaria, dar a fost dispusă să facă sacrificiile necesare pentru o soluție etnică definitivă.

Von Ribbentrop arată în rezumat următoarele:

România a cerut arbitrajul, există hirtie în privința aceasta. Arbitrajul nu este condiționat de cedarea unui minimum de 25 000 km pătrați, oferit la Berchtesgaden de România, și a unui maximum de 67 000 km pătrați, cerut de Ungaria, la Turnu Severin. A fost greșit înțeles. Arbitrajul trebuie acceptat fără condiții și fără rezervă de ambele părți, însă este evident că hotărîrea nu va depăși cerele formulate de Ungaria la Turnu Severin. Repetă că nu poate discuta fondul problemei româno-ungare, aceasta ar fi împotriva obiectivității și imparțialității rolului său de arbitru. De aceea, cu delegații celor două state nu a discutat în prealabil fondul. Îl asigură pe V. Pop că cunoaște toate aspectele problemei, are la dispoziție tot materialul documentar, între care și pe cel de la Turnu Severin. România are puțină să aleagă între perspectiva distrugerii sale totale ca stat și națiune, de-o parte, și între păstrarea statului, redus teritorialmente, și a ființei etnice a neamului românesc, pe de altă parte...

Pentru pierderea teritorială ce o va suferi România prin arbitraj, Germania oferă o compensație esențială și anume garanția militară pentru toate frontierele României. Garanția este oferită de cele mai mari puteri militare ale lumii și nu va fi o garanție pe hirtie, ci una efectivă. Garanția oferită de Germania este excepțională și epocală și pentru că România este înția țară căreia i se oferă din partea Germaniei o garanție militară, ci pentru că ea înseamnă o piatră de hotar în orientarea externă a Germaniei...

V. Pop a contestat că România a oferit cedarea a 25 000 km pătrați Ungariei, iar la observațiunea lui V. Pop că amenințările Ungariei nu ne sperie și că Ungaria agresivă

va vedea prompt consecințele actului ei nesocotit, von Ribbentrop a ripostat că „Soluția în diferendul româno-maghiar nu poate fi o soluție etnică, ci o sinteză între etnic și teritorial (schimbul de populație nu va fi obligator, dar posibil). România și Ungaria trebuie să înțeleagă că după arbitraj vor mai rămîne în România un număr însemnat de unguri, dar și Ungariei îi vor aparține un număr oarecare de români. Vina este a României care a scăpat toate ocaziile ce i s-au oferit, situindu-se consecvent în rîndul dușmanilor Axei, chiar și mai recent prin anumite manevre ostile ale lui Gheorghe Gafencu la Moscova.

Dacă România schimbă sincer și definitiv orientarea sa externă și se alătură Axei, ceea ce numai cu prețul acceptării arbitrajului este posibil, situația va fi cu totul alta, deoarece Germania niciodată nu și-a părăsit prietenul”.

Guvernul român s-a arătat dispus a ceda 25 000 km pătrați cu ocazia înfînirii de la Berchtesgaden; von Ribbentrop persistă în această afirmațiune, deși V. Pop îi răspunde că nu are cunoștință despre o astfel de concesiune și o contestă.

Von Ribbentrop i-a adus la cunoștință lui V. Pop că Ungaria a acceptat între timp arbitrajul.

După o oarecare rezistență a lui Ciano s-a prelungit termenul de răspuns pînă la ora 24.

Fabricius nu a fost de față la această întrevedere. În drum spre Grand Hotel el l-a sfătuit din nou în modul cel mai stăruitor pe V. Pop ca România să accepte arbitrajul.

V. Pop a dictat un raport sumar despre convorbirea avută. A redat sumar și vag mai ales perspectivele de viitor pentru a nu exercita o influență excesivă la București...

Prima informație directă de la București a avut-o între orele 19-20, într-o conversație telefonică cu Urdăreanu, care i-a comunicat lui V. Pop că consilierii regali au fost convocați și li s-au pus la dispoziție mijloace de locomotie pentru a putea sosi în cursul nopții... Urdăreanu nu părea

să-și dea seama de gravitatea situației și credea că luarea hotărîrii va putea înfînza pînă a doua zi. V. Pop i-a atras încă o dată atenția asupra gravității situației și a accentuat că hotărîrea trebuie să se ia în timp util, fie că ar fi afirmativă, fie că ar fi negativă.

Fiind convins că înainte de întrunirea Consiliului de coroană regele va cere părerea celor de la Viena, s-a întrunit o consfătuire la care au fost convocați miniștrii plenipotențieri care veniseră la Viena și generalul Dragalina și i-a rugat să-și dea avizul cu privire la acceptarea arbitrajului. Romalo s-a pronunțat motivat pentru acceptare, Crutzescu pentru acceptare, Bossy pentru acceptare, generalul Dragalina pentru acceptarea arbitrajului... Hiott s-a pronunțat pentru acceptare. V. Pop a expus următoarea părere: „Chestiunea care se pune României nu este de natură pur politică, ea este politico-militară. Hotărîrea României este deci, în primul rînd, în funcție de capacitatea militară a armatei. Dacă armata, prin glasul șefilor săi responsabili, s-ar declara că este în stare să facă față amenințărilor generalizate pe toate frontierele, cu perspectivă de rezistență pentru o durată mai lungă de timp, România trebuie să respingă arbitrajul, contrar urmează să-l accepte, salvînd astfel existența statului, a armatei și a neamului, chezără redobîndirii în viitor a tot ceea ce s-ar fi pierdut”. Părerea celor de la Viena nu a fost însă cerută.

La ora 22, Fabricius a venit din nou aducînd precizări cu privire la garanția și ajutorul armat pentru România. Termenul de răspuns a fost prelungit pînă la ora 2, iar el, — Fabricius — a acordat la stăruință o nouă păsuire pînă la ora 3. La observațiile mele făcute în privința imposibilității tehnice de a se lua o hotărîre într-un timp așa de scurt, Fabricius răspunde brutal că dacă regele s-a făcut șef de stat totalitar, el singur să-și ia răspunderea hotărîrii;

(Continuare în p. 32)

Eroism, bravură și spirit de sacrificiu

CAVALERI AI ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL” ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

FL. MARINESCU,
Muzeul Militar Central

În zilele de aprigă înclăstare cu forțele hitleriste, pentru a răsplăti eroismul dovedit de ostași pe cîmpul de luptă, a fost creat modelul 1944 al Ordinului „Mihai Viteazul” cu spade. El era o continuare firească a primului model creat, de asemenea, într-un moment de răscruce al istoriei românești: octombrie 1916.

Conform Legii de înființare, Ordinul era organizat pe trei clase (a III-a, a II-a și I-a); se prevedea ca nimeni să nu poată primi o clasă superioară dacă nu era decorat cu clasa a III-a. S-au făcut însă unele excepții pentru înalte personalități militare străine, care au fost decorate, după război, direct cu clasa I-a.

Decorația se prezenta sub forma unei cruci cu capetele brațelor în formă de floare de crin, confecționată din metal comun, aurit, și emailată albastru închis; în centrul aversului era înscrisă cifra regelui Ferdinand I, iar pe revers, data instituirii „1916”.

În 1938, prin *Legea privind ordinele și medaliile naționale conferite pe timp de război*, Ordinul „Mihai Viteazul” a rămas cea mai înaltă distincție ce se putea conferi pentru fapte de arme. În 1940, după instaurarea dictaturii antonesciene, legile privind decorațiile de război emenate între 1938 și 1940 au fost abrogate, inclusiv prevederile referitoare la modelul 1938 al Ordinului, care, sub această formă, nu a fost conferit niciodată.

Este de subliniat că Ordinul „Mihai Viteazul” a fost singura distincție românească care a avut o formă specifică pentru faptele de arme săvârșite în războiul antihitlerist, toate celelalte distincții păstrîndu-se neschimbate, așa cum fuseseră create în perioada antebelică. Ordinul „Mihai Viteazul”, model 1944 se înscris astfel — alături de Ordinul „Victoria” (U.R.S.S.) sau Ordinul „Eliberării” (Franța) — printre foarte puținele înalte distincții create în unele state ale coaliției antihitleriste care au fost acordate pentru fapte de arme excepționale numai în acest conflict.

În 1944 a fost creat modelul cu spade: forma generală, clasele și dimensiunile au rămas aceleași ca la modelul 1916; spre deose-

bire de acesta, pe avers a fost înscrisă cifra regelui Mihai, iar pe revers data „1944”, iar între brațele crucii, două spade încrucișate.

Această decorație sobră, fără nimic din prețiozitatea altora — nici ca material, nici ca lucrătură de bijutier — a fost totuși cea mai prețuită dintre toate distincțiile românești militare acordate pînă la proclamarea Republicii, datorită valorii sale de simbol suprem al eroismului.

Prețuirea de care se bucura această distincție este ilustrată și de faptul că, în unele cazuri, se decerna colectiv unor unități, împodobind drapelele de luptă ale acestora.

De pildă, Ordinul „Mihai Viteazul” a fost conferit Drapelului Flotilei 1 vînătoare „pentru modul strălucit în care — se spune în brevetul de decorare — au acționat unitățile acestei Flotile în luptele pentru eliberarea Capitalei și a teritoriului național de trupele germane pe timpul de la 23 la 28 august 1944, executînd 168 ieșiri, în care au doborât 24 avioane și au distrus la sol circa 110 mașini încărcate cu material și personal”. Flotila a participat, de asemenea, vitejește, la „grelele lupte pentru eliberarea Ardealului de nord, precum și [la] cele din Ungaria și Cehoslovacia”, cînd a „sprijinit cu mult avînt acțiunile trupelor române și ruse și a făcut protecția aviației de bombardament și de asalt, executînd 1 450 misiuni”.

Drapelul Regimentului 94 infanterie a primit, de asemenea, înalta distincție „pentru devotamentul, curajul și spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă ofițerii, subofițerii și trupa acestui regiment în luptele de la Mind-szent și Alpar (12 și 25 octombrie 1944), cînd s-a avîntat la atac contra unui inamic mult superior ca număr și dotare, reușind să-l învingă și să salveze, în același timp, trupele aliate ce se aflau împresurate de inamic și amenințate a fi distruse. În ziua de 26 octombrie 1944, deși atacată cu care de luptă, mașini de asalt și tot felul de arme moderne, rezistă cu dîrzenie fără a ceda nici un pas din

poziția cucerită". Ostașii și ofițerii regimentului „s-au remarcat, de asemenea, în luptele de pe șoseaua Cegled-Selle (5 noiembrie 1944), Canalul Naghi (6 noiembrie 1944), Tapiosentgyörgy (12 noiembrie 1944), cota 159 (23 noiembrie 1944), ferma Hoszutitza (29 noiembrie 1944) și cotele 175, 196 și 21 (6 decembrie 1944). Pătrunși în Budapesta (4 ianuarie 1945), luptă fără încetare contra unui inamic care apără casă cu casă, ocupând grupul de case din cartierul Rákossfalva, după care atacă strada Hungaria și rezistențele inamice din cimitirul Kerepes, ajungând până în piața Basoi”.

Cu înaltul ordin au fost cinstite, de asemenea, numeroase fapte individuale de eroism ale ostașilor și ofițerilor. Cu ani în urmă, *Magazin istoric* (nr. 4/1975) a relatat câteva din aceste fapte. Iată, în continuare, având drept bază documentară brevetele respective, alte asemenea fapte de vitejie din epopeea antihitleristă a poporului român. Printre cei distinși s-a aflat, de exemplu, generalul de brigadă Costin Ionașcu pentru eliberarea localității „Cojocna, primul sat dezrobii [din Transilvania de nord]”, colonelul Ioan I. Iucal pentru „cucerirea cotelor 463-495 și a orașului Carei, intrând primul în oraș”, colonelul Alexandru M. Petrescu pentru „acțiunea de cucerire a aeroportului Arad, cît și în acțiunea de apărare de pe poziția de la Păuliș-Gioroc, cu cele 2 batalioane ale sale de elevi”, locotenent-colonelul Constantin P. Buceleanu care „a capturat și dezarmat: un general, 15 ofițeri superiori, 160 ofițeri inferiori, 860 subofițeri, 4 110 trupă”, căpitanul Bucur Calomfirescu care s-a strecurat, „pe malul Tisei pe la sud de satul Tiszatardos și printr-o acțiune îndrăzneată dislocă sistemul de apărare inamic, cucerește satul și capturează 136 prizonieri. Contraatacat de care de luptă și trupe inamice proaspete, căpitanul Calomfirescu cade rănit la picior, dar continuă organizarea satului”; sublocotenentul Nicolae V. Caraman care, „deși luat prizonier, găsește o grenadă germană pe care o aruncă asupra escortei sale, răpunînd-o, și revine la misiunea sa, conducînd mai departe în foarte bune condiții focul Divizionului III”; sublocotenentul Eugen Crintea, pentru luptele de la capul de pod Bogota (18 septembrie 1944), „cînd ia comanda escadronului cu care continuă atacul, cît și în acțiunea pentru cucerirea cotei 495, unde luptă cu grenada și la baionetă timp de 3 zile, reușind ca în dimineața de 9 octombrie 1944 să asalteze și să cucerească această cotă”; sublocotenentul Vasile Z. Rusu, care „în ziua de 7 ianuarie 1945, din proprie inițiativă, iese din linia I și, sub puternic foc inamic se suie deasupra tribunei principale a hipodromului din Budapesta și, deși subsolul acestei clădiri era încă ocupat de inamic, cu un talm și sînge rece desăvîrșit observă și reglează cu precizie tragerile Divizionului său”.

Exemple admirabile din lungul sir de fapte de eroism ale armatei române. Ele evocă hotărîrea cu care românii s-au avîntat în luptă pentru eliberarea deplină a patriei și înfrîngerea definitivă a hitlerismului și fascismului,

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● General-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, maior dr. Mihail E. Ionescu, căpitan Alesandru Dușu — **ROMÂNIA ȘI MAREA VICTORIE. 23 AUGUST 1944-12 MAI 1945.**

Editura militară, București, 1985, 310 pp., 16 lei: contribuția de seamă adusă de poporul român la înfrîngerea fascismului, eroismul și jertfele armatei române în bătăliile pentru dezrobirea țării și pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei; lucrarea a apărut și în limbile engleză și rusă.

● **APĂRAREA INDEPENDENȚEI PATRIEI, OBIECTIV PRINCIPAL AL MIȘCĂRII ANTIFASCISTE DIN ROMÂNIA** (volum alcătuit de maior dr. Ioan Talpeș, Mihai Reteșan, căpitan Dan Rădulescu).

Editura politică, București, 1985, 248 pp., 13 lei: 150 documente din perioada 13 iulie 1933-14 august 1939, semnificative pentru lupta antifascistă și antihitleristă a poporului român desfășurată sub conducerea P.C.R.

● **Valentin Lipatti — CONFERINȚA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA.**

Editura politică, București, 1985, 312 pp., 14 lei: însemnări despre o negociere și urmările ei, la 10 ani de la semnarea Actului final de la Helsinki.

● **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN** (sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară).

Editura militară, București, 1985, 384 pp., 39 lei: 307 materiale de arhivă din perioada 26 octombrie 1944-15 ianuarie 1945.

● **TRANSILVANIA ÎN ISTORIA ȘI CONȘTIINȚA ROMÂNILOR** (redacția și coordonarea C. Gh. Marinescu; prefață Vasile Netea).

Iași, 1985, 310 pp.: culegere de studii consacrate luptei pentru înfăptuirea Marii Uniri din 1918.

● **Florea Ceaușescu — MAGISTRALA BAIKAL-AMUR.**

Editura Sport-Turism, București, 1985, 248 pp., 27 lei: însemnări de călătorie în ținuturile siberiene, cu bogate tradiții istorice.

● **Octav Onicescu — MEMORII.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 340 pp., 21 lei: al doilea volum din evocările memorialistice ale savantului.

● **Ion Slavici — OPERE, VOL XIII** (ediție de C. Mohanu, Gherasim Pinteș, D. Vatamaniuc). Editura Minerva, București, 1984, 832 pp., 45 lei: scrieri social-politice, istorice și etnografice.

● **Doru Radosav — SATU MARE.**

Editura Sport-Turism, București, 1984, 114 pp., 15 lei: ghid istorico-turistic al orașului.

VICTORIA

A doua serie de întrebări

Concursul MAGAZIN ISTORIC, ediția 1985

1. Încă din primii ani ai deceniului patru, prin neobștina sa activitate revoluționară, prin clarviziunea și capacitatea sa organizatorică, prin spiritul combativ, patriotismul și dăruirea sa față de cauza clasei muncitoare, față de interesele întregului popor, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a impus ca una din personalitățile reprezentative ale mișcării revoluționare antifasciste din România. Urmărit de organele represive, a fost arestat în mai multe rânduri.

Știi în ce an i-a fost intentat tovarășului Nicolae Ceaușescu procesul de amplă rezonanță în viața politică internă și internațională, ale cărui lucrări s-au desfășurat în sala Tribunalului militar al Corpului 5 armată din Brașov? (1981)

- a) 1936
- b) 1937
- c) 1938

2. Drumul de luptă al uneia dintre multele unități române angrenate în războiul antihitlerist înscrie un traseu eroic parcurs de pe litoralul Mării Negre până în apropierea orașului Praga, cca. 1.500 km; unitatea a participat la 104 lupte, dintre care 32 mari și grele, pierzând aproximativ 3.000 oameni.

Numele unității. (1982)

- a) Regimentul de pontonieri
- b) Regimentul 34 infanterie
- c) Regimentul 115 infanterie

3. Luptele purtate de trupele române pe teritoriul Cehoslovaciei și Austriei au durat

aproximativ cinci luni (18 decembrie 1944-12 mai 1945), timp în care au fost forțate patru mari cursuri de apă și zece masive muntoase, fiind eliberate peste 1.700 localități, între care 31 orașe.

Pe ce adâncime s-a pătruns în dispozitivul inamic în aceste lupte? (1985)

- a) 300 km
- b) 400 km
- c) 285 km

4. În comentariul său asupra evenimentelor declanșate în România la 23 august 1944, ziarul elvețian *L'Impartial*, parafrazănd spusele unui celebru poet german, consemna: „Am putea spune... în această a 259-a săptămână de război a început o nouă epocă în istoria lumii”.

Despre ce poet este vorba? (1976)

- a) Goethe
- b) Heine
- c) Schiller

5. La 11 mai 1939, militarii niponi și-au trimis trupele împotriva Republicii Populare Mongole, invadând regiunea de pe malul râului Halhin Gol. Ostașii mongoli, împreună cu cei sovietici, după...luni de încheștate lupte au reușit aici o strălucită victorie, curățind definitiv de coteropitori teritoriul R.P. Mongole.

Cît timp au durat aceste lupte? (1984)

- a) șase luni
- b) cinci luni
- c) patru luni

6. Populația unui mare oraș italian își manifestă bucuria

la aflarea veștii armistițiului Italiei cu Națiunile Unite, semnat la 3 septembrie 1943

și intrat în vigoare la 8 septembrie 1943.

Precizați numele orașului. (1980)

- a) Milano
- b) Roma
- c) Florența

7. În cadrul Rezistenței franceze, care, în cursul anilor 1943-1944, a dat lovituri puternice ocupanților hitleriști, au participat și luptători antifasciști germani.

Ei au acționat, îndeosebi, în zona munților... (1975)

VICTORIA

concursul
magazin istoric

ediția 1985

- a) Jura
b) Cevennes
c) Auvergne

8. Costa Rica, Republica Dominicană, Guatemala, Haiti, Honduras, Panama, El Salvador, Cuba, Nicaragua au intrat în cea de-a doua confederație mondială, raliindu-se politicii antinaziste a S.U.A. și declarând război Japoniei și, apoi Germaniei și Italiei.

La ce dată? (1985)

- a) 8 decembrie 1941
b) 20 decembrie 1941
c) 31 decembrie 1941

9. Între 19 și 23 octombrie 1943, la Moscova, s-au desfășurat lucrările conferinței miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, în cadrul căreia s-a hotărât convocarea unei conferințe, la cel mai înalt nivel, ce i-a urmat după o lună.

În ce localitate s-a desfășurat această primă conferință a șefilor de guverne ai celor 3 puteri ale coaliției antihitleriste? (1985)

- a) Iași
b) Teheran
c) Potsdam

10. Unitățile franceze din cadrul Diviziei „Leclerc” debarcate pe pământul Franței.

În ce zi? (1985)

- a) 1 august 1944
b) 28 august 1944
c) 15 septembrie 1944

Cei patru cai de aur ai Veneției

După șapte secole de strajă pe fațada Basilicii San Marco, cei patru cai deveniți simbolul puterii Veneției au fost coboriți de pe balustrada care îi adăpostea și înlocuiți, în aprilie 1983, cu patru copii perfecte.

Istoria lor începe în 1204, odată cu asediul Constantinopolului de către soldații celei de-a patra Cruciade. Acest oraș era miracolul timpului său, noua Romă, o cetate aglomerată de splendide opere de artă. Printre ele și cii de aur, care se distingueau chiar și în acea aglomerare de frumuseți. Cei mai mulți specialiști cred că fuseseră așezați în pavilionul imperial de la Hipodrom (se știe că acolo se afla o cvadrigă). Alții îi plasează în fața Marelui Palat.

Originea celor patru cai este și ea controversată, după cum notează Jean Morris în revista britanică *Telegraph Sunday Magazine*, din 2 septembrie 1979. De o parte se situează specialiștii care cred că ar fi vorba de o operă romană, executată în sec. IV și adusă la Constantinopol de către împăratul Constantin (306-337) atunci când a întemeiat capitala răsăriteană a Imperiului roman. De cealaltă parte sînt cei care atribuie această operă grecilor, unii chiar lui Lisip, sculptorul lui Alexandru cel Mare.

Cruciada a asaltat zidurile Constantinopolului sub conducerea bătrînului doge al Veneției, Enrico Dandolo, care, la acea dată, avea 97 ani și era aproape orb. Cetatea a fost prădată cîmpit. Cuceritorii au topit statuii remarcabile pentru a recupera metalul, obiecte de valoare unică au fost smulse din rame și de pe socluri.

Despărțiți de cvadriga la care erau înhămați inițial, cii de aur au fost transportați la Veneția, unde au ajuns fără mari stricăciuni (s-a spart doar o copită). După cîțiva ani, au fost ridicați și instalați, în perechi simetrice, pe fațada

Basilicii San Marco. Mai înții însă, au fost vopsiți și apoi „îmbrăcați” în foiță de aur, dar, în decursul vremurilor, au căpătat tot mai mult culoarea bronzului.

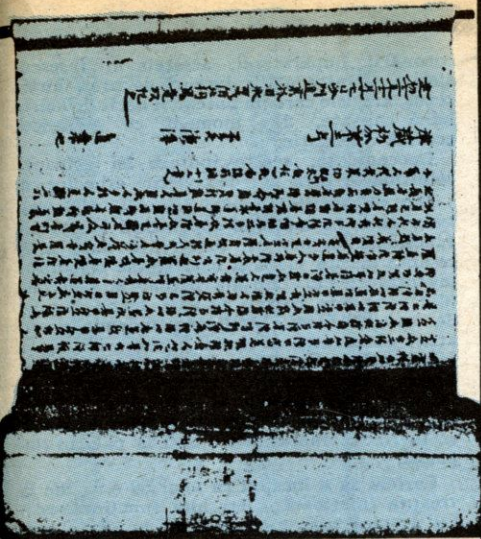
De-a lungul secolelor, cii de aur trebuie să fi părut multora ca niște ființe fantastice; se spune că venețienii au refuzat cu dispreț o ofertă a spaniolilor de a cumpăra cii cu echivalentul în aur al greutateii lor. Se credea că atîta timp cît cii erau acolo sus, Republica venețiană își va păstra libertatea, averea și supremația asupra mărilor.

Dar, ceea ce nu au reușit spaniolii, a izbutit Napoleon în 1797 cînd, cucerind Veneția, a trimis la Paris, printre alte tezaure, și cii de aur. În capitala Franței, unde au fost plimbați în cortegiul victoriei, escortați de cămile și de cuști cu fiare sălbatice, au fost instalați pe pedestalurile, între Louvre și Tuileries, apoi așezați pe Arcul de Triumf din Place du Carrousel, înhămați din nou la un car, de data aceasta la cel al Victoriei. Nu pentru mult timp însă, pentru că, după Congresul de la Viena (1814), au fost restituiți Veneției. În timpul primului război mondial, au fost coboriți din nou și duși la Roma, departe de cîmpul de luptă, iar în 1942 au fost ambalați în lăzi și depuși într-un depozit de marfă.

Dar ei s-au întors de fiecare dată la Veneția. Acum însă, au fost luați, se pare pentru todeauna, din locul lor. Restaurări și ferici de natura corosivă a climei lagunei, celebrii cai și-au început o nouă carieră, aceea a pieselor de muzeu. Veghea lor de șapte veacuri asupra Veneției a luat sfîrșit. Dar călătoriile n-au încetat și ele se află se pare, de-abia la început. Unul din cai, despărțit pentru prima oară de ceilalți trei, a fost expus, pentru cîteva luni, la Academia Regală din Londra, în 1979.

Radu Ion POPESCU

talón de participare
talón de participare
talón de participare
talón de participare
talón de participare

MARCHIZUL CAI ȘI MINUNATA ZHI

Dr. ANA BUDURA

Cu aproape 1900 ani în urmă, în anul 105 e.n., eunucul Cai Lun, șambelanul însărcinat cu supravegherea atelierelor imperiale, s-a înfățișat înaintea împăratului He (89-105 e.n.) din dinastia Han de răsărit (25-220 e.n.). Purta strale de sărbătoare și urca lent, cu pași ceruți de ceremonial, scările de marmură ce duceau spre sala tronului. Pe palmele întinse purta un pachet învelit în mătase purpurie. Curtenii comentau cu glasuri șoptite. Cai Lun a înaintat cițiva pași, apoi, în locul indicat, s-a oprit și s-a prosternat. La un semn, s-a ridicat și a dezvelit conținutul pachetului:

— Îngăduie robului Măriei Tale să-și prezinte invenția, a spus el cu smerenie, întinzând niște foi albe, ușoare și translucide, asemenea fulgului de nea.

Împăratul le-a examinat cu interes și după o pauză lungă a întrebat:

— La ce servesc ele?

— Se numesc zhi și pe ele vom putea scrie cărți, cărți multe pentru că sînt ușoare, nu ca sulurile din fișii de bambus; sînt și ieftine față de pînza de borangie pe care o folosim în prezent...

Referindu-se la rezultatul acestei întrevederi, cronicarul consemnează: „Împăratul a avut cuvinte de laudă pentru supusul său și după aceea dată nu s-a mai găsit un singur loc în imperiu unde să nu se fi răspîndit «invenția» lui Cai Lun”.

Așa începe, de fapt, istoria scrisă a hîrtiei (zhi), una din multele invenții ale omenirii, care l-a revoluționat existența spirituală și, implicit, pe aceea materială.

Citind, zilnic, 50 kg documente

Faptul că invenția lui Cai Lun a fost așa de repede acceptată și apoi răspîndită dovedește existența unei comenzi sociale. În timpul dinastiei Han de vest (206 î.e.n.-24 e.n.), societatea chineză cunoscuse o remarcabilă înflorire¹. Primii împărați ai acestei dinastii adoptaseră o politică de încurajare a producției agricole prin reducerea sau chiar anularea impozitelor, ca și prin stimularea destelării unor noi regiuni ale vastului imperiu. În agricultură se generalizase sistemul asolamentelor și se introduseseră unelte noi, cu randament superior. Rezultatele s-au concretizat în creșterea producției. Apăruseră mari așezări umane, cu ateliere meșteșugărești, în care, cu procedee perfecționate, se producea o gamă largă de articole. Schimburile comerciale cu popoarele din regiunile învecinate deschisera largi orizonturi supușilor dinastiei Han. Îndemnîndu-i să-și valorifice și pe această cale rezultate muncii lor.

Bunăstarea materială superioară perioadelor anterioare s-a răsfrînt și asupra vieții spirituale a celor 60 milioane de locuitori cît număra atunci țara. Tezaurizarea și răspîndirea cunoștințelor cu mijloace ieftine și la îndemîna oricui a devenit o cerință imperioasă. Principala piedică în calea acestui deziderat o reprezentau însă instrumentele rudimentare de scris. Lucrările științifice și literare, documentele de stat, mesajele personale erau gravate sau scrise cu tuș ori lac pe șipculițele de bambus, salcie, salcîm sau dud, ale căror dimensiuni variau între 1,5-3,5 cm lățime și 30-50 cm lungime. După ce lucrarea era redactată, șipcile — găurite la cele două capete și înșirate pe un șnur de mătase sau o curelușă de piele — erau făcute sul. Astfel arăta, pe atunci, o carte. Este lesne de închipuit cît de greu cîntărea ea, dacă pe o singură șipcă nu puteau fi scrise sau gravate mai mult de 30-40 ideograme. Cronicile chineze conțin multe informații referitoare la dificultățile cu care se confruntau învățații timpului din această pricină. Astfel, ni se spune că autorul unei lucrări scrise pe 3 000 șipculițe de bambus, atunci cînd a prezentat-o împăratului, a trebuit să fie ajutat de două slugi, care se încovoiaseră sub greutatea ei. Despre împăratul Qin Shihuang-di (221-209 î.e.n.) cîtorul dinastiei Qin, se afirmă că citea zilnic 100 *jin* (1 *jin* = 0,5 kg) documente, ceea ce arată sarcinile deo-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1984.

sebite ce-i reveneau. În această privință, filozoful și învățatul lui Shi (cca. 370-310 î.e.n.) a rămas în istorie. Se spune că, în călătoriile sale de studii, era însoțit permanent de cinci căruțe pline cu „cărți”, dar numai de acele piese indispensabile studiului cotidian¹. De aici s-a născut și expresia, larg folosită în China până în zilele noastre atunci când vrei să califici erudiția unei persoane: „are cunoștințe cu carul”.

Nu-i greu de înțeles ce probleme ridicau organizarea bibliotecilor și asigurarea spațiilor adecvate păstrării „cărților”. Ne putem imagina cât de mare era biblioteca imperială, dacă, potrivit primului său catalog, întocmit după criterii științifice în anul 7 e.n., număra 13.219 suluri de șipci de bambus, conținând lucrări din șapte domenii de bază ale cunoașterii și activității umane. Din păcate, din cauza perisabilității lor, cea mai mare parte din aceste „cărți” s-a pierdut în timpul diferitelor evenimente istorice. Existența lor ne este atestată astăzi doar prin unele piese arheologice. Cel mai vechi document, descoperit până în prezent, este compus din 43 șipci de bambus, pe care sînt enumerate numele celor care au oferit cadouri defunctului în mormîntul căruia a fost găsit și datează din epoca Statelor războinice (sec. IV-III î.e.n.); cel mai vechi volum complet, descoperit între timp, este compus din 76 șipci de lemn și a fost elaborat în anul 39 e.n., fiind o lucrare din domeniul militar.

Invenție sau perfecționare?

Concomitent cu bambusul și lemnul, cercurile înstărite recurgeau pentru scris și la țesătura de mătase. Scrisorile de acreditare ale solilor și împuterniciilor împăratului, ca și cărțile de valoare, erau caligrafiate pe pînză de borangic, subliniindu-li-se, astfel, și mai mult importanța. Utilizarea acestui material era însă extrem de redusă, datorită prețului său exorbitant. Pentru a satisface nevoile de răspîndire a cunoștințelor în cercuri cât mai largi era nevoie, așadar, de un material ieftin, rezistent și ușor. Acestui deziderat i-a răspuns invenția lui Cai Lun.

Fără a-i umbri meritele, cercetătorii chinezi ai istoriei hîrtiei sînt unanim în aprecierea că meritul lui Cai Lun constă, de fapt, în sintetizarea unei experiențe colective acumulate de-a lungul secolelor de către generații întregi de meșteșugari. În sprijinul acestei păreri, savanții chinezi invocă numeroasele descoperiri arheologice, pe baza cărora se poate demonstra că la data cînd Cai Lun și-a prezentat invenția sa, hîrtia din celuloza fibrelor vegetale se producea de peste 200 ani, dar era grosolană și friabilă, fiind destinată altor nevoi cotidiene și nu scrisului. Unii dintre savanți, invocînd informații cuprinse în *Cronica dinastiei Han-posterior*, avansează ideea că și pînă la Cai Lun se produsese chiar o hîrtie de foarte bună calitate. Ei au în vedere faptul că în anul 102 e.n., cu ocazia în-

coronării împărătesei, acesteia îi fuseseră oferite, printre altele lucruri de preț, hîrtie și tuș, articole care nu puteau fi decît de foarte bună calitate, din moment ce avuseseră această destinație.

Decamdată, aceste ipoteze își așteaptă confirmarea prin noi descoperiri arheologice.

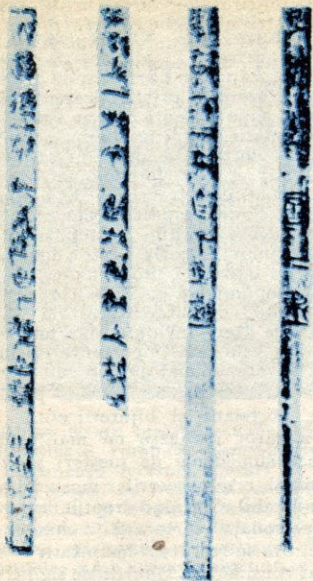
Dar să răsfoim *Cronica dinastiei Han-posterior* care, în capitolul cuprinzînd biografiile funcționarilor enunui, furnizează date interesante despre viața și activitatea celebrului inventator. Cai Lun s-a născut la Guiyang (din provincia Hunan de azi), într-o familie de oameni săraci. Inteligent, îndemînat și atent observator al lumii înconjurătoare, a folosit orice prilej pentru a-și îmbogăți cunoștințele. În condițiile istorice respective, negăsind altă cale pentru a-și valorifica înclinațiile înnăscute, s-a hotărît să ceară primirea sa în rîndul eunucilor-slujași la palatul imperial.

Cariera sa a început în anul 58 e.n., de la treapta inferioară a ierarhiei funcționărești. Cu vremea însă, s-a remarcat în statul imperial, prin cuvîntul său chibzuit, cunoștințele temeinice și, nu în ultimul rînd, cum arată cronicarul, prin devotamentul său. Drept urmare, în anul 96 e.n. a fost însărcinat cu administrarea atelierelor imperiale, primind rangul de *shang fang ling*, echivalent cu cel de șambelan. În această calitate, supraveghea producerea pietrelor prețioase și semiprețioase, confecționarea vaselor din aur și argint, a porțelanurilor și a multor altor produse destinate în exclusivitate curții imperiale și al căror proces de fabricație era considerat secret de stat. „Excela în toate — spune cronicarul biograf — și nu era obiect ieșit de sub ochii lui care să nu fie executat cu cea mai mare precizie, toate constituid un model pentru generațiile viitoare”.

Cai Lun studia cu sîrguință, însușindu-și tot ce acumulaseră mințile creatoare ale Chinei antice pînă la el. În clipele de răgaz, „fereca strașnic ușile locuinței sale spre a ține departe oaspeții”, care, prin preocupările lor frivole, l-ar fi putut sustrage de la studiu. Dotat cu spirit novator, era preocupat permanent de îmbunătățirea proceselor de producție. Așa a observat, de pildă, că pe rogojina unde femeile zdrobeau gogoșile viermilor de mătase, pentru a le transforma în vată folosită la cîpșuturile hainelor de iarnă și confecționatul plăpumilor, rămînea la sfîrșit un strat subțire de pastă, care — după ce se usca — se transforma într-o peliculă compactă, flexibilă. El știa că această peliculă era folosită de unii farmaciști pentru împachetarea produselor lor.

Dar, cum notează cronicarul, problema cărților era una din preocupările sale de bază. Îl frămînta gîndul că majoritatea acestora, fiind scrise pe fișii de bambus, erau greu de manipulat, iar cele scrise pe pînză de borangic, „căruia unii îi spun *zhi*”, erau foarte scumpe. „Greutatea primelor și prețul celor din urmă, le fac inaccesibile oamenilor”, constata el cu amărăciune. Cronicarul nu redă frămîntările și căutările lui, nu amintește nici experien-

¹ Magazin istoric, nr. 5/1983.

Sipculițe de bambus purtând ideograme scrise cu tuș (perioada Statelor combatante 403 î.e.n.-23 e.n.)

În p. 25: cea mai veche carte din lume, tipărită în anul 868 e.n.

tele repetate ale lui Cai Lun, ci notează lapi-dar: „Atunci s-a născut în el ideea de a folosi coji de copac, fibre vegetale, deșeuri textile și plase de pescuit uzate pentru producerea hîrtiei”. Deși cronicarul nu oferă detalii cu privire la această epocală invenție, faptele istorice dovedesc că experiențele lui au reușit, Cai Lun izbutind să obțină o hîrtie de bună calitate, de vreme ce a fost acceptată de împărat și producția ei asimilată în întreaga țară. „Ca urmare — conchide cronicarul —, sub întregul cer [adică peste tot] ea este cunoscută drept «hîrtia marchizului Cai»”.

Au urmat anii recunoașterii meritelor sale. I s-a conferit titlul de „marchiz de Longding” și, în calitate de mare supraveghetor al examenelor imperiale, i s-a încredințat sarcina de a transmite cunoștințele sale tinerei generații. Cursul vieții i s-a schimbat însă brusc după moartea împărătesei. Înțelegînd că în hățișurile intrigilor de la curte se atenta la demnitatea și integritatea sa morală, a ales calea sinuciderii (după alte surse, ar fi fost omorît din ordinul împăratului).

Ofrande în ziua 16

a lunii a treia

Cai Lun a cucerit stima și respectul poporului său pentru contribuția adusă la dezvoltarea patrimoniului cultural și el ocupă un

loc de frunte în galeria marilor personalități ale Chinei. Meșteșugarii din bransa producției de hîrtie l-au venerat de-a lungul veacurilor, considerîndu-l patronul lor și aducîndu-i, în semn de cînstire, ofrande în fiecare a 16-a zi a lunii a treia. În secolele care au urmat, invenția lui a deschis largi posibilități pentru producerea hîrtiei în cantități mari și de bună calitate. În fiecare regiune a Chinei a început producerea unor sortimente specifice, folosindu-se materii prime de care se dispunea din abundență: deșeuri textile, paie de cereale, coajă de dud, resturi de la prelucrarea mătăsii etc. Oamenii de cultură chinezi au manifestat, de-a lungul secolelor, un interes deosebit pentru acest instrument indispensabil scrisului. Alături de pensulă, tuș și piatră pentru preparat tușul, ei considerau hîrtia ca o „comoară a cabinetului de lucru” și, din cele peste 100 sorturi de hîrtie, alegeau cu rafinament pe cea mai indicată în vederea executării lucrării sau operei de artă respective. Odată cu diversificarea producției, unele ateliere au devenit renumite pentru calitatea produselor lor; așa este cazul, de pildă, al hîrtiei *xuan*, atît de apreciat de caligrafi și de artiștii plastici încă din sec. VII.

Creșterea impetuoasă a producției de hîrtie a determinat o mare dezvoltare a cărții. Ieftine, ușoare și lesne de mînuit, cărțile impri-mate pe hîrtie au devenit accesibile unui public larg. Cererea de carte a jucat un rol stimulator pentru autori, numărul lucrărilor elaborate de ei sporind vertiginos. Judecînd după cataloagele rămase, în jurul anului 289 e.n. biblioteca imperială avea deja circa 30 000 lucrări, în anul 431 peste 64 000, iar în 552 peste 70 000. În timpul marii dinastii Tang (618-905), din cele peste 80 000 lucrări catalogate, circa 28 000 fuseseră scrise de autori care au trăit în timpul acestei dinastii. Cea mai mare bibliotecă imperială din China a funcționat, cum o dovedesc documentele, în vremea dinastiei Sui (581-618), aceasta avînd în păstrare 370 000 volume.

Cărțile au devenit accesibile și persoanelor particulare și acestea au început să-și organizeze biblioteci proprii. Începînd din sec. IV, cronicile amintesc deja despre existența lor, iar ceva mai tîrziu, în timpul împăratului Wu din dinastia Liang (502-549), cronicarul afirmă că „în toate cele patru puncte cardinale fiecare familie posedă cărți”; este vorba, se înțelege, de familiile înstărite.

Invenția lui Cai Lun, chintesență a multi-milenarei experiențe a poporului chinez, a devenit tréptat un bun al întregii omeniri, punîndu-i la dispoziție un instrument atît de practic și lesne de obținut pentru a-și transmite peste timp comorile sale spirituale. După 500 ani de continuă perfecționare a procesului de fabricație, hîrtia lui Cai Lun a ajuns, prin Coreea, în Japonia, apoi, după anul 751, în lumea arabă și de acolo după ocuparea Spaniei de către arabi, în Europa, contopindu-se în marele tezaur al civilizației universale.

Sigiliile chinezești

de la Arad — între artă și utilitate

ILEANA HOGEA-VELIȘCU,
IOAN POPOVICI

În fondurile Arhivelor statului, Filiala județului Arad, se păstrează două matrițe sigilare chinezești, pe cât de interesante pe atât de enigmatice. Confectionate din bronz, de formă pătrată, cu latura de 46 mm, ambele piese au un câmp sigilar identic. Ornamentul color două matrițe — câte o aripă de pasăre, care în simbolistica chineză exprimă visul de înălțare spirituală, revelația cunoașterii și puterea de a înfrunța vicisitudinile vieții — ne încredințează că ne aflăm în fața unor sigilii personale, întrucât cele folosite în administrație erau lipsite de ornamente.

Piesele în discuție ne îngăduie să deschidem unul din cele mai interesante capitole ale artei și culturii chinezești, legat de uneltele de scriere. Primele sigilii chinezești — după

cum aflăm din *Cartea edictelor* (*Shang shu*) alcătuită între sec. XI-VII î.e.n. — au aparținut împăraților, prinților și comandanților de oști, care, din necesități de guvernare, își marcau ordinele prin aplicarea sigiliului. Asemenea piese folosite de suverani (ulterior și de marii demnitari), erau deosebit de scumpe, confectionate din aur, fildeș sau pietre semiprețioase (predominau jadul și agata) și conțineau înscrisuri de bun augur, sub semnul cărora respectivii suverani țineau să-și întemeieze relațiile cu supușii. Importanța sigiliului imperial este demonstrată suficient de faptul că proclamarea oficială a unui nou împărat era însoțită și de schimbarea sigiliului, executarea acestuia fiind o problemă de stat. În afara sigiliului oficial, care parafa cele mai importante documente de stat, suveranul mai avea o sumedenie de sigilii cu caracter privat, aplicate pe cărți și tablouri, porțelane și bijuterii etc. — sigilii pentru a căror realizare nu mai pridideau să lucreze sumedenie de meșteri gravori.

Cu timpul, aria posesorilor de sigilii a crescut considerabil. Obținând dreptul de a poseda sigiliu personal, cărturarii chinezi — din rândul cărora se recrutau demnitarii — au diversificat considerabil tipurile de sigilii, determinând o mare înflorire a meșteșugului și o adevărată proliferare a atelierelor specializate. Posesori ai unui număr nelimitat de nume, pseudonime, alonime (semnături cu numele altcuiva), anagrame, asteronime (majuscule urmate de un grup de asteriscuri) și criptonime (nume ascunse cifrate sau anagrame), demnitarii și învățații chinezi — conformiști modei timpului — se întreceau în îmbogățirea colecțiilor personale cu sigilii deosebit de diverse prin materialele folosite

Din scoarță de paltin...

Prezentarea sigiliilor din fondurile Arhivelor Statului Arad ne oferă prilejul de a face câteva considerații în legătură cu principalele materiale și uneltele folosite pentru scris în vechea Chindă. Elementele principale sînt hîrtia, tușul, piatra de tuș, pensula și suporturile de fixare a hîrtiei (presse-papieruri).

Hîrtia chinezească, „xuan”, cunoscută încă din sec. VIII și fabricată din scoarță de paltin și pai de orez, printr-o tehnologie complexă ce cuprinde peste o sută de operații, efectuate timp de un an, începe

să fie comercializată în Europa către sfîrșitul sec. XVIII, fiind deosebit de apreciată pentru culoarea extrem de albă, uniformitatea grosimii, puterea de absorbție și rezistența la factorii corrozivi.

Tușul „hui” apărut o dată cu hîrtia „xuan” și rezultat din prelucrarea negrului de fum obținut prin arderea lemnului de brad sau a uleiului de paltin, cu adăosuri de plante aromatice, mosc, camfor și taninuri extrase din mai mult de zece tipuri de plante medicinale tropicale (uneori adăugînd

du-i-se în compoziție și praful de aur), are o culoare neagră strălucitoare, iar cînd este amestecat cu cleiul, capătă o duritate egală cu a jadului, nemaiputînd fi șters nicodată.

Pensule și suporturi; ultimele, adevărate obiecte de artă, reprezintă un dragon și un șarpe

toare, iar cînd este amestecat cu cleiul, capătă o duritate egală cu a jadului, nemaiputînd fi șters nicodată.

Piatra de tuș „duan” este o piatră obișnuită, extrasă din riul Duan, din provincia Guangdong. Mai este numită și „piatră miraculoasă”, pentru faptul că mojarul cioplit din această piatră menține constantă temperatura tușului pus în ea, fără ca acesta să-și schimbe culoarea, să se usuce sau să înghețe. „Călimările” făcute din această piatră, prelucrate artistic, cu motive mitologice, florale

(jad, fildeș, bronz, piatră, sticlă), prin forma piesei (pătrată, rombică, alungită, rotundă), prin ornamente (peisaje, păsări și animale fabuloase, pești, portrete ale geniiilor protectoare etc.) și, în sfârșit, în alcătuirea inscripțiilor sau a stilului de caligrafie. Pe lângă numele și atribuțiile posesorului (funcție, înțelepciune ș.a.) adesea anagramate, sigiliile cuprind numeroase ideograme-simboluri socotite purtătoare de noroc, prevestitoare de reușită în afaceri, obținerea de ranguri înalte, avere, renume, sănătate, viață lungă, înțelepciune ș.a.m.d.

¹ Nu este piatra obișnuită, ci aceea numită „ji xue” (mai albă ca zăpada) și care se formează din pirofilit, găsindu-se în regiunile muntoase ale provinciei Zhejiang, la altitudini de peste 1 000 m. Piatra, de un alb imaculat, străbătută de nervuri extrem de fine de roșu le cinabru, a fost și este cel mai rar dintre materialele folosite pentru confecționarea sigiliilor. Mai este numită și „comorăa comorilor”, procurarea ei fiind extrem de anevoioasă.

Pensule...

și animaliere constituie și veritabile piese artistice.

Pensula „hu”, din păr de capră, de iepure săl-

batic ori de nevăstuică, supus unui proces tehnologic alcătuit din peste 70 operații, datează din mileniul I î.e.n., perfectată continuu a ajuns un instrument de scris ideal, fiind elastic și perfect conică, capabilă să revină la forma inițială, după flecare apăsare. Este cel mai decorativ obiect de birou, tije de bambus ale pensulelor fiind adevărate opere de artă, întruclupind dragoni, feniciș, cocori sau cocoși de munte cu capetele aplecate.

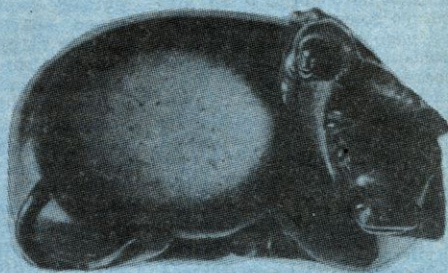
Presse-papierurile, ustensile necesare pentru fixarea hîrtiei în momentul scrisului. Sînt

Revenind la matrițele sigilare de la Arad, acestea au cîmpul sigilar compus din șase ideograme, dispuse vertical și de la dreapta la stînga, în trei șiruri de cîte două semne. Potrivit opiniei unor specialiști de la Academia Chineză, pe care i-am consultat, este vorba de sigiliu personal cîfrate: primele patru hieroglife sînt semne convenționale, create de posesor sau caligraf, hieroglife care cuprind — anagramat — numele și funcția posesorului. Ultimele două semne se citesc *Zhi Xi (gîi si)* și înseamnă „sigiliul lui”. Caligrafia imită scrierea *Zhong ding wen*, denumită ulterior *jin wen*, și datează din perioada „statelor combatante” (475-221 î.e.n.). Așadar, sigiliile de la Arhivele Statului de la Arad se înscriu printre cele mai vechi piese de acest gen, fiind, cum se vede, exemplare extrem de rare.

Încercînd o descifrare a primelor patru hieroglife, considerăm că cea din colțul de sus, dreapta, este hieroglifa „He”, care înseamnă „răsad”, trimițînd într-o conotație mai largă la hieroglifa „wu gu”, prin care erau definite „cele cinci cereale”; meul galben, fasolea, grîul, oleaginoasele și meul alb. Repetarea acestei hieroglife de încă două ori (ca elemente ale celei de-a treia hieroglife — rîndul doi de sus), ne întărește convingerea că sensul sigiliului trimite la atribuții ce țin de agricultură. Bazați pe această ipoteză presupunem că posesorul sigiliului era un mandarin, acțiunea fiind stăpînii unor mari latifundii, cu orezării nesfîrșite, imense plantații de bambuși, citrice, grîu și de mari livezi. Firește, rămîne ca viitoare contribuții ale unor specialiști să valideze sau să infirme această ipoteză. În orice caz, prin vechimea și semnificația lor, sigiliile chinezești de la Arad se înscriu printre valoroasele piese istorice ajunse în împrejurări pe care, deocamdată, nu le putem reconstitui, în patria noastră.

adesea realizate sub forma unor obiecte de artă: pagode miniaturale, tur-

teriorul căruia se încheie un peisaj rustic, reprezentări de munți și

...și presse-papier folosite la Curtea împăraților din dinastia Ming

note în sticlă, semicristal, cristal sau gresie, ori, pur și simplu sub formă de clopot în in-

ape, flori sau păsări simbolice — ceea ce le transformă în autentice bibelouri de uz curent.

LA SUCIDAVA-IZVOARELE: UN DEPOZIT DE VASE DE ARGINT

ADRIAN RĂDULESCU, TRAIAN CLIANTE,
Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța

O întâmplătoare alunecare de teren, petrecută în primăvara anului 1984 în localitatea Izvoarele, pe malul dobrogean al Dunării, a făcut să iasă la iveală unul din cele mai importante „depozite”¹ de obiecte de factură romano-bizantină, lucrate din argint. Deși ocazională, descoperirea făcută în preajma sus-amintitei localități se adaugă altora mai vechi, fapt explicabil deoarece această localitate identificată cu antica Sucidava era unul din cele mai importante centre ale provinciei Moesia Secunda.

„Depozitul” este compus din 17 piese (șase linguri, șase potire mari, o cană de mari dimensiuni, o câniță trilobată fără picior, o strecurătoare, o pateră și un reliquarium, dintre care unele au fost descoperite într-o stare de conservare relativ bună, cele mai multe însă fiind păstrate fragmentar. Prin valoarea lor artistică și documentară, ele vin să completeze un valoros patrimoniu al monumentelor de epocă romano-bizantină, descoperite în această parte a imperiului.

Lingurile, de mărime și format caracteristice sec. IV și V e.n., constituie singurele exemplare descoperite până acum în țara noastră și păstrate în colecții din România. Patru piese descoperite an-

terior (două scoase la iveală în veacul trecut la Dierna, și alte două găsite, către 1900, lângă Botoșani) se află în colecții din străinătate: Muzeul de istoria artei din Viena și Muzeul de istorie din Moscova. Interesante în cazul exemplarelor descoperite la Sucidava sînt inscripțiile gravate pe cinci exemplare: BICT (pe una din linguri) și literele ANZ (pe alte 4 piese). Situația nu este totuși izolată. Întîlnite și pe alte piese din aceeași categorie, descoperite în diverse părți ale Europei, astfel de însemne pot să indice fie un posesor inițial, fie un donator. Este și cazul celor două inscripții, cu mențiunea că prima poate fi ușor întregită: BICT [OR] (evident, numele unei persoane). Între două ipoteze, și anume că cele șase piese puteau aparține unei persoane particulare sau erau folosite în practica religioasă, înclinăm spre cea de-a doua, avînd în vedere și caracterul coloratelor piese.

Deosebite prin finețea execuției și rafinamentul artistic sînt patera și cânița trilobată. Prima, realizată din argint masiv are ca decor, în aria centrală a cupei, un *kantiharos* (vas cu două toarte), din care beau apă doi porumbei.

Cânița trilobată, lucrată, de asemenea, din argint, placată cu o peliculă subțire de aur, abia perceptibilă după trecerea atîtor ani, prezintă un decor compus din două re-

gistre de hexagoane alungite (în relief), dispuse vertical și delimitate prin trei brîie orizontale modelate în torsadă. Așa cum ne-o arată unele descoperiri similare (piesele de la Malaia Perescepină, lângă Poltava) cele două vase constituiau un ansamblu folosit în practica liturgică. De altfel, ambele poartă aceeași ștampilă KWCTANTINOY. Sînt deci produsele aceluiași atelier. În privința încadrării lor cronologice, atît maniera de lucru, dar mai ales motivele ornamentale ne îndreptătesc să le datăm în a doua jumătate a sec. V sau, poate, în prima jumătate a sec. VI e.n.

Tot atît de interesante sînt cele șase potire. Patru dintre ele sînt identice ca dimensiuni (diametrul de 16,5 cm, înălțimea 7,2 cm), formă (trunchi de con, ușor rotunjit către bază, buza lată și picior relativ înalt, evazat) și decor (benzi de caneluri dispuse radial și cercuri incizate). Identice sînt și ștampilele pe care le poartă, fapt care denotă proveniența lor din același atelier.

Un al cincilea exemplar, foarte asemănător cu celelalte patru, se deosebește de acestea prin dimensiunile sale mai mari (21,3 cm diametru și 9,3 cm înălțime) și are, după cum ne-o arată marca producătorului EYCEBIOY, o proveniență diferită.

În sfîrșit, al șaselea potir, care este și cel mai mic, este

¹ Termen arheologic des folosit, desemnînd mai multe obiecte asemănătoare ca factură și proveniență, descoperite împreună.

deosebit ca decor de celelalte cinci și nu poartă marca producătorului. Exemplare identice au fost descoperite în Siria, laolaltă cu monede de la sfârșitul sec. IV. Deși în cazul celorlalte cinci exemplare ștampilele nu ne pot indica decât proveniența, forma, dar mai ales decorul, sînt elemente care le datează spre sfârșitul sec. IV e.n.

O piesă cu evident caracter creștin este un reliquarium de mici dimensiuni cu cutia paralelipipedică și cu capacul de forma unui trunchi de piramidă. Lucrată din tablă de argint peste care a fost aplicată o peliculă subțire de aur, piesa are pereții și capacul acoperite cu un decor ce cuprinde certe elemente creștine, inclusiv monograma CHI — RHO încadrată de motive geometrice și vegetale. Este cea mai tirzie dintre piese, datînd din sec. VI e.n. și prezentînd numeroase similitudini cu exemplare descoperite în Siria.

Deosebită mai ales prin rafinament și realizare artistică este o strecurătoare avînd cupa asemănătoare cu cea a unei linguri de mari dimensiuni. În interiorul cupei au fost imprimați un *kantharos*, iar de o parte și de alta a acestuia, doi păuni și un pește. Restul cîmpului conține perforații dese. Astfel de piese, datate în sec. V-VI e.n. apar și în componența altor tezaure din epocă, în special în aria mediteraneană.

Ultima piesă este o cană (27,5 cm înălțime și 15,7 cm diametru) cu corp piriform, gît tronconic înalt și buzi evazată. Toarta e modelată la capătul superior în forma unui vrei de viță de vie și mai multe caneluri longitudinale, terminîndu-se cu un buton cordiform. Exemplare cu forme și dimensiuni apropiate apar pe o arie întinsă, începînd cu zona europeană a Uniunii Sovietice și terminînd cu insulele britanice.

Remarcăm, așadar, că depozitul de argintărie de la Sucidava-Izvoarele este compus din piese a căror proveniență este diferită așa cum ne-o demonstrează mărcile de producător și maniera artistică în care au fost lucrate.

Aceleași aprecieri se pot face și asupra altor depozite din epoca romano-bizantină: Concoști, Malaia-Porescepina, Mildren Hall, Traprain, Kyrenia etc.

Studiile efectuate pînă în prezent asupra acestora, dar și în cazul unor produse de argintărie, din sec. IV-V, pîrtind amprenta creștinismului, au dus la concluzia că originea lor trebuie căutată în Orientul creștin. De altfel, activitatea artizanală din această parte a imperiului a cunoscut, de-a lungul sec. IV e.n., dar mai ales în cele două secole ce i-au urmat, o mare dezvoltare, îndeosebi în centrele siriene, din rîndul cărora se detașa orașul Antiochia. În sec. V-VI, meșterii argintari din acest oraș căpătaseră o reputație cu totul aparte, fiind creatorii unei adevărate școli, care reînvia tradiții artistice mai vechi, adaptîndu-le noilor condiții, impuse de creștinism.

Dar atelierele din Antiochia nu erau singurele producătoare de argint din Orientul creștin. Producții de mare valoare artistică se realizau la Alexandria și, mai cu seamă, la Constantinopol. Bineînțeles, existența într-un număr atît de mare a centrelor artizanale în această parte a lumii romane nu este înțiplătoare. Produsele lor de argintărie, lucrate cu mult rafinament artistic, sînt comercializate în toate provinciile imperiului, dar și în afara granițelor lui. Mărturie sînt, așa cum am mai arătat, numeroasele puncte de pe tot cuprinsul Europei unde apar astfel de produse. Lucru cert, provinciile dunărene participau din plin la acest comerț. O demonstrație nu numai depozitul descoperit la Sucidava-Izvoarele, dar și tezaurul arhiepiscopiei Tomisului descoperit la Malaia-Porescepina, precum și diferite piese, descoperite izolat de-a lungul anilor în Dobrogea.

În altă ordine de idei, am arătat că piesele prezentate, succint de altfel, sînt produse în perioade de timp diferite, unele pe la sfârșitul sec. IV și începutul sec. V e.n., altele de-a lungul sec. II sau chiar

în sec. VI e.n. Caracterul neîndoielnic creștin pe care cel puțin o parte dintre ele îl au ne determină să le considerăm proprietate a unei biserici care a funcționat la Sucidava-Izvoarele în sec. V-VI e.n. Că acest lăcaș era bogat și puternic ne-o arată însăși descoperirea acestor valori, desigur deloc neglijabile și este cert că ea se bucura de o mare influență în zonă. Să fie vorba de unul din centrele episcopale menționate de izvoarele bizantine? Greu de precizat deocamdată. Descoperirea vine însă cu un argument greu în sprijinul afirmațiilor mult comentatei *Notitia Episcopatum*, care menționează pentru provincia *Scythia Minor* acele 14 episcopii aflate sub tutela arhiepiscopului de Tomis și care, pe lista episcopilor provinciei *Moesie Secunda*, o include și pe cea de la Sucidava.

Cercetările de teren, încă sumare de altfel, efectuate cu diferite ocazii la Sucidava-Izvoarele, au evidențiat existența unui puternic habitat, prezentînd o veritabilă viață urbană între sfârșitul sec. II și pînă în primele decenii ale sec. VII e.n. perioadă după care, în urma repetatelor și puternicelor atacuri barbare, viața orășenească — atît de înfloritoare odinioară — a provinciilor de la Dunărea de Jos, se stinge. Se pare că în timpul unuia dintre aceste atacuri, petrecut în primele decenii ale sec. VII e.n. au fost îngropate și piesele amintite, spre a fi astfel apărate împotriva lâcomiei invadatorilor.

În concluzie putem afirma că ne aflăm în fața unui interesant depozit de obiecte creștine, care ne oferă date importante asupra evoluției vieții economice, comerciale, dar mai ales spirituale în provinciile dunărene, în sec. V-VI e.n. Dacă existența unui centru episcopal la Sucidava-Izvoarele nu va fi confirmată de cercetările ulterioare, în orice caz ne aflăm în fața unui puternic bastion nu numai al creștinismului, dar mai cu seamă al romanității în general, care își prelungește existența și, implicit, influența și în primii ani ai sec. VII e.n.

TOTUL S-A PETRECUT FULGERĂTOR

(Urmare din p. 20)

Consiliul de coroană este alcătuit din lumea perimată, ostilă Germaniei; Germania nu poate avea nici o înțelegere pentru forme constituționale inexistente sau cel puțin perimate...

După 2 noaptea, a venit iarăși Fabricius ca să stăruie pentru un răspuns imediat: von Ribbentrop veghează, este nervos și nu poate fi făcut să aștepte din cauza „capriciilor constituționale” ale regelui. Se mai obțin amânări de 10-15 minute în mod succesiv, până când Bucureștii comunică la telefon răspunsul: Consiliul de coroană a acceptat arbitrajul cu 21 voturi contra 10, condiționind acceptarea de acordarea concomitentă a garanțiilor militare pentru România. Romulo se duce să facă convenita comunicare lui von Ribbentrop, iar Fabricius anunță că va veni la ora 10 pentru îndeplinirea formalităților în vederea arbitrajului...

În cursul serii — pentru orice eventualitate — am schițat cu Manoilescu expunerea amplă și documentată a punctului de vedere românesc.

Menționez că de aseară M. Manoilescu era zdrobit și fiziceste, aproape să-l părăsească puterile și se tira cu greu chiar și până la telefon — din când în când — pentru a vorbi cu Bucureștii. Aveam temeri de îmbolnăvire serioasă...

În ziua de 30 august, coborîi la 8.30 la Manoilescu, pe care

il găsim obosit, agitat și vădit suferind. Această stare se accentuă pe măsură ce vremea trecea, așteptînd zadarnic pe Fabricius. Căzusem de acord asupra împărțirii materialului. Manoilescu, din cauza stării de suferință, lăsă în sarcina mea de a face expunerea mai lungă. În sfîrșit, Fabricius își făcu apariția aducînd proiectul scrisorii de garanție și al celei privitoare la situația germanilor din România. L-am informat că la arbitraj punctul de vedere al României va fi susținut de Manoilescu și de mine. Fabricius credea că nu vom putea vorbi amîndoi, că expunerea ar trebui să fie scurtă și rezumativă pentru a nu da ocazia la polemici, dar că, în definitiv, totul depinde de von Ribbentrop care nu i-a comunicat încă nici lui programul...

Dîndu-ne seama că pentru expunerea documentată a celor două teze nu s-a rezervat timp suficient, deci nu ni se va da ocazia pentru o apărare corespunzătoare a cauzei românești, pregătim cu Manoilescu un protest care să fie ridicat de Manoilescu în ședință...

La ora 13.30 întreaga delegație, însoțită de Fabricius, a plecat la Palatul Belvedere. Primirea s-a făcut potrivit programului. Delegația a fost condusă în apartamentul rezervat, apoi numai decît Manoilescu și eu am fost poftiți în Salonul de aur. Erau de față von Ribbentrop și Ciano împreună cu suitele lor. La

masa rotundă erau așezate opt scaune. După cîteva secunde, au fost introduși conții Teleki și Csaky. Luaram loc la masă: von Ribbentrop, Ciano, ministrul Schmidt și un italian, la dreapta și stînga lor cei doi miniștri de externe, Manoilescu și Csaky, în calitate de reprezentanți ai României și Ungariei, iar în fața lui von Ribbentrop și Ciano, Teleki și eu, ca observatori.

Von Ribbentrop a deschis ședința cu un salut călduros la adresa contelui Ciano, apoi salută amabil pe reprezentanții României și Ungariei. Numai decît, după aceea, dă cuvîntul ministrului Schmidt pentru a citi hotărîrea de arbitraj. Manoilescu cere cuvîntul pentru a face declarația de protest, von Ribbentrop mai îl amînă pînă la semnarea procesului verbal. Se citește hotărîrea în limba germană, apoi în limba italiană, ni se înmînează textul și cite o hartă. Aruncînd o privire asupra hărții și a noii frontiere, vedem cu adîncă durere soluția nedreaptă, imposibilă care s-a dat... Lui Manoilescu, care dăduse semne de agitație și mare indispoziție, i se face rău, cere apă, rezistă însă cu greu pînă la urmă. La un semn al lui Ribbentrop, intră reprezentanții presei. Ribbentrop rostește o scurtă cuvîntare, Ciano una ceva mai lungă, apoi ședința se ridică. Totul s-a petrecut fulgerător...

Prezentarea și selecția textelor:
Gheorghe BUZATU,
Marian ȘTEFAN

PLANSELE NOASTRE

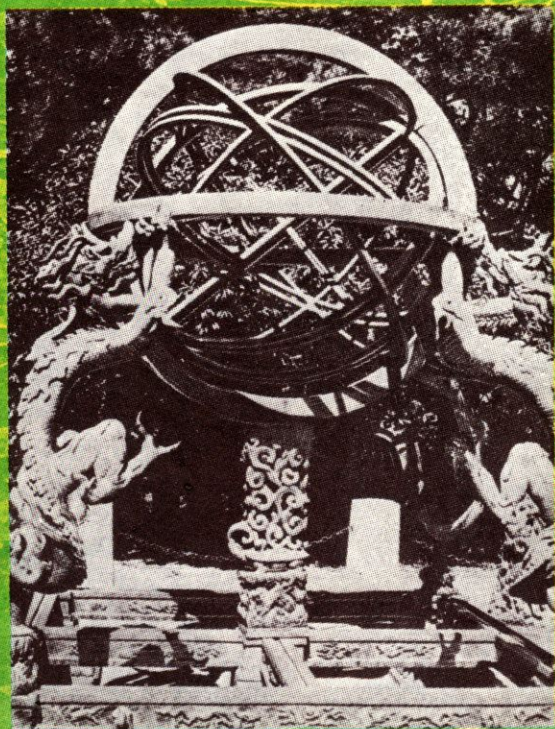
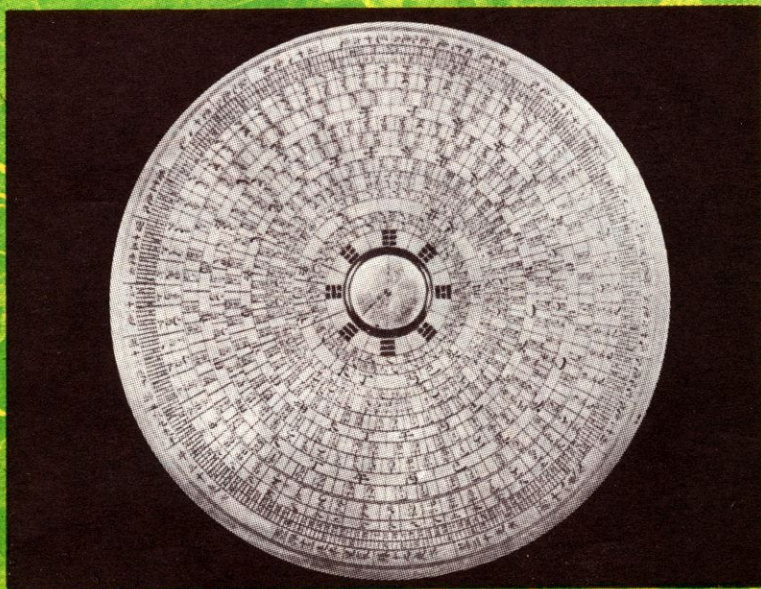
① Andreas Hofer ti ridică pe tirolezi la luptă, basorelief de J.N. Schaller (1777-1842) (Andreas Hofer—eroul Tirolului, p. 54)

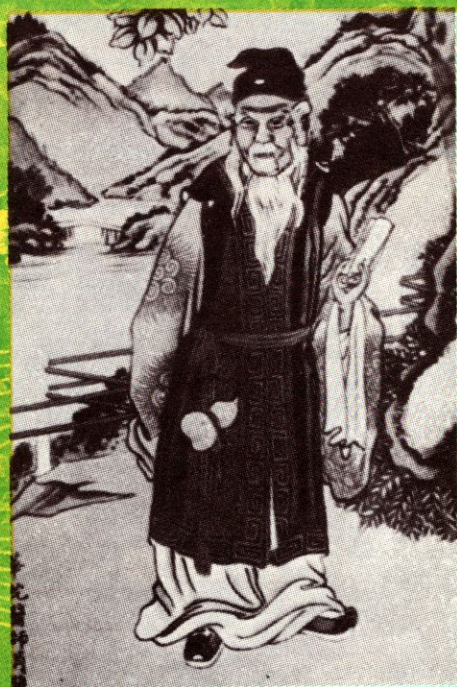
② Multe din invențiile ce au revoluționat știința și cultura își au leagănul în China. Marea busolă cu diametrul de 215 cm, montată pe un fond argintat și implantată într-un suport de lemn lăcuit; aparat pentru determinarea poziției exacte a stelei polare, inventat în timpul Dinastiei Han, aflat la celebrul observator astronomic de la Nanjing

③ Hua Te a fost primul chirurg care a folosit anestezia (sec. II): bambusul este una din materiile prime folosite la fabricarea hîrtiei (Marchizul Cai și minunata zhi, p. 25)

④ Frumusețea populară românească, bogăția de culori și motive ornamentale a trezit, din timpuri îndepărtate, interesul artiștilor plastici. O ilustrează și această miniatură de pe un manuscris, de la începutul sec. XVIII, aflat în colecțiile Vaticanului, în care personajele sînt îmbrăcate în costume populare românești („Madona” cu ie, p. 8)

PE URMELE STRĂMOȘILOR (IV)

ION POPESCU-PUȚURI

În numărul precedent al revistei arătam că 31 de suverani ai marelui imperiu part al antichității au adoptat titulatura de „regi ai regilor”. De bună seamă, adoptarea unei asemenea titlaturi reflecta o anumită particularitate a vieții politice și social-economice din sinul societății parților. Și nu numai la ei, întrucât această titulatură se constată și în istoria altor neamuri, inclusiv a strămoșilor noștri.

Cercetînd scrierile unor învățați străini despre nivelul din antichitate al dezvoltării societății în spațiul carpto-dunăreano-pontic, despre apariția statului și a instituțiilor sale conducătoare, constatăm că strămoșii poporului nostru au acumulat, prin experiențe îndelungate, pe baza realităților concrete istorice existente, semnificative cunoștințe și în ceea ce privește conducerea statului. Știut este că, pe pămîntul țării, strămoșii noștri — descendenți ai unor mari și vaste încrengături —, numărau zeci și zeci de neamuri, dintre care unele nici nu se cunoșteau, războindu-se uneori între ele. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, cu mii de ani în urmă, aceste neamuri și-au creat și organizații politice statale, în fruntea cărora au pus să domnească un rege. Cu timpul, peste secole, datorită capacităților organizatorice, politice și militare ale unor conducători, s-a ivit necesitatea centralizării acestor state locale într-unul mare și puternic. Reflectînd noua realitate, în acest nou stadiu al dezvoltării societății și a statului lor, strămoșii noștri au dat și o nouă titulatură celui aflat în fruntea statului, numindu-l rege al regilor, ceea ce, de fapt, însemna că țara devenise un imperiu, o împărăție.

Subliniem că denumirea de rege al regilor a fost o creație a strămoșilor noștri, reflectînd un anumit nivel de dezvoltare a statului, denumire pe care istoricii o întîlnesc peste tot pe unde neamurile geto-dacilor s-au răspîndit și au existat.

În Dacia carpatică, după cum amintesc istoricii antichității, Burebista a devenit rege al regilor („cel dinții și cel mai mare dintre toți regii” — se spune în decretul lui Acornion de la Dionysopolis), prin unirea statelor locale din întreg spațiul carpto-dunăreano-pontic într-un stat geto-dac unitar, puternic, centralizat și independent¹, cu care s-au confederat și alte neamuri și popoare învecinate, pentru a

putea face față pericolului ce venea din partea Imperiului roman. Burebista, scria în veacul trecut istoricul italian Carlo Troya, domnea peste o „mare împărăție”.

După cum scrie omul de știință francez Saint Martin, și după cum rezultă din sumarul lucrării lui, Istoria arscacilor,² conducătorii împărăției arscacilor erau numiți și ei regi al regilor. Termenul are semnificația de „rege al imperiului peste pămînturi” și „împărat al universului”. Arscacii — consideră unii istorici — erau descendenții unora dintre strămoșii noștri geto-daci, care, cu milenii în urmă, au plecat din vatra originară, ajungînd pînă în Asia Centrală.

De subliniat că titlul de rege al regilor nu putea fi deținut de o persoană decît dacă aceasta era considerată ca fiind de origine divină, cîștigîndu-și atributul prin mărețe fapte de eroism. Cînd, de exemplu, triumvirul Marcus Antonius a vrut, după ce cucerise o parte din Armenia, să dea fiului său, pe care-l avea cu Cleopatra VII, regina Egiptului, titlul de rege al regilor, legile și tradiția l-au împiedicat să facă acest lucru; copilul nu făcuse mari fapte istorice, de natură să justifice atribuirea titlaturii și deci a originii divine.

Existența acestor titlaturi de rege al regilor, la strămoșii noștri, semnifică și un înalt nivel de dezvoltare a societății lor. La curtea împărătească își desfășurau activitatea numeroși oameni de știință, cunoscători ai mersului astrilor, cu multe cunoștințe în matematică, în medicină, în arta militară etc. Cunoștințele lor, cumulate prin experiențe îndelungate, se situau la nivel înalt. Însuși marele nostru poet Mihai Eminescu, în manuscrisele sale (mss. 2290,70 de la Biblioteca Academiei R.S.R.) subliniază înalta reputație de care se bucurase, în antichitate, civilizația strămoșilor noștri: „Alexandru merge în Indii, unde reșed în Himalaya zeii daci; acolo el întîlnește pe Dochia și de la Zamolx învață înțelepciunea”. Calendarele Sarmizegetusei care au însumat o continuitate de mii de ani — timp în care s-au adunat observații, experiențe, modele — dovedesc cu prisosință această afirmație. Determinată de nivelul vieții materiale, la curtea împărătească se desfășura o viață spirituală specifică, superioară, stîrnind admirația unui mare număr de istorici și a altora. Potrivit

¹ Magazin istoric a consacrat statului geto-dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista o suită de articole; vezi nr. 1/1967, 4/1970, 6,9/1976, 7/1980.

² Continuăm și în acest număr să publicăm indicele de nume și locuri al lucrării lui A.J. Saint Martin. Cîtrele române indică volumul, cele arabe pagina la care se află respectivele consemnări.

informațiilor lui Strabon, Iordanes ș.a. dăci erau vestiți prin cunoștințele lor în domeniul medicinelor, al plantelor medicinale, ca și prin bogata lor cultură muzicală. Tradițiile, jocurile, cîntecurile erau pentru ei sfinte și se contopeau cu existența lor.

Din cultura materială și spirituală înaintată a geto-dacilor s-au inspirat multe neamuri. Instituția dădăci de rege al regilor a fost însușită și folosită („uzurpată” — după cum apreciază savantul Saint Martin) de greci și mai târziu de romani. Astfel, odată cu reorganizarea statului roman, la 13 ianuarie 27 î.e.n., s-a instituționalizat imperiul (autoritate deținută de Octavianus). La 16 ianuarie 27 î.e.n.,

Octavianus a primit denumirea sacră de Augustus și a adoptat titlatura de Imperator Caesar Augustus divi filius (împăratul cel venerabil, fiul divinului Cezar). În anul 12 î.e.n., Augustus a preluat și funcția de pontifex maximus, concentrînd astfel în minile sale puterea militară, civilă și religioasă a statului. În anul 274 e.n., împăratul Aurelian a adoptat titlatura de Dominus et Deus, iar la anul 288 e.n. s-a încheiat procesul transformării imperiului roman într-o monarhie absolută de origine divină, la cîrtea imperială introducîndu-se ceremonialul arsacid, adoptat prin intermediul grecilor, unde Alexandru cel Mare îl folosisse prima dată la anul 328 î.e.n.

DIODOT, supranumit *Tryphon*, se revoltă împotriva lui Demetrius Nicator, I, 395; proclamă rege pe Antiochus, fiul lui Alexandru Bală, *ibid.*; curînd îl ucide pentru a-l lua tronul, I, 395, 396; în timp ce Demetrius II duce război cu parții, Diodot ocupă statele acestuia, I, 408; II, 7; data morții sale, I, 411; II, 8; ia titlul de *autocrat*, în ce scop, I, 436, 437. DIODOT, vezi THEODOT.

DOLABELLA obține guvernarea Siriei și comandamentul armatei împotriva parților, II, 120; învinge și ucide pe Trebonius, II, 120; Senatul îl declară dușman al poporului roman, II, 120. Asediat în Laodice se sinucide, II, 120.

EDISSA, Prinții din acest oraș au luat titlul de rege, I, 104; romanii le dau titlul de toparhi sau phylarhi, I, 104. Acest oraș este uneori situat în Arabia; pentru ce, I, 104; de unde își trage numele, I, 105; Callischoes îl numește și Antiochia, I, 106; nume date de armeni și arabi, I, 106; epoca fondării sale, I, 106, 399; regii săi nu erau decît guvernatori sau autoritatea Arsacizilor, I, 106; sau a uzurpatorilor, I, 144; acești prinți erau din aceeași familie cu cei din Adiabene, I, 112; Edessa a fost cucerită probabil de Arscham, I, 115; ea se supune lui Sanadrag, cu condiția ca locuitorii să nu fie împiedicați în exercitarea religiei creștine, I, 134.

ELYMAIDA, Situația acestei țări, I, 357; este atacată de Mithridate, I, vol. I, 157; locuitorii ei dau ajutor lui Demetrius II, vol. I, 358, 406; ei își păstrează mult timp independența, I, 358, recad sub jugul parților, după înfrîngerea lui Demetrius, I, 415; cer lui Pompei ajutor împotriva parților, I, 77, 176; II, 103.

EPHATHALITES sau HUNII ALBI, vezi HUNII.

EPIPHANUS, fiul lui Antiochus IV, rege în Commagene, se refugiază la Vologese, care obține prin el permisiunea de a locui la Roma, I, 165.

ERA LUI ALEXANDRU, vezi ERA SELEUCIZILOR.

ERA ARSACIZILOR, eroare a celor care admit această eră, I, 209 și urm.; dificultăți întîmpinate în datele medalilor, I, 211; respingerea ipotezelor lor, I, 211, 214; II, 225, 231.

ERA CHALDEEANA, vezi ERA SELEUCIZILOR.

ERA SELEUCIZILOR. A fost folosită în întreg Imperiul seleucizilor, I, 207; adoptată de evrei sub numele de era contractelor, I, 207, denumită de obicei era lui Alexandru de către Orientali, I, 217, 279; II, 233; ea începe în luna octombrie a anului 311 î.e.n., I, 277-280; folo-

sită în Persia de sirienii creștini sub domnia Sassanizilor, I, 207; majoritatea creștinilor din Orient o mai folosesc încă și astăzi, I, 207; vezi notele editorului, II, 329-333, 341-345.

ERATO, regină a Armeniei, urmează lui Ariobarzane; curînd după aceea este alungată de la domnie, II, 167.

ERDA-VIRAF, preot persan, ajută pe Ardeschir I să restabilească în Persia religia lui Zoroastru, I, 35.

ERINDESS, nume dat de Tacit unui fluviu care ne este necunoscut, II, 192.

EROVANT, print armean, identic cu Arbandes, I, 145, 156; provenit din neamul Arsacizilor, I, 152, 153; general al lui Sanadrag, el uzurpă tronul, I, 153; ucide pe toți copiii lui Sanadrag, cu excepția lui Ardasches, care este salvat de doica lui, I, 153; cere regelui parților să-i predea copilul, I, 153, 154. Nemulțumit de refuzul acestuia, se aliază cu romanii și le cedează Edessa și Mesopotamia, I, 154, 164, 167; moare luptînd împotriva lui Ardasches, I, 154; istoricii occidentali nu menționează pe acest print, I, 156; în ce epocă uzurpă coroana, I, 164, 166; își stabilește reședința la Armavir, I, 166; fondează Erovantachad, Erovantager și Paganan, I, 166; asază la Paganan ca mare preot al Armeniei, pe fratele său, I, 168; întinderea statelor sale, I, 167.

EROVAX, fratele lui Erovant, stabilit ca mare preot al Armeniei la Paganan, I, 166.

EUCRATIDE I, rege al Bactrianiei, I, 380; cuceririle lui și moartea sa, I, 380, 381, 389, 390; vezi notele editorului, II, 310-315, 346, 347, 353, 354, 355. EUCRATIDE II, rege al Bactrianiei, își asasează tatăl, I, 382, 383; data acestui eveniment, I, 384; Eucratide este obligat să recunoască supremația parților, I, 385; oferă ajutorul lui Demetrius Nicator, I, 385; data probabilă a începerii războiului împotriva lui Mithridate I, vol. I, 388; este învins și detronat de sciti, II, 68; vezi notele editorului, II, 354-356, 362 și 363.

EUROPUS, oraș din Partia, I, 2.

EUTHYDEME, rege al Bactrianiei, este atacat de Antiochus cel Mare și învins, I, 327; încheie un tratat de pace cu Antiochus, I, 328; vezi notele editorului, II, 310-313, 346, 347, 350, 351, 354-356.

EVREI, stabiliți în orașele Van și Artaxate, I, 87, 121; erau mulți la număr în Chaldea și în Mesopotamia, I, 121, 177; aveau la Neerda o școală renumită, I, 121; II, 172;

se revoltă împotriva lui Artaban sub conducerea lui Anilei și Asinei, I, 121; II, 172, 175; învinsi, se refugiază în Seleucia, II, 175; sint mareaștrii, *ibid.* evreii, în timpul marșului preot Simon, caută și obțin alianța republicii romane, I, 415, 416.

FARADASCHT, fiul lui Gabarou, rege al Edessei; durata domniei lui, I, 107.

FAUSTUS DIN BIZANT, autor al unei istorii a Armeniei, I, 236; lipsuri care au discreditat lucrarea acestuia, *ibid.*

FEUDALITATE; în Asia trebuia cîntăta originea sistemului feudal, II, 293-297.

FURIUS este trimis în Africa, de Antoniu, pentru a căuta ajutoare împotriva parților, II, 127.

GABINIUS, guvernator al Siriei, adăpostește pe regele parților Mithridate, I, 81; II, 107; se pregătește să-l susțină și renunță apoi la acest proiect, I, 81; II, 109; merge în Egipt pentru a repune pe tron pe Ptolemeu, II, 109, 110; Senatul îl condamnă la exil, II, 110; lasă pe Mithridate și Orontes să scape, *ibid.*

GAREN, fratele regelui parților, Ardasches, și sef al celei de-a doua ramuri colaterale a Arsacizilor din Persia, I, 47; II, 200, 202, 283; descendenții săi rămîni fideli ramurii principale, I, 52; II, 201; sint distrusi de Ardeschir, cu excepția unui singur copil, I, 53; Garen este, fără îndoială, identic cu Carrhene, II, 200, 203.

GARENI BALHAV, nume al celei de-a doua ramuri a Arsacizilor din Persia, descinzînd din Arschavir, I, 46, 47.

GERMANICUS, detronează pe Orde, regele Armeniei și dă coroana lui Zenon, II, 169; încheie pace cu Artaban, II, 169, 170; expulzează pe Vonones în Cilicia; motivul, II, 170; moartea lui provoacă o doluă generală, II, 171.

GHAXARIA, nume dat Crimei, I, 42.

GOPESTAN, nume pehlyvi al Daughistanului; semnificația lui, I, 18.

GOROYENE, provincie luată de armeni de la parți, I, 102.

GORGAR, etimologia acestui nume cu care sint desemnați turanienii, I, 15.

GOSCHEM, șeful uneia din ramurile Arsacizilor cu apanaje în Persia, II, 283.

GOSTIRRES ucide pe fratele său Artaxerxes sau Mithridate, I, vol. I, 435; II, 2.

GOTARZES, fiul mai mare al lui Artaban III, este adus la tron de nobilii parții, I, 178; II, 191; devine odios prin cruzimea lui, II, 191;

obligat să fugă în Hyrcania, revine în fruntea unei armate scite, și forțea, la rândul lui, pe Bardan să se refugieze în Bactriania, II, 191; acord încheiat între cei doi frați, II, 191, 194; nemulțumiri de partea lui, Gotarzes se revoltă, dar este învins, II, 192, 193; la moartea lui Bardan, partizanii lui îl pun pe tron, II, 193; data acestui eveniment, II, 193, 194; părți, iritați de cruzimea lui, se revoltă, II, 198; el corupe pe partizanii lui Meherdate, triumfă asupra concurenților săi și îi taie urechile, II, 199, 200; supraviețuiește puțin victoriei sale, II, 201; data morții sale, II, 202.

GOTIL. Învinși de huni, fug în Tracia, de unde trec în Italia și în Spania, II, 288.

GOURAS, frate al lui Tigran și rege al Mesopotamiei, I, 97.

GREGORIE, patriarh al Iberiei și Albaniei, restaurează bisericile din mai multe provincii și merge în tabăra lui Sanesan, regele masagetilor, I, 21; este ucis, I, 22. GREGORIE (sf.), fiul lui Anag, apostol și prim patriarh al Armeniei, II, 290.

HADIAB, nume siriac al Adiabenei, I, 126.

HECATOMPYLOS, oraș în Partia, I, 2.

HELENA, soția lui Abgar sau Monobaze I, îmbrățișează creștinismul și se retrage la Ierusalim, I, 129; binefacerile sale, I, 130; se întoarce la Adiabene unde moare, I, 130; fiul ei, Monobaze II, îi transportă osemintele la Ierusalim, I, 130; mauseoul ei a existat multă vreme, I, 130, 131; ea era în același timp soră și soția lui Monobaze, I, 139; motivele exilului ei voluntar, I, 144.

HELVIDIUS PRISCUS face ca o parte din Armenia să intre sub dominația romană, II, 205.

HERACLEA, oraș din Partia, I, 2.

HERACLIDE, frate al lui Timarcus, este delegat de Antiochus Epiphanus să administreze finanțele Babilonului, I, 341; este alungat de Demetrios Soter, I, 342; după revolta și moartea fratelui său, se retrage în Rhodos, I, 346; determină pe un rival al lui Demetrios Soter să-și ia numele de Alexandru, *ibid.* Laodice aderă la proiectul lui; el o conduce la Roma împreună cu Alexandru și obține un decret al Senatului care îi conferă acestuia din urmă titlul de rege al Siriei, *ibid.*

HIERON, satrap part, ajută pe Artaban III să-și recapete tronul, II, 186.

HIMERUS, tânăr hyrcanian, devine favoritul lui Phraate II, care îl încredințează administrarea statelor sale, II, 64, 77; cruzimea lui revoltă pe mesenierii, II, 77, 78; se luptă cu ei fără succes, II, 78, 85; uzurpă titlul de rege, II, 84; nu se cunoaște data morții lui, II, 85.

HUNI, nume ce pare a fi înlocuit pe cel de sciți și masageți, I, 12; este înlocuit la rândul lui de cel de khazari, *ibid.* Hunii atacă dintr-o dată pe romani la Dunăre și pe persi pe malurile Mării Caspice, I, 17; hunii Ephthaliti (albi) se așază la est de marea Caspică și în munții din India, I, 287, 288; distrug regatul alandilor, II, 288; Hunii Sabirieni și Hunii Tetraxili par a fi strămoșii khounsang ai avarilor, trib al leșghilor din Caucaz, I, 13; ei fac dese incursiuni pînă în Siria, II, 288; vezi notele editorului, II, 368.

HYBREAS, comandant al Labie-

nus și se retrage la Rhodos pentru a scăpa de războiul acesta, II, 125.

HYRCAN, mare preot al evreilor, este făcut prizonier de Parzap' bran, I, 86; II, 122, 123; este predat lui Antigonas, care îi taie urechile, II, 123; Phraate IV îi dă libertatea și îl trimite în Iudea, II, 135. HYRCAN, fiul lui Iosif și mare preot, guvernator al Iudeei, II, 48. HYRCAN, alt mare preot al evreilor, II, 18. HYRCAN, fiul lui Simon, Vezi IOAN.

HYRCANIA, pusă sub suzeranitatea Arsacizilor, se revoltă împotriva lui Vologese I, vol. I, 179, II, 210; Tiridate o supune, I, 298, este atacată de Mithridate, I, vol. I, 356.

IBN-ALATHIR, autor al unei istorii universale, de unde Abou' Ifeda a luat lista cronologică a Arsacizilor, I, 233; această istorie universală a fost întocmită cu ajutorul lucrării lui Abou-Isa-Ahmed, *ibid.*

IEZDERJERD, fiul lui Sahrirar, ultimul rege al dinastiei sassanide învins de Ahnaf, căută azil la turci; în ce epocă, II, 236; moartea lui, II, 236, 285.

ISUS CHRISTOS, trimite pe Sf. Tadeus la regele Edesei, Abgar, I, 119; scrisoarea lui către acest print, I, 119-122; autenticitatea tradiției referitoare la această scrisoare, *ibid.* II, 281 și urm.

INDATES, general part, învins de Antiochus Sidetes, II, 22.

INDIA, supusă părții regilor Persiei, I, 386, 357; cucerită de Alexandru, I, 388; supusă din nou de Seleucus, I, 388, 389; caracterul războinic al unei părți a locuitorilor ei, I, 389; este atacată de regii Bactrianiei și de Mithridate I, regele partilor, *ibid.* sciții o supun, I, 391; Arsacizii stabilesc aici o ramură a familiei lor, I, 391; II, 83, 84. Două Indii antice, una în Asia, alta în Europa, II, 302, 303.

INDIA ALBA, nume dat odinoră Arachoviei, I, 392.

IOAN, fiul lui Simon, mare preot al evreilor, însoțite pe Antiochus Sidetes în expediția împotriva partilor, II, 16; îi aduce acestuia mari servicii și la supranumele de Hyrcan în memoria faptelor sale în Hyrcania, II, 17; originea acestui supranume: părerea lui Scaliger combatută, II, 17, 21; în ce epocă a putut avea loc expediția lui Ioan împotriva Hyrcaniei, II, 25; regele Siriei îl trimite în Iudea, II, 27; la stirea ocupă multe orașe din Siria, *ibid.*

IOTAPE, fiica regelui meșilor și logodnica lui Alexandru, fiul lui Antoniu și al Cleopatrei, I, 90; II, 143; August o redă tatălui ei, II, 145; vezi notele editorului, II, 318.

IOUCHI, nume dat de chinezi Saraceni, II, 276.

IRAN-VEDJ, numele vechi al Aran; semnificația lui, I, 18.

IROD, fiul lui Hyrcan, încearcă să stăruiească pe fratele său Phasaël să nu se încredă în parti, II, 122; Ventidius îl pune pe tronul Iudeei, din ordinul lui Antoniu, II, 131; Irod cere lui Phraate IV să obțină întoarcerea lui Hyrcan în Iudea, II, 135.

IROD ANTIPATER, tetrarh al Galileei, avea înțelegeri secrete cu Artaban, II, 188, este deposedat de tetrarhie și trimis în Galatia, II, 189.

ISATIS, oraș în Partia, I, 2.

ISIDOR DIN CHARAX, citat după Lucian, I, 425-435; observații asupra lucrării sale, *ibid.* în ce epocă a trăit acest scriitor, I, 430, 431, vezi notele editorului, II, 360.

IULIUS PELIGNUS, procurator al Capadochiei, se pregătește să atace pe Rhadamiste; apoi îl îndeamnă să se proclame rege al Armeniei, II, 205.

IZATE, rege al Adiabenei, același cu Sanadrug, I, 135, 139-144; pentru a evita tulburări în statele sale, tatăl său Monobaze I îl trimite la Abenerigis, rege al Spasin-Charax, cu a cărui fiică se căsătorește, I, 139; se convertește la iudaism, *ibid.* este rechemat de tatăl său, care îi dă provincia Carrhes și îl încredințează administrarea statelor sale, I, 128, 140; după toate probabilitățile, era nepotul nu fiul lui Monobaze I, vol. I, 140, 142; nu aparține posterității masculine a Arsacizilor, I, 142; înabuse o revoltă a supușilor lui, *ibid.* etimologia supranumelui de Izate, I, 142-144; este foarte probabil că Izate era rudă apropiată cu Izate, regele Edesei, I, 141; ca recompensă pentru serviciile sale, Artaban îi cedează orașul Nisibe, I, 102; și îi acordă mari onoruri, I, 146; II, 190; refuză să lupte cu romani, I, 140; II, 192; trădă pe Meherdate și trece de partea lui Gotarzes, I, 146; II, 199; alege drept urmas pe vârul sau fratele său Monobaze, excluzând pe proprii săi copii pe care îi trimite la Ierusalim, I, 146, 149; originea obiceiului regilor din Orient de a-și îndepărta copiii, I, 149; durata domniei lui Izate, I, 145; 147; Monobaze îl transportă osemintele la Ierusalim, I, 180.

IZATE, rege al Edesei, I, 141.

JUSTIN. Discuție asupra datei consulare propusă de acest istoric pentru revolta Partilor împotriva regelui Siriei, I, 268 și urm., II, 249 și urm.

KAMSAKANE, numele unei familii arsacide, stabilită în Armenia, care avea sef pe Arsachavir, fiul lui Kamsar, rudă cu Tiridate, II, 289; aceasta se distinge prin înflăcărarea cu care apăra independența Armeniei, II, 289, 290; mai avea încă urmași în Armenia, la sfârșitul sec. XI, vol. II, 290; mulți membri ai ei s-au stabilit în Grecia, II, 291.

KAREN. Vezi GAREN.

KEFEND, suveran al țărilor situate la gurile Indusului, trimite ambasadorii lui Alexandru, scutura jugul partilor, I, 387, 388.

K'HABODAN sau CABODAN. Vezi LACUL OURMAH.

KHARIZMIENI, eucritorii ai Persiei, I, 313.

KHAZARI, popor obscur al cărui nume a stors pe cel al hunilor, I, 12.

KHOHARARE. Vezi BARSOUMA.

KHORASSAN, nume dat de Persani Bactrianiei antice; etimologia lui, I, 43.

KHOROHPOUD, secretar al lui Sahpuri II, făcut prizonier de Iulian Apostatul, îmbrățișează creștinismul și primește numele de Eleazar, I, 240; a scris *Istoria războaielor lui Iulian și ale lui Sahpuri, ibid.*; traduce în greacă *Rhodo-Sohoun, ibid.*

KHOUNSANG, populație din Caucaz, care aparține tribului leșghilor și care pare a proveni din hunii Sabirieni și Tetraxili, I, 13, limba lor prezintă asemănări cu finica, I, 13 și 14.

KHOSHANI, nume dat de către armeni și chinezi Arsacizilor din a treia ramură, II, 273; puterea lor se întindea foarte departe, *ibid.*; acest regat, unde se conservase religia Manes mai există încă în sec. X, vol. II, 288.

ÎNSEMĂNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (IV)

Insemnările din vara anului 1942 — semnificative pentru consecvența atitudinii anti-hitleriste a lui Grigore Gafencu și pentru disprețul său față de oamenii politici colaboraționiști din Europa — vădesc, totodată, o ușoară derută a autorului în legătură cu evoluția evenimentelor zilnice de pe diferitele fronturi de luptă.

Marea Britanie, de care era și va rămâne atașat toată viața, i se pare totuși „dezamăgirea zilelor trecute, prezente și viitoare“. Este ecoul mersului războiului pe frontul anglo-german. În timp ce aviația britanică începuse primele mari raiduri de bombardament asupra orașelor germane (Lübeck, Köln, Hamburg etc.), aviația germană supunea unor bombardamente intense insula Malta, spre a permite lui Rommel să reia, la 26 mai 1942, ofensiva pe frontul nord-african. La 13 iunie, Armata 8 britanică pierdea 230 tancuri în luptele din deșert; la 19 iunie, se retrăgea pînă la granița Egiptului, iar la 28 iunie era împinsă de Rommel pînă la El Alamein, circa 100 km vest de Alexandria.

Situația aceasta provoca o puternică îngrijorare în tabăra Aliaților. La 1 iulie are loc o dezbatere furtunoasă în Camera Comunelor asupra modului în care este condus războiul; la 6 iulie, la cererea lui Churchill, Roosevelt telegrafiază lui Stalin spre a-i solicita ca 40 bombardiere americane aflate în Irak în drum spre Uniunea Sovietică să fie cedate frontului englez din Africa, ceea ce premierul sovietic acceptă imediat „avînd în vedere situația din Egipt a armatelor aliate“. (Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și primii miniștri ai Marii Britanii din timpul marelui război pentru apărarea patriei, vol. II, Moscova, 1958, doc. nr. 26 și 27.)

La 19 august, Churchill schimbă comandamentul englez din Orientul Mijlociu, iar B.L. Montgomery ia comanda Armatei 8.

Contraofensiva engleză va începe însă abia la 23 octombrie 1942.

Pe frontul sovieto-german — principalul front al celui de-al doilea război mondial — începutul lunii iunie găsea ambele comandanamente în febra pregătirilor pentru luptele care urmau să aibă loc în vară. După înfrîngerile suferite în iarna și primăvara anului 1942, Hitler era nevoit să renunțe la ideea unui „război fulger“, cu ofensive simultane pe toate direcțiile strategice, așa cum prevăzuse în planul „Barbarosa“. Ca atare, el își propune să amîne ofensiva în direcțiile Moscova și Leningrad, concentrîndu-și forțele spre a ocupa marile zone industriale și agricole din sud, a ajunge la resursele de țel din Caucaz și a ocupa orașele Stalingrad și Astrahan, spre a tăia căile de comunicație și transport de pe Volga.

La comandamentul suprem sovietic — unde în 1942 nu se mai nutreau speranțe în deschiderea celui de-al doilea front în apusul continentului — se desfășurau încă din primăvară discuții insufletește asupra modului în care urmau să acționeze armatele sovietice spre a contracara așteptata ofensivă germană de vară (G.K. Jukov, Amintiri și reflecții, București, 1970, p. 425 și urm.).

Ofensiva germană a început în dimineața de 28 iunie pe direcțiile preconizate: est, sud-est și sud. Cu toată rezistența opusă de armatele sovietice, trupele germane au reușit să ajungă la Don (4 iulie), au ocupat Rostov (28 iulie) și au atins Volga (23 august). În timp ce Grupul german de armate „A“ începuse la 25 iulie ofensiva în direcția zonelor petroliere din Caucaz, Grupul german de armate „B“ ajungea, la 26 august, la marginea Stalingradului.

La 28 august, mareșalul G.K. Jukov este numit locțiitor al comandantului suprem al armatelor sovietice (comandant suprem era I.V. Stalin) și trimis la Stalingrad.

În septembrie avea să înceapă bătălia

Stalingradului, punct de cotitură în desfășurarea celui de-al doilea război mondial.

În preluarea fragmentelor de însemnări s-au operat mici intervenții impuse de nor-

mele ortografice în vigoare, iar întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte. Completările noastre în textul autorului sînt cuprinse între paranteze drepte.

[Geneva] 21 iunie [1942]

Se împlinește un an de război cu Rusia.

Deocamdată însă rușii rezistă, iar englezii sînt bătûți. În timp ce Sevastopolul se apără cu o uimitoare vitejie, iar Churchill a zburat din nou la Washington, pentru a discuta despre formarea unui „al doilea front”, Tobruk a căzut în cîteva ceasuri, iar britanicii mîntîncă bătaie pe pragul Egiptului. Să fi izbutit oare Rommel, să fi deschis calea spre Indii, Suez, Golful Persic?

Faptul e că Rusia mai este — cine știe pentru cîtă vreme — realitatea zilei de azi, iar America e o speranță de viitor. Imperiul britanic, vai, e dezamăgirea zilelor trecute, prezente și viitoare.

23 iunie

Va schimba fața lumii această înfrîngere de la Tobruk?

În orice caz, a schimbat „atmosfera”. De unde pînă mai ieri, toate persoanele „bine informate”, din Elveția, vedeau înfrîngerea germană ca sigură (la Berna se aștepta prăbușirea germană pînă-n toamnă), astăzi, mulți se întrebă dacă anglo-saxonii sînt în măsură să se folosească de superioritatea rezervelor lor de oameni și de materiale, ca să încheie lupta cu bine. Inferioritatea lor „tactică” și „strategică”, bate, din nenorocire, la ochi!

Egiptenii din Geneva pretind că Egiptul nu va putea rezista — calea spre Alexandria, Cairo, Suez e deschisă. Ajutorul anglo-american va sosi prea tîrziu. Înaintarea germană va putea străbate pînă în Indii, unde îi așteaptă complicități japoneze.

În ce mă privește, sînt mai pu, în pesimist. Epopeile anglo-saxone sînt un fir neîntrepuț de crîncene înfrîngeri și deziluzii. Nu mă așteptam nici la o victorie grabnică, nici la una ușoară. Nu cred încă într-o prăbușire holări-

toare. „Wait and see”! [Așteptați și vezi!], e lozinca cu care pierd bătăliile, dar cu care se cîștigă războaiele.

Laval s-a folosit de aceste întîmplări, ce-i sînt prielnice, ca să facă o mărturisire de credință. Dorește victoria nemților (dar nu spune că și crede în ea), fiindcă numai astfel va scăpa de bolșevism. Germania luptă pentru Europa; Laval se simte european. E gata să integreze Franța în „ordinea nouă” pentru care Germania face jertfe atît de grele și de meritorii. Vrea să contribuie la victoria germană și sfîșietă în acest scop pe lucrătorii francezi să plece în Reich: numai astfel vor izbuti să libereze prizonierii și să salveze patria.

E un discurs șiret, de om mărunt, care transpune pe plan internațional grijile și patimile sale de politică internă... „Europa de mine” în care Laval vrea să se integreze cu onoare, sînt vorbe goale. Șeful guvernului francez nu e atît de prost ca să nu-și dea seama că nemții nu urmăresc, cu „uimitoare sacrificii”, să rînduiască o lume mai bună pentru francezi, ci doresc stăpînirea, puterea absolută asupra Europei întregi. În onoarea Franței de mine, nu se va putea vorbi, gîndi și înfăptui mai mult decît se poate azi, în prea fericita Cehoslovacie, unde în fiecare noapte se împușcă sau se spînzură cîteva duzini de patrioți. Dilema pe care o pune deci Laval are în realitate înțelesul următor: supunere (adică așezare sub scutul stăpînirii germane = ordinea nouă), sau bolșevism (adică lupta cu toți inamicii de stînga, de dreapta, comuniști, liberali, patrioți, ai d-lui Laval).

Laval dorește supunerea. Nu mai vrea să lupte cu nimeni, nici cu dușmanii din afară, nici cu adversarii dinăuntru. El lasă grija „ordinii” în sarcina nemților; nu vrea s-o ia asupra sa. Abdică! e raționalamentul „lașității de stat”.

Să vie străinii să ne învețe minte!

Cu vorbe și fapte ca acestea, mai mult decît cu înfrîngeri militare, o mare putere își sapă singură groapa. Ce e dureros nu e că se găsește un ticălos care să vorbească astfel, dar că Franța ascultă și suferă asemenea cuvinte.

Pétain? Am aflat că a spus lui Hulubei¹, care a făcut o căldorie „triumfală” prin universitățile franceze, „Je suis un prisonnier”! [sînt un prizonier]. Își dă seama că s-a înșelat...

25 iunie

La orele 4, primesc vizita ministrului polon, Lados, însoțit de Radziwiłł... Îmi aduce un mesaj de la Tilea²...

Pe cînd polonezul era încă la mine, a sosit și mă vada Melasse, un diplomat grec, care sosește de la Londra. Mi-a transmis complimente din partea lui Diamantopolos, — prietenul meu, fost ministru grec la Moscova — care acum se află la Londra.

În cercurile grecești, din capitala Angliei, sînt așteptat cu nerăbdare — prezența mea ar fi utilă spre a coordona acțiunea țărilor balcanice...

30 iunie

Am răspuns la scrisoarea trimisă de Tilea (de la Londra), prin mijlocirea polonezilor: „Deplasarea pe care o ceri trebuie să fie posibilă, oportună și în adevăr folositoare; depinde deci de anumite împrejurări care nu atîrnă de voiața noastră; am bune temeiuri pentru a socoti că prezența mea, la Geneva, servește în acest mo-

¹ Florin Hulubei (1896-1972), fizician, academician, profesor universitar la București, a organizat cercetările românești în domeniul fizicii atomice. Membru al mai multor academii și societăți științifice din străinătate.

² Aristocrat polonez aflat în exil. ³ Magazin istoric, nr. 10/1975 5-8/1982.

ment cauza românească, îngăduindu-mi de a interveni mai eficace (în problemele noastre) în timp util; dacă ai nevoie de sprijinul meu asupra unui punct precis, binevoiește să-mi dai de știre pe aceeași cale — G*.

Părăsesc Bellerive pentru câteva ore spre a primi în Rue de Granges pe Sullivan. Îl pun la curent cu „incidentul” Tilea. Îmi mulțumește pentru răspunsul ce i l-am dat. Guvernul britanic îmi arată stimă și încredere, dar este deplin de acord că să nu grăbim „lucrurile”, deocamdată. Prezența mea la Londra ar trezi bănuiele rușilor...

5 iulie

...Nemții care au înaintat val-virtej pînă aproape de valea Nilului, par să fie oprîți în fața Alexandriei.

În Rusia a început, în sfîrșit, „marea ofensivă”. Lovitura cea dintîi a fost dată între Kursk și Harkov.

10 iulie

Ofensiva germană între Harkov și Kursk pare să fi avut un mare succes. Nemții se află acum pe Don; au tăiat calea de comunicație Moscova-Ros-

tov, la Voronej, și se căznesc să despartă armata lui Timošenko¹ de armatele din nordul Rusiei. Ei pregătesc astfel campania spre Caucaz...

În fața Alexandriei, situația e gravă și neschimbată. Cele două tabere stau față în față, concentrîndu-și forțele. E punctul cel mai critic din întreaga situație a războiului.

Am revenit la Geneva, ca să aflu vești. Am văzut pe Payot. Nemții răspundesc, prin oamenii lor de afaceri care se plimbă prin Elveția, zvonuri de pace. Germania va înainta, anul acesta, pînă la Volga (Astrahan) și va cuceri Caucazul. Atunci va sta de vorbă cu America, de la egal la egal, de la continent la continent: America — Europa. Se va găsi un mijloc de împăcare. Nemții nu voiesc să împingă lucrurile prea departe. Își dau seama că America nu poate fi învinsă și că războiul nu poate fi cîștigat în Atlantic. (Inarmările americane și producția americană îngrijorează mult pe nemți.) De aceea se va căuta o

¹ Semion Konstantinovič Timošenko (1895-1970), mareșal sovietic. În 1940-1941, comisar al poporului pentru apărare și din 1941 membru al Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem. După ce în perioada septembrie 1941-iulie 1942 a comandat Frontul de sud-est, între 12 și 23 iulie 1942 a comandat Frontul „Stalingrad”.

Noul comandant al Armatei 8 britanice, generalul B.L. Montgomery, (în centrul imaginii, cu pălărie)...

pace realistă. Nemții vor face concesii... (Prin Franța lui Laval caută să păstreze un contact cu Statele Unite.)

Aceiași „notă” mi-o dă Sauerwein, bătrînul ziarist francez, azi colaboraționist sultă la sultă: nemții vor împinge cît mai departe, apoi vor încerca să stea de vorbă. Toamna se vor termina operațiile, iarna va fi rezervată pentru negocieri.

Cam tot astfel îmi vorbește și Bova Scoppa², în trecere prin Geneva. (Italianul avusese cuvinte grele pentru mine, iarna trecută; de data asta însă, se pare că a schimbat tonul.) El crede că cele două tabere se apropie tot mai mult de un punct mort, cînd nimeni nu va mai putea învinge și cînd, vrînd-nevrînd, vor fi nevoite să stea de vorbă.

În schimb, anglo-saxonii par cu atît mai îndrîjiți cu cît lucrurile merg mai prost. Vorbesc de un război de 3-4 ani. Pregătesc o ofensivă de aviație în Occident.

Printre motivele care apropie pe nemți de americani este și dușmănia pe care cercurile conducătoare germane au dobîndit-o împotriva japonezilor. Marile succese japoneze, în Extremul Orient, au prilejuit gelozia nemților, dezvoltînd la Berlin resentimente „rasiste”. Se spune că în ciuda unor tranzații încheiate mai înainte cu prîviure la materiile prime din insulele olandeze, — japonezii nu înțeleg să dea nimic din prada lor de război. Nu e ușor de a împăca între ele — și de a le ține laolaltă — două imperialismele declanșate, chiar cînd sînt despărțite de șapte mări și țări.

Rămîne de văzut dacă această dușmănie comună față de Japonia va putea îndupleca pe americani să facă pace cu Hitler și să împartă lumca cu el. Nemții nu-și dau încă destul de bine seama cît de răspîndită și de adîncă e ura împotriva lor. Brutalitatea senină, cruzimea sistematică și conștiin-

² Renato Bova Scoppa, ministrul Italiei la București, cu începere din iulie 1941; a continuat să rămînă în acest post și după semnarea armistiului dintre Italia și Aliați, la 3 septembrie 1943. Este autorul lucrării *Colloqui con due dittatori*, 1949 (Convorbiri cu doi dictatori) și *La pace impossibile*, 1961. (Pacea imposibilă), ambele cuprinzînd referiri la situația din România în perioada războiului.

cioasă cu care distrug țări și suprimă popoare, credința barbară în numele căreia înfring toate legile de dreptate și de omenie, i-au așezat pe un plan moral care îi desparte de restul lumii: Hitler s-a învins pe el însuși, nimicind de mai înainte orice puțință de împăcare; nimeni nu-i mai poate întinde mina pentru a-l ierta și a-l scăpa. E osîndit să lupte, să „îvingă” mai departe, pînă la capăt, pînă la prăpastie.

11 iulie

Sullivan a venit să mă vadă la Geneva.

Profesorul Hulubei, după călătoria sa în Franța, în Spania și în Portugalia, a venit să mă vadă la „Castelet”. Mărturisește că a fost adînc mișcat de primirea ce i s-a făcut în Franța. Această primire organizată de „colaboraționiștii oficiali” a fost rece și neînsufletită, pînă în clipa cînd universitățile franceze, profesori și studenți, și-au dat seama cu cine au de-a face. Apoi simțămîntele s-au contopit în cele mai mișcătoare manifestații de simpatie și de credință comună în reînălțarea Franței și în rejacerea României.

— Știu că suferiți, dar trebuie să știți că și noi suferim cumplit, au fost vorbele cu care Hulubei — care simte, gîndește și vorbește ca un moldovean ales și ca un om de omenie — și-a deschis pretutindeni portile în Franța „neocupată”. Solul oficial al României războinice, aliată cu Germania — sol de care, la început, toți francezii neoficiali s-au ferit cum era și firesc — a izbutit să înlăture astfel minciuna care apăsă asupra atitudinii și propagandei oficiale atît în Franța cît și în România: inimile s-au apropiat, cînd au simțit că suferă la fel, bat la unison, și așteaptă aceeași mintuire.

De aceea, Hulubei s-a întors din călătoria sa din Franța cu alte impresii decît ale voiajorilor oficiali. Payot, de pildă, care a fost de curînd la Vichy, unde a vizitat pe mareșal, [Pétain], din ce în ce mai bătrîn, și pe Laval, din ce în ce mai țigan, care își scoupa în sîn și jura că iubește Franța, Payot a rămas întristat de

... își pregătește cu sîrguință trupele în vederea ofensivei ce se va solda cu victoria de la El Alamein

lipsa de reacțiune sufletească a cercurilor politice franceze. Hulubei a adus cu el o notă de optimism și de însușire. Tineretul francez, pe care l-a cunoscut la Lyon și la Montpellier, e înarmat sufletește și hotărât să reziste propagandei și presiunii străine, el crede și așteaptă ceasul eliberării.

— Mă întorc cu însușire în țară — îmi spune Hulubei. Știu acum că o lume întreagă simte ca noi. O pornire sufletească atît de vie și neînfrîntă va învinge toate necazurile zilelor de azi.

13 iulie

...Sînt informat că Lahovary, zis Bibico, sinistra mică pocitură care îndeplinește misiunea de reprezentant al țării la Berna, se plînge mereu în rapourtele sale despre activitatea mea subversivă, care-i „tenează” străduințele diplomatice. A raportat, astfel, la București, că de Weck, ministrul Elveției la București, cînd a trecut acum, în urmă, prin Elveția, a venit să mă vadă la Geneva, întîlnindu-se cu Xenî la Lausanne, fără a da pe la el, la Berna.

— Aceasta se datorește — a scris Bibico — binecunoscu-

lor sentimente anglofile și semitofile ale lui de Weck.

Semitofile pentru Xenî, anglofile pentru mine ...

14 iulie

Ziua Franței. A Franței de ieri. Cea de azi, adică Franța oficială și atît de provizorie de la Vichy, nu mai serbează căderea Bastiliei, Marsillieza a amușit. Ieri un apostol al „revoluției naționale” vorbea „legionarilor”, lăudînd pe nemți, preînd „generozitatea” lor atîta de aleasă față de Franța (căreia nu-i rezervă soarta Poloniei!) și spunînd cu vocea animată cam aceleași prostii cu care legionarii noștri au fost împinși spre jaf și crime.

Azi, radio Vichy ne dă conferința unui filozof din „scoala nouă”, care mai că nu se bucură de prăbușirea Franței. Ura împotriva revoluției franceze și a ideilor secolului trecut împinge pe gînditorii reacționari, care nu s-au simțit niciodată mai la largul lor, ca să stăruie cu o mulțumire abia tălmăcită asupra „cauzelor adevărate ale prăbușirii franceze” și să ceară înlăturarea pentru totdeauna din istoria Franței a „funestei idei de libertate”... Războiul pierdut e o școală de binefăcătoare umilință. Franța a căzut, dar gin-

¹ Magazin istoric, nr. 1-4/1975.

direa franceză a scăpat din cătușele rașianii, în care se zbatea încă de pe vremea lui Descartes și caută din nou un adăpost sub aripa ocrotitoare a providenței divine.

Această filozofie care se leagă de gândirea celor mai alesi reacționari ai secolului trecut, ca Joseph de Maistre¹ și Bonald², tinde azi, sub îndrumarea lui Pétain, să rînduiască nu numai gîndirea franceză, dar mai ales viața publică.

Pușin le pasă acestor sectari filozofici și secături politice că Hitler nu a învins în numele lui Dumnezeu, nici al unei autorități de drept divin, nici al familiei, nici al trecutului, ci în numele unei mișcări care e o realitate tragică și nu o jălnică parodie, ca revoluția națională a marelui Pétain! Pușin le pasă că această așa-zisă „revoluție” a lui Hitler suprimă cu o îndrăzneală barbară toate valorile divine și umane pe care se răzima odinioară civilizația europeană. Pușin le pasă că scopul lui Hitler, victima pe care el și-a ales-o, printre altele altele, nu e revoluția franceză, nu e republica franceză, nu e democrația franceză, ci e Franța, cu toate bogățiile și cu toate bunurile ei morale și materiale, cu trecutul și cu viitorul, cu gloria și cu strălucirea ei de mare națiune...

17 iulie

Nemții au atins și au trecut Donul, pe un front întins, de la Voronej pînă la Rostov și se pregătesc să atace Rostovul, pe la nord, coborînd Donul. După un popas de 10 zile, Rommel atacă din nou în Egipt. Englezii nu par să se simtă prea bine în sa, pe pozițiile lor de la El Alamein, în fața Alexandriei. Numai aviația lor face minuni.

Comunicatul de pe „ront dezvăluie o polemică dramatică între Aliați. Rușii așteaptă un al doilea front. Anglo-america-

nii au făgăduit, dar nu se grăbesc, pentru motive desigur binecîntate. Pentru a grăbi hotărîrea britanicilor, rușii au o tendință de a exagera „dezastrele” lor de pe Don, pe care englezii caută, în comentarii judicioase, să le micșoreze ca să cîștige timp...

24 iulie

Aflu că nemții își dezvăluie nărvul și fața de noi. Cu toate jertfele sîngeroase pe care le facem, nu am izbutit să cîștigăm nici „stima”, nici încrederea lor. Îndeosebi, clasele noastre conducătoare sînt prost văzute. Țăranul român e „admirabil”, adică poate fi folosit și exploatat cu prisosință; clasele suprapuse trebuiesc însă înlocuite. Nemții pregătesc astfel stăpînirea României. Și de ce n-ar pregăti-o?... Cum am putea rîvni să se minte de această stăpînire, tocmai fara cea mai bogată? Jertfele noastre ne slăbesc, adică ne pregătesc și mai bine ca să fim supuși și robi. Iar lichenismul unei anume păături de politicieni și economiști germanofili nu ne pot, firește, ridica în ochii unor cuceritori realiști care nu respectă decît forța. Bietul Antonescu și-a croit o soartă tragică: dacă nemții ies învingători, el va avea dezamăgiri mai crunte decît în cazul unei victorii anglo-saxone. În cazul înfrîngerii, va dispărea cu renumele unui bărbat „abil”, care a știut „să cîștige timp”. În cazul cîdîntii, va rămîne ca autorul vinovat al umilirii și al înjosirii neamului său. De aceea, poate, marelui vorbește din ce în ce mai mult de pacea de compromis, de o pace de înțelegere, de o pace fără victorie...

27 iulie

Carl Burckhardt³ a văzut cîștiga germanii, în vizită la Crucea Roșie din Geneva. Unii dintre ei sînt violent antinaziști și pretind că nemții sînt din ce în ce mai sătui de război și de victorii. Alții se tem de tirania pe care partidul o va exercita

după război. Un ofițer distins, de aviație, spunea: „Noi luptăm și învingem, iar porcii dia de S.S. se pregătesc de pe acum să tragă toate foloasele”. Militarii prevăd o ciocnire între armată și milițiile naziste. Se zvonesc certuri grave înăuntrul partidului: Göring ar fi fost îndepărtat de la conducerea aviației și a planului economic. Inamicii săi ar fi pus la cale un proces împotriva lui, pentru „îmbogățire frauduloasă”. Hitler a oprit acest proces, care ar fi putut compromite întreg regimul. Despre Hitler se povestește că e adăbit, nervos și adînc îndurerat de... popularitatea lui Rommel!

În timp ce se spun atîtea vrute și nevrute, dorite și nedorite, despre drama lăuntrică a Germaniei, armatele nemțești, oprite la Voronej, înaintează la sud, cuceresc din nou orașul Rostov, distrus și pustiit, trec Donul, înaintează spre Caucaz.

În Africa, trupele Aliaților și Germaniei stau față în față la El Alamein, într-o poziție care, după toți criticii militari, nu putea să reziste mai mult de trei zile și care totuși rezistă de mai bine de trei săptămîni...

4 august

Tocmai luam prînzul la Landecy, unde supraviețuiesc atîtea amintiri din tîecutul meu genevez, cînd am aflat de moartea marelui istoric și filozof italian Guglielmo Ferrero.

Vestea m-a îndurerat. Bătrînul istoric căluse toată iarna pe soția sa, Gina Lombroso, scriitoare cu renume mondial, fiica lui Lombroso, și acum, în vară, fericit că soția sa de viață se întremase, a luat un mic răgaz, la Montreaux, la celdălat capăt al lacului. Acolo moartea l-a ajuns fulgerător, în timp ce soția sa îi citea scrisori primite din Italia. Acum două săptămîni își sărbătorea a 72-a aniversare. Avea o urdă de moarte împotriva nazismului și un dispreț suveran pentru fascism. Nu avea obișnuitele cuvînte de scuză pentru Casa de Savoia...

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU
Selecția textelor și prezentarea
științifică:
Ștefan LACHE

¹ Conte Joseph de Maistre (1753-1821), scriitor, filozof și om politic sard; a stat 15 ani la Petersburg, în calitate de trimis special al regelui Sardiniei Charles Emmanuel IV pe lângă curtea țarului (1802-1817); rechemat în țară, a primit funcția de ministru de stat și șef al marilor cancelarii regale. A fost un adversar al ideilor Revoluției franceze.

² Louis Gabriel Ambrose, viconte de Bonald (1754-1840), filozof francez, membru al Academiei, monarhist, adversar al Revoluției franceze.

³ Carl Jacob Burckhardt, diplomat și om politic elvețian, profesor de istorie universală la Zürich (1929-1932), apoi la Geneva; în 1944 a devenit președinte al Crucii Roșii Internaționale și apoi, între 1945 și 1948, ambasador al țării sale la Paris.

MISIUNI

PERICULOASE (III)

A. CECIL HAMPSHIRE

Indrăznești cavaleri rătăcitori pe drumurile celui de-al doilea război mondial, „marinarii în jeepuri” și-au făcut o meserie din a se avînta în necunoscut, cu speranța — adesea înșelată, dar mereu reînnoită — că, ajungînd primii la fața locului, vor găsi senzaționale documente secrete de natură să ajute cauza aliată. Aventurile lor au uneori un aer à la James Bond. Nu-i de mirare; au fost, în parte, produsul aceleiași fantezii care l-a creat și pe James Bond, unul dintre inițiatorii și programatorii lor fiind ofițerul de marină Ian Fleming din Serviciul Informațiilor navale.

Să luăm, de exemplu, odiseea unuia dintre „marinarii în jeepuri”, locotenentul T.J. Glanville, recrutat în unitatea condusă de căpitănelul Curtis. Participanți la debarcarea aliată în Sicilia, după încheierea operației de luare în stăpînire a insulei, a rămas la Milazzo pentru a cerceta temeinic împrejurimile. Apoi, în primele ore ale invaziei în Italia, minusculele unitate din care făcea parte a primit sarcini enorme în raport cu mărimea și posibilitățile ei. Era un semn îmbucurător: misiunea încredințată de Amiralitatea britanică demonstra că detașamentul lui Curtis se impusese, în sfîrșit, ca o forță, pe care comandanții știau că se pot bizui.

În timp ce grosul trupelor era angajat în lupte grele în jurul orașului Salerno, Glanville, împreună cu alți membri ai comandoului 30 și cu o mică expediție navală, au ocupat insula Capri, unde au avut norocul să captureze pe șeful organizației germane clandestine din regiunea Neapole (la care s-au găsit coduri, cifruri și lista agenților care urmau a fi folosiți după intrarea trupelor aliate) și, totodată, să pună mina pe o stație de semnalizare, unde au descoperit un cod inamic de maximă importanță, pe care italienii refuzaseră să-l dezvăluie în momentul capitulării flotei lor.

Au fost găsite și dosare cu fișe despre principalele personalități de pe insulă, între care faimosul medic suedez Axel Munthe, autorul Cărții de la San Michele. Din întîmplare, fiul acestuia, maior în flota britanică, debarcase la Capri cu grupul de șoc.

Mai tîrziu, Glanville — care, înainte de război, fiind expert contabil la o firmă internațională, fusese detașat și în Iugoslavia și vorbea curent pe lingă franceză, germană și italiană și sirbo-croata — a primit misiunea de a desfășura acțiuni pe coasta Dalmației, dar tratativele cu partizanii iugoslavi n-au dat rezultate.

Iată-l, apoi, pe Glanville, în Franța, după marea debarcare, din iunie 1944, scotocind orașe ca Vannes, Nantes sau Angers și sosind, la 25 august, la Rambouillet, pentru a lua parte la atacul final asupra Parisului. În perioada care a precedat ofensiva aliată pe teritoriul Germaniei, locotenentul Glanville a revenit în Anglia, unde i s-a încredințat marea răspundere de a alcătui liste de obiective prioritare pe noile cîmpuri de luptă și, în particular, lista punctelor strategice din Berlin, care urmau a fi percheziționate așa cum se făcuse, cu excelente rezultate, la Paris. Din nou pe teren, la castelul Tambach, din apropiere de Weimar, de data aceasta „detașamentul Glanville” a făcut cea mai de seamă dintre descoperirile cu care este creditat comandoul 30; în castel se ascundeau contra-amiralul Gladisch și amiralii Assmann și Spindler care formau, împreună, Departamentul științific al Amiralității germane. Aveau cu ei întreaga arhivă a Amiralității. Au declarat că n-au distrus-o, deoarece amiralul Dönitz le ordonase ca, în caz de capitulare, să o predea intactă aliaților, ca dovadă a faptului că, spre deosebire de alte sectoare ale armatei hitleriste, flota germană n-a încălcat

legile nescrise ale războiului. Prezervarea acestei prețioase capturi i-a dat multă bătaie de cap lui Glanville. Reproducem epilogul întimplării, din cartea istoricului britanic A. Cecil Hampshire: „Glanville a primit ordin să plece cu avionul la Londra și să se prezinte la Departamentul informațiilor navale. Acolo s-a văzut cu Ian Fleming, care i-a spus că este îngrijorat de situația de la Tambach. El însuși vizitase castelul și fusese prost impresionat de ceea ce văzuse... Considera că amiralii reprezintă o primejdie. Nu-i interesează, a spus el, decât pregătirea unui nou război, așa cum făcuseră și după Tratatul de la Versailles. În cel mai pur stil 007 (numele de cod al agentului secret fictiv James Bond), el considera că trebuie «eliminați» și că omul cel mai potrivit pentru a face această treabă este Glanville! Uluît, locotenentul a protestat, spunând că, în pofida diferitelor «indiscreții și nereguli» pe care le va fi comis, poate, în trecut, n-a decăzut într-atât, încât să asasineze prizonieri de război. Ar fi preferabil, a sugerat, ca amiralii să fie puși să lucreze pentru aliați. Fleming i-a răspuns că se făcuseră deja

aranjamente în acest sens dar că lui, personal, nu-i suridea ideea”.

Capturarea și apoi catalogarea și expedierea la Londra a arhivelor Amiralității hitleriste au fost punctul culminant al carierei lui Glanville. Ulterior, el a fost trimis în Ceylon, pentru a organiza o unitate de asalt care să acționeze în Asia de sud-est și a participat la câteva operații în Birmania, Cambodgia și Indochina, îndeplinind, între altele, misiunea de a descoperi și prinde pe un amiral japonez, despre care se spunea că ar fi fost „creierul” statului major naval imperial și care se ascunseseră în apropiere de Saigon. Războiul era însă pe sfârșite și Glanville, împreună cu echipa lui, s-a înapoiat, în Marea Britanie. A fost demobilizat la 26 martie 1946.

Continuăm publicarea de fragmente din volumul istoricului britanic A. Cecil Hampshire, *The Secret Navies (Flotele secrete)* — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — despre formațiuni navale engleze folosite de Serviciul secret al Amiralității pentru operații clandestine, în timpul celui de-al doilea război mondial.

Eroii invizibili ai operației „Torch”

Într-o zi însorită de august a anului 1942, în sala de conferințe a unei clădiri bine păzite din apropierea primăriei londoneze, a avut loc o reuniune importantă. Prezida o personalitate de prim rang de la Ministerul de externe și erau prezenți directorii serviciilor de informații din flotă, armată și aviație sau adjuncții lor, împreună cu reprezentanți ai Serviciului secret și ai Ministerului economiei de război. Laolaltă formau un organism cunoscut sub numele de Subcomitetul mixt de informații. Se afla printre ei și un tânăr în uniformă de comandor al flotei regale care, în mod normal, ar fi fost considerat prea mic în grad pentru a participa la deliberările Subcomitetului. Se numea Ian Fleming (ulterior, după război, părintele personajului literar 007 James Bond)¹ și deținea funcția de asistent personal al contraamiralului John Godfrey, directorul Serviciului de informații al flotei.

Subiectul în discuție era propunerea de a crea o unitate de șoc specială, pentru

culegerea de informații. Ea urma să opereze în grupuri mici, care să înainteze odată cu avangarda trupelor și uneori chiar înaintea acesteia, cu misiunea de a lupta în orice viitoare ofensivă de pe continent sau de oriunde și de a captura materiale și documente inamice cu valoare operațională imediată, precum și alte arhive, documente și echipamente importante.

Ideea fusese inspirată de existența unei organizații create în 1939 de amiralul Wilhelm Canaris, șeful spionajului lui Hitler, care jucase un rol de seamă în subjugarea Europei de către naști. Era o unitate specială a Wehrmachtului cunoscută sub numele de Abwehrkommando. Toți membrii ei erau germani născuți în afara Reichului sau care locuiseră înainte în străinătate, buni cunoscători de limbi străine și cu o experiență variată. Întrucât Canaris nu era un nazist convins, loialitatea Abwehrkommandoului punea probleme. De aceea, de la bun început, S.S.-ul se opusese categoric transformării ei într-o unitate de para-

sutiști: ar fi fost posibil să fie lansată asupra cartierului general al Führerului!

În timpul campaniei germane din Balcani, unități ale Abwehrkommandoului au înaintat în avangarda unităților de asalt, năpustindu-se, pe motocicletele lor, asupra cartierelor generale inamice, pentru a captura persoane în posturi de comandă și pentru a găsi aparatele de emisie-recepție, coduri, cifruri și alte documente secrete, înainte de a fi distruse. Alinându-se, astfel, în posesia ordinelor de luptă ale părții adverse, care indicau dispozitivul trupelor pe teren, Abwehrkommando era în măsură să-i inducă în eroare pe comandanții locali, făcându-i să creadă că guvernul a capitulat și ordonându-le să arunce armele, să înlăture dinamita de la poduri și alte puncte cheie și să se predea forțelor germane sau italiene care înaintau. Komandoul se specializase, de asemenea, în operații clandestine în spatele liniilor.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1983.

Unul dintre acele grupuri speciale britanice poreclite „marinari în jeepuri”

„Antrenamente” in East End

Cînd a aflat despre acțiunile Abwehrkommandoului, contraamiralul Godfrey a trimis celorlalți directori ai Serviciilor de informații o circulară, în care le atrăgea atenția asupra lor și le sugera să creeze unități britanice de șoc pentru culegere de informații.

La o reuniune anterioară — care fusese convocată pentru a se lua în considerare sugestia directorului serviciului naval de informații — Fleming, vorbind în numele șefului său, a scos în evidență necesitatea urgentă ca flota să dispună de personal anume selecționat, în măsură să îndeplinească misiuni speciale și să funcționeze ca o unitate. Reprezentantul Serviciului secret a apreciat că, deși unele dintre obiectivele departamentului său puteau fi divulgate Poliției de securitate operațională și, probabil, rezolvate cu succes de aceasta, era preferabil să existe un organism permanent care, beneficiind de o pregătire specială, va obține și rezultate mai bune. Serviciul de informații al forțelor terestre n-a fost prea încîntat de sugestie, mai ales că ar fi fost demoralizant pentru poliția de securitate operațională dacă misiuni pe care ea era în măsură să le îndeplinească ar fi revenit

unei unități speciale de informații. În cele din urmă, s-a căzut de acord să se creeze, de probă, o organizație mixtă de informații, numită unitatea de informații de asalt. Ea urma să fie formată, în cea mai mare parte, din ofițeri cu experiență în materie de informații sau care călătoriseră mult, prima cerință fiind, pentru toți, să vorbească limba germană, cea de-a doua — să cunoască limbile franceză, olandeză sau flamandă; cel puțin unul dintre ofițeri trebuia să știe și norvegiana. Subofițerii și ceilalți gradați trebuiau și ei să stăpînească

alcătuită de diversele departamente ale Amiralității.

Printre primii recrutați s-a numărat locotenentul Dunstan Curtis, din Flota regală, tânăr ofițer cutezător cu spirit de inițiativă, care se remarcase în diverse alte operații. Fost student la Eton [oraș pe Tamisa cu un vechi colegiu, fondat în 1440], fost avocat și yachtman, Curtis era și un excelent poliglot. Cei alți cinci ofițeri necesari pentru completarea formației au fost selecționați (dintre cei ce se prezentaseră voluntar în acest scop) după calitățile de combatanți și după cunoștințele de

Doi membri ai unei echipe speciale britanice scotocind în orașul Kiel craterul unei bombe în care bănuiau că hitleriștii ascuseseră arme secrete...

...și alți doi colegi de ai lor în căutarea documentelor dosite de inamic într-o groapă

limbi străine și să fie apti să-și însușească cunoștințe tehnice și mecanice.

Lordul Mountbatten, pe atunci comandantul Operațiilor combinate, a încredințat misiunea de a recruta, a instrui personalul și a organiza unitatea comandorului Robert Ryder din Flota regală. În același timp, directorul serviciului de informații naval a prezentat o listă nesfîrșită de obiective de primă urgență

limbi străine. Erau locotenenții Billington și Chris Orton și sublocotenentii Kennedy, Naysmith și George McFee, toți din Flota regală. Aripa combatantă a Secției navale includea doi ofițeri din infanteria marină, doi sergenți, trei caporali și 21 de pușcași marini. Obiectivele celor cîțiva oameni erau periculoase, extrem de dificile și poate prea ambițioase pentru efectivul redus al unității. Programul de instruire a fost îndelungat și variat. Ofițerii s-au antrenat ca parașutiști, au învățat să conducă vehicule blindate, au urmat cursuri speciale de fotografie (au fotografiat hărți de perețe, documente, instrumente, interiorul navelor și submarinelor). Li s-au predat, de asemenea, noțiuni de tehnologie a luptei submarine și antisubmarine, de telegrafie fără fir și radar, de minare cu torpile și de apărare portuară, de comunicații și, în caz de necesitate, de limbi străine. Curriculumul celorlalte grade includea, pe lângă pregătirea de luptă, metode de asediere și de cucerire a clădirilor, de spargere a seifurilor și broaștelor, de percheziționare a clădirilor și navelor, de identificare a uniformelor, de interogare și culegere de informații, de aruncare în aer și parașutism. Ofițerii și soldații au fost, de asemenea, învățați să se ferească de curse, să manipuleze explozivi, să stingă incendii și să ducă lupte de stradă. „Antrenamentele” se făcuseră în zonele avariate de bombe și evacuate din cartierul londonez East End.

Toate ies pe dos

În timp ce toate acestea erau abia în stadiul pregătitor, o altă unitate detașată pentru operația „Torch” [Făclia]¹ s-a îmbarcat pe crucișătorul „Sheffield”, una dintre navele de escortă ale principalului convoi de asalt. Era formată din Dunstan Curtis, comandant, și din șase pușcași marini.

Operația „Torch” [comandată de generalul Eisenhower] a constat, după cum

se știe, într-o debarcare anglo-americană în trei puncte din Africa de nord-vest: Alger și Oran, în Mediterana, și Casablanca, pe coasta marocană.

În timpul călătoriei pe „Sheffield”, care avea la bord 600 de militari americani și un număr de grade inferioare din flota britanică, Curtis a instituit, pentru pușcașii lui marini, un program zilnic constînd din lecții de franceză, educație fizică, luptă fără arme și antrenamente cu arme mici. Obiectivul operației n-a fost dezvăluit decît după ce convoiul principal trecuse prin Gibraltar. În seara dinaintea atacului, programat pentru zori zilei de duminică 8 noiembrie 1942, Curtis și oamenii săi s-au transbordat pe distrigătorul „Malcolm”. Misiunea lor: nici mai mult nici mai puțin decît să captureze clădirea Amiralității franceze din Alger, situată în port.

Discutînd însă planul de atac cu ofițerul care comanda trupele americane îmbarcate, Curtis a înțeles că, în cazul unei rezistențe puternice, acesta din urmă n-ar fi fost în stare decît să ocupe o parte din docuri. Unitatea americanului n-ar fi putut nici să atace clădirea Amiralității, nici să se mențină înăuntru, fără sprijin dinafară. Colonelul american n-a fost de acord să-și detașeze nici un om, pentru a-i însoți pe pușcașii marini britanici înainte de a fi ocupat instalațiile portuare. Curtis a cerut atunci să fie transferat la comandoul britanic nr. 6, care trebuia să debarce în apropiere de Alger, dar care părea a fi capabil să ajungă la clădirea Amiralității înainte de grupul din port.

Era însă prea târziu. În practică, toate au ieșit pe dos. În vreme ce două distrigătoare, „Broke” și „Malcolm”, se apropiau pe furiș de port,

toate luminile din oraș s-au stins brusc, iar la intrarea în port s-au aprins reflectoarele. După ce a încercat de două ori, fără succes, să străpungă, în maximum de viteză, barajul de artilerie defensiv, „Malcolm” a revenit pentru a treia încercare, dar de data aceasta a nimerit sub focul bine dirijat al unei baterii franceze amplasate pe un deal. I'ma salvă a trecut pe deasupra navei, cea de-a doua a lovit-o însă în babord, provocînd pierderi grave în rîndurile soldaților și gradaților culcați cu fața în jos, pe puntea superioară. Pușcașii marini ai lui Curtis trecuseră doar cu cîteva secunde mai înainte la tribord, ceea ce le salvase viața.

Alte două schije au pătruns în camera cazanelor, anihilînd trei dintre cazane, ceea ce a redus simțitor viteza distrigătorului, lăsîndu-l fără forța necesară pentru a străpunge barajul. Concomitent s-a iscat un foc între lăzile cu muniții, îngrămădite pe punte. Doi pușcași marini au reușit să taie chingile lăzilor aprinse și să le arunce peste bord, preîntîmpinînd astfel un și mai mare dezastru.

Avariat, „Malcolm” a ieșit încet din port și, în cele din urmă, s-a așezat lângă nava-amiral „Bulolo” a contraamiralului Harold Burrough, comandantul Grupării operative de est, ancorată la plajă. În același timp, distrigătorul „Broke” a izbutit să intre în portul interior și să-și debarce oamenii. Dar nici unul dintre americanii de la bord nu mai participaseră pînă atunci la vreo acțiune. Dezorientați de barajul de foc, prin care fusese nevoită să-și facă loc nava lor, nu erau nici în starea de spirit potrivită, nici destul de bine înarmați pentru a face față apariției total neașteptate a unor tancuri străvechi, dar încă în stare de funcțiune. De aceea, au fost repede înconjurați și luați prizonieri de francezi. La ieșirea din port, „Broke” a fost supus din nou unui foc de artilerie intens și, în cele din urmă, s-a scufundat.

Curtis a cerut și a obținut permisiunea generalului-maior Charles Ryder, comandantul trupelor americane de pe „Bulolo”, să se alăture unei forțe

¹ Operația „Torch” (8-11 noiembrie 1942) a fost efectuată de trei grupări operative (Task Forces): Gruparea operativă de vest (35 000 de oameni în 39 de nave transport, însoțite de o masivă escortă), cu destinația Casablanca, a venit direct din S.U.A.; Gruparea operativă de centru (39 000 de oameni în 47 de transportoare), cu destinația Oran, și Gruparea operativă de est (33 000 de oameni în 34 de transportoare), cu destinația Alger, au venit ambele din Anglia și au fost, de asemenea, escortate de puternice escadre navale.

² Magazin istoric, nr. 1/1974.

de luptă americane care avea să dea atacul final asupra Algerului. Dar, când au ajuns în oraș, capitularea acestuia fusese autorizată deja de amiralul François Darlan, sosit inopinat la Alger, cu câteva zile mai înainte, cu avionul, pentru a-și vizita fiul bolnav de poliomiilită și internat într-un spital¹.

În situația confuză care a urmat debarcării, în timp ce generalul Eisenhower, comandantul Forței expediționare aliate din Gibraltar, parlamenta prin interpuși cu Darlan, pentru a se stabili cine trebuie să-și asume autoritatea politică în întreaga Africă de nord franceză, Curtis și unitatea sa au continuat să caute material util. A aflat în aceeași perioadă, că în zona Amiralității franceze, obiectivul inițial al debarcării, fusese staționat între 1500 și 2000 de soldați, care dispuneau de numeroase cuiburi de mitralieră bine amplasate. De asemenea, că, în după-amiaza din ajunul atacului aliat, ofițerii fuseseră puși în stare de alarmă și avertizați să se aștepte la un atac în port.

După încheierea misiunii, Curtis și pușcașii săi marini au plecat la începutul lui decembrie în Anglia, pe calea aerului. În pofida dificultăților, unitatea sa reușise să strângă o cantitate considerabilă de material util, dar, mai ales, dobândise foarte multă experiență.

Introducere și adaptare: Felicia ANTIP

(Va urma)

Garbo redivivus

Greta Garbo, „Diva”, căreia după retragerea din cariera cinematografică, i-au fost consacrate nenumărate cărți și chiar filme, ar fi îndreptățită să invidieze noua celebritate a numelui ei, împrumutat în anii ultimului război mondial unui... agent secret, dacă nu ar fi participat și ea la unele operații ale serviciilor speciale. Garbo este numele de cod al unui agent dublu, deținătorul unei performanțe: el a fost decorat de al III-lea Reich cu Crucea de Fier, iar de guvernul de la Londra cu Medalia Imperiului Britanic.

Cariera lui Garbo a început să devină publică spre mijlocul deceniului trecut, după apariția volumului profesorului englez L. Masterman², *The Double-Cross System* (Sistemul mistificare). Pe baza datelor dezvăluite de Masterman și cu foarte puține alte amănunte, povestea lui Garbo s-a răspândit în numeroase lucrări, mai ales engleze și americane. Cititorii revistei *Magazin istoric* sînt familiarizați cu cea mai senzațională ispravă a lui Garbo, din iunie 1944, în legătură cu operațiunea de înșelare strategică a Germaniei privind locul debarcării anglo-americane în Normandia, prezentată în serialul *Overlord*; capitoul secret³. În 1984 la împlinirea a patru decenii de la debarcare, „vîndătorii de senzațional” au vorbit pe larg și despre Garbo și, dintr-un interviu de televiziune, în care însă nu i se vedea fața, s-a putut constata că acesta mai trăiește. Tănuirea timp de decenii a decorării sale de către guvernul britanic cu cea mai înaltă distincție militară, s-a datorat dorinței de a-l proteja de neo-naștiști și, în același scop, a fost răspîndită și versiunea că... a decedat de malarie în Anglia.

În această vară, Garbo a intrat personal în scenă, pentru a-și spune povestea într-o carte alcătuită împreună cu Nigel West⁴. Volumul intitulat *Garbo a apărut la Londra, în iulie 1985*.

Garbo, cum era trecut în controalele spionajului britanic, sau Arabel, în cele ale Abwehrului, pe adevăratul său nume Juan Pujol, s-a născut la Barcelona, în 14 februarie 1912. Adversar al fascismului, el a reușit să fie recrutat de Abwehr și, în 1941, să obțină trimiterea ca agent în Marea Britanie. Aici, din proprie inițiativă, s-a pus la dispoziția luptei împotriva hitlerismului. În scurt timp, Pujol-Garbo-Arabel a devenit șeful unei rețele imaginare de 26 spioni, care alimenta cu mistificări Abwehrul. Cea mai importantă lătură a constat în menținerea impresiei, chiar și după ce trecuseră mai multe zile de la 6 iunie 1944, că debarcarea din Normandia fusese o diversivă și că operațiunea principală se va produce în Pas-de-Calais, ceea ce a contribuit la menținerea dispersării trupelor de blindate germane.

Pujol locuiește în Venezuela, dar anul trecut, cînd a fost marcată aniversarea debarcării, a revenit în Anglia și Franța. Tot atunci i-au fost adresate mulțumiri în cursul unei audiențe particulare la Palatul Buckingham, de către prințul Philip de Edinburgh. Unii autori apreciază că „rețeaua Garbo” s-a numărat printre cele mai creative operațiuni de spionaj ale tuturor timpurilor, iar apariția personajului central la lumina zilei ridică încă o cortină de pe misterele celui de-al doilea război mondial.

Eugen PREDA

¹ În timpul războiului, autorul lucrării a fost șeful B.I.-A. din M.I.-5, organism de contraspiionaj britanic a cărui funcție era de a folosi agenții germani capturați pentru a „intoxica” cu informații false, dar credibile, centrele de spionaj naziste.

² *Magazin istoric*, nr. 5/1984.

³ Autor britanic specializat în lucrări privind operațiunile serviciilor secrete. În toamna trecută, el a dezvăluit că șeful Abwehrului, amiralul U.R.S.S. intermediar a fost șefii planurilor invaziei naziste împotriva C.S.A. refugiat în Elveția. Săptămînalul londonez *The Mail on Sunday* (14 octombrie 1984) a publicat un interviu cu H. Syzmannska (în vîrstă de 84 ani și locuind în Statele Unite) în care afirma că amiralul i-a transmis detaliile planului Barbarosa pentru a le comunica britanicilor. Cea mai mare parte a informațiilor erau de natură politică, mai curînd decît militară, indică săptămînalul, dar atitudinea lui Canaris ar putea explica unele rezerve ale înaltului comandament german de a lua în considerare rapoartele Abwehrului.

OCTOMBRIE
1935

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Din calendarul lunii octombrie întocmit de ziarul *Universul*: 1 octombrie 1855: M. Kogălniceanu scoate la Iași gazeta uni-onistă *Steaua Dunării*. 2 octombrie 1873: Se înființează, la Universitatea din București, catedra de arheologie, al cărei profesor titular este numit Alexandru Odobescu. 4 octombrie 1894: Concurs pentru ocuparea catedrei de istorie universală la aceeași Universitate. Juriul recomandă ca suplinitor pe Nicolae Iorga. 10 octombrie 1394: Bătălia de la Rovine, unde Mircea cel Bătrîn înfrânge oastea sultanului Balazid. 18 octombrie 1599: Mihai Viteazul, care a trecut munții în Ardeal, spre a realiza unirea românilor într-un singur stat, sub sceptrul său, înfrânge la Selimbăr oastea lui Andrei Báthory. 26 octombrie 1497: Victoria lui Ștefan cel Mare asupra trupelor poloneze conduse de Ioan Albert la Cădrl Cosminului. 19 octombrie 1638: Încheierea construcției mănăstirii Căldărușani, ctitorie a lui Matei Basarab. 20 octombrie 1878: Dobrogea, străvechi pământ românesc, reîntre oficial în componența statului român, după ce mai bine de patru secole se aflase sub dominație otomană.

● Al treilea Congres de arheologie și numismatică se desfășoară la Cernăuți. Dintre comunicări: I. Andrieșescu — Cercetări și descoperiri arheologice în Bucovina; C. Moisil — Monedele dacilor nordici; Radu Rosetti — Arheologia și numismatică și nevoile istoriei militare; I. Manea — Stema țării în timpul domniilor fanariote; D. Berelu — Descoperirea unui mormânt trac în Oltenia; C. C. Giurescu — Mormântul germanic de la Chiojdul Mic; P. P. Panătescu — Mincele de armă ale lui Mircea cel Bătrîn; V. Papacostea — Cercetări de arheologie la românii din Balcani. (2 octombrie)

În centrul comentariilor politice ale presei¹ din această lună, octombrie 1935, continuă să se afle situația guvernului prezidat de Gh. Tătărescu. Criticile opoziției la adresa cabinetului liberal sînt tot mai virulente. Cei mai vehemenți sînt național-țărăniștii, care-și intensifică acțiunile împotriva formației liberale, așteptînd, bineînțeles, să-i ia locul. Într-o cuvîntare ținută la Cut, jud. Alba, Iuliu Maniu mărturisese, după cum consemnează *Universul* din 2 octombrie: „Aștept cu siguranță căderea guvernului Tătărescu care, din nici un punct de vedere, nu mai este în stare să facă față situației politice interne și externe”.

Comentînd ironic discursul fruntașului țărănist, N. Iorga scrie în *Neamul românesc* din 4 octombrie: „În mijlocul celor ce gîfiau ca să-l aclame și cînd se jăluia și cînd nu, Cezarul transilvan a dat formula acțiunii pe care trebuie s-o înceapă Partidul Național-Țărănesc. Ce bine ar face nația [gîndea Maniu] dacă ar răsturna pe liberali printr-un iureș asupra Sodomei bucureștene, cu palatul regal cu tot! Și fața [lui] se lumina la ideea acestei zile de supremă mulțămire”.

Discursul fruntașului P.N.Ț., scrie *Lupta* din 3 octombrie, „n-a apărut în ziare în întregime, adică așa cum a fost rostit”. Protestînd, într-un mod original, un ziar din Cluj, continuă *Lupta*, „a înlocuit pasagiile tăiate cu cite o zicătoare populară. De pildă, într-un loc, drept în mijlocul discursului citim aceste versuri: «Foae verde siminic/ Cată-ți mîndro alt voinic!»”.

La rîndul său, I. Mihalache proclamă într-un discurs, reprodus de *Zorile*, la 9 octombrie: „Țara ne vrea — guvernarea de mîine va fi a noastră. Nu ne vrea regele? Se poate să ni se refuze puterea? Noi vom cucerii puterea, căci ni se cuvine”.

Chestionat asupra felurilor versiuni care circulă asupra situației politice, C. Argetoianu precizează în *Rampa* din 18 octombrie: „Numai două versiuni sînt adevărate: prima, că guvernul va pleca și, a doua, că un alt guvern îi va lua locul. Și două enigme continuă să fie enigme: nu se știe cînd va pleca guvernul și nu se știe cine va veni în locul lui”.

În ceea ce-l privește, șeful guvernului pare tare pe situație. Într-un loc, în legătură cu perspectivele cabinetului pe care-l conduce, după un consiliu de miniștri ținut la 10 octombrie, Gh. Tătărescu răspunde plin de optimism: „Beton armat!”, după cum consemnează *Zorile* din 12 octombrie. Comentînd această afirmație, *Lupta* scrie

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din zărele respective. Precizîm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Un strălucit actor și un mare roj: C.I. Nottara (în ultimul an al carierei sale) în Regele Lear, de Shakespeare

O secvență din Bucureștiul comercial de odinioară: Hanul cu tel

a doua zi făcând aluzie la disputele ce domnesc în sînul conducerii partidului de guvernămînt¹: „Este exact că guvernul e clădit în beton, D-aia între șeful guvernului și șeful partidului [Dinu Brătianu] s-a pus un strat izolator”.

Adevăratele probleme ale zilei privesc însă nu rotativa guvernamentală, fricțiunile dintre liberali și țărăniști sau cele din sînul P.N.L., ci gravele amenințări pe care fascismul și nazismul le prezintă pentru pacea și securitatea continentului. Astfel, ziarele înregistrează noi acțiuni ale clasei muncitoare, sub conducerea partidului comunist, împotriva exploatații și a fascismului. Cercuri largi ale opiniei publice, forțele democratice ale societății sînt mobilizate de P.C.R. în lupta comună de demascare a politicii revizioniste, revanșarde, războinică, pentru pace și libertăți democratice. Tot mai pregnant se afirmă necesitatea unui larg front popular de luptă antifascistă, antirăzboinică. „Ideea frontului popular antifascist — recunoaște *Universul* din 16 octombrie — a fost lansată de partidul comunist”.

În întrunirile sale, Partidul Socialist-Unitar — după cum scrie *Dimineața* din 15 octombrie — se pronunță, de asemenea, „împotriva fascismului, războiului și a tuturor confuziilor diversioniste”. La 13 octombrie, într-o astfel de întrunire, la care au luat cuvîntul Gh. Cristescu și Șt. Voitec, a fost adoptată „o rezoluție contra fascismului, războiului și pentru blocul proletar”.

Necesitatea frontului popular este subliniată și de personalități de seamă ale vieții politice și culturale a țării. În acest sens se pronunță dr. Petru Groza, președintele Frontului plugarilor, într-un interviu acordat ziarului *Adevărul* din 13 octombrie. „La concentrarea forțelor reacționare, trebuie să răspundem cu blocul atît ideologic cît și de acțiune imediată al forțelor democratice. Și asta cît mai curînd, fiindcă nu este timp de pierdut. Frontul popular — continuă dr. Petru Groza — va deveni în curînd o formidabilă forță politică”.

Pentru front popular de luptă al tineretului militează și studențimea democratică. Gogu Rădulescu, președintele Frontului Studentesc Democrat, scrie astfel în *Cuvîntul liber* din 26 octombrie: „Frontul popular nu trebuie restrîns numai la organizațiile muncitorești, ci trebuie extins asupra tuturor păturilor sociale — țărănime, mica burghezie, intelectuali — care sînt interesate în menținerea libertăților democratice și împiedicarea parvenirii la putere a fascismului. Cu cît frontul popular va cuprinde pături mai largi ale

Cronică măruntă

● La Bruxelles, Georges Deltail, scriitor și publicist belgian, tipărește o carte consacrată României. Intitulată *A travers la Roumanie pittoresque*, lucrarea este primită cu deosebit interes de public și presă. (3 octombrie)

● Zorile publică „poruncile” pe care societatea britanică de radio, British Broadcasting Company, le-a dat crainicilor săi. Este astfel interzis crainicilor englezi: „De a numi mărele comerciale; De a critica personalitățile politice; De a pronunța cuvinte imorale; De a face orice aluzie la defecțiuni fizice — orbire, surdumutire, bîlbîire etc.; De a face elogiul beției; De a ataca religia și spiritismul; De a vorbi despre infidelități conjugale; De a vorbi despre boli incurabile”. (4 octombrie)

● La Bratislava apare lucrarea studiile Colaborarea româno-slovacă în parlamentul de la Budapesta (în timpul stăpînirii austro-ungare) de dr. Milan Hodza și Relații prietenești în trecut între români și slovaci, de J. Huskova Flahssova, lector de limba română la Universitatea din Bratislava. (5 octombrie)

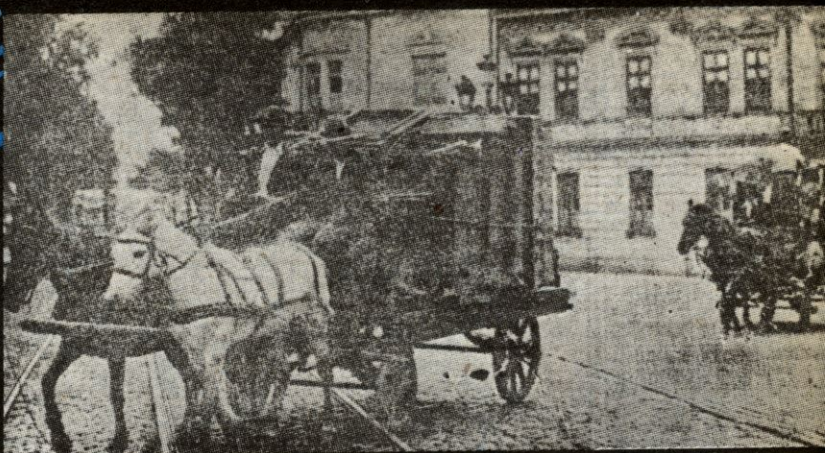
● Cercul cultural al Sindicalului lucrătorilor cehilor și de la Grivița organizează un festival artistic în saloanele „Gib”. Se va juca *Domnișoara Nastasia*, de G.M. Zamfirescu. Sindicalul românăntreaga municipalitate din Capitală să participe la festivalul de astă-seară, cunoscînd că fondurile rezultate vor servi pentru înființarea unei biblioteci. (6 octombrie)

● Se împlinesc 100 ani de la înființarea primei unități de pompieri. Cu acest prilej Inspectoratul pompierilor organizează o serbare pe platoul Cîrotoenilor. Au loc exerciții de stingere a unor incendii, cu utilajele și metodele anilor 1835, 1900 și 1945. (7 octombrie)

¹ Magazin istoric, nr. 2, 8/1985.

**OCTOMBRIE
1935**

**În căutarea
veșnicului
de închiriat**

Cronică mărunță

● Din evocarea pe care acad. D. Pompeiu o semnează în Universul, la împlinirea a 10 ani de la moartea istoricului I. Ursu: „Lipsit de vanitate, de orice ambiții deșarte în ce privea lucrarea lui personală, orice progres, orice rezultat nou și asigurat, ori de unde ar fi venit, de la el sau de la alții, îi umplea inima de o sinceră bucurie. Degajat și detașat el avea, ca profesor, inima plină de sentimentul înalt al împlinirii datoriei”. (7 octombrie)

● Elicopter? În cursul săptămânii viitoare, G.V. Bibescu, președintele Federației aeronautice internaționale, va pleca la Paris unde va achiziționa un autor. Se știe că aceste aparate se urcă și coboară la verticală, soluționând astfel dificila problemă a decolării și aterizării. Aceste aparate n-au aripi, ci se urcă și coboară datorită unor pale montate deasupra carlingei care se învârt prin forță motrică. (9 octombrie)

● Cu vaporul „Jessmore” au fost aduse din Anglia 18 lazi cu birnie filigranată, în greutate de 2 300 kg, pentru Banca Națională Română. Vagonul special în care a fost încărcată s-a aflat în paza unui detașament de grăniceri până la București. (10 octombrie)

● La 16 octombrie 1935 se stinge din viață marele actor Constantin Nottara, în vîrstă de 76 ani. În mulțimea de admiratori ce-l conduce pe ultimul drum se află miștrii și demnitari, precum și un mare număr de intelectuali, artiști, scriitori, printre care: N. Iorica, I. Petrovici, Al. Rosetti, P. Pandrea, I.M. Sadoveanu, G. Georgescu, P. Comarescu, V. Efimieș, I. Minulescu, M. Sorbul, R. Rosetti, Gala Galaction, O. Han, I. Brezeanu, N. Soreanu, J. Cazaban, T. Mușatescu ș.a.

● Pasăunea pentru teatru, voința dîră cu care își îndeplinea această nobilă patimă, puterea de muncă

populației laborioase, cu atît mai eficace va fi acțiunea sa de stăvîlire a fascismului”. „Tineretul — scrie în continuare autorul — tocmai prin locul ce-l ocupă în procesul de producție, prin condițiile speciale în care este silit să muncească, are de apărut o serie de revendicări care îl privesc în primul rînd pe el. Pentru a cucerii acele libertăți democratice care să permită îmbunătățirea situației tineretului muncitoresc ca și a celui țărănesc sau studios, — se spune în continuare în articol — se cere luptă. În condițiile de astăzi, cînd lupta se dă între democrație și fascism, acele libertăți democratice pot fi apărute numai printr-un front popular larg, al tuturor organizațiilor și forțelor democratice”.

Manifest — revista antifascistă scoasă la Iași de George Ivașcu — apare din ce în ce mai organizat, mai temeinic, afirmîndu-se printre cele mai bune publicații — scrie *Cuvîntul liber* din 26 octombrie, în recenzia consacrată ultimului număr al acestei publicații. Axată într-o ideologie compatibilă cu tot ce e, în scris, progres și cultură, luptînd cu rigorile și absurditățile unei cenzuri abuzive, *Manifest* luptă, în același timp, cu o ideologie șovină și reacționară. Această revistă împlinește astfel o operă de clarificare pentru mase și una de asanare a spiritelor lăsate pradă obscurantismului provincial”.

Apărută la 1 octombrie 1934, revista *Manifest* se situa pe o fermă poziție antifascistă, atitudine evidențiată cu pregnanță de la primul număr. Începînd cu nr. 3-4, redactor responsabil al revistei a fost George Ivașcu, care — după cum mărturisea mai tîrziu — „s-a străduit să facă „din această publicație o tribună — deocamdată mai ales de participare universitară — întru afirmarea năzuinței de democrație de pe o poziție antifascistă declarată, prin promovarea unei literaturi protestatare”¹. Printre colaboratorii revistei se aflau Iorgu Jordan, Gh. Zane, Andrei Oțetea, Emil Condurachi, Al. Claudiu, Gh. Agavriiloaiei, Mircea Măncas, Mihail Popa.

Denunțînd marea primejdie pe care o prezenta ideologia fascistă care fusese preluată și de grupările extremiste de la noi, revista scria: „Lagărul fascist este lagărul trădării intereselor naționale, trădare care trebuie împiedicată prin orice mijloc, pe orice cale”.

În numărul din octombrie 1935 al revistei, G. Ivașcu relevă linia politică profund antipatriotică preconizată de grupările aflate sub influența fascismului, „care cer înăsprirea stării de asediu și înăbușirea oricărui cuvînt ce s-ar ridica împotriva fascismului, care vor alianța cu Germania hitleristă și cu Ungaria revizionistă pentru por-

¹ George Ivașcu, *Jurnal ieșean*, București, 1971; *Magazin istoric*, nr. 9/1975.

Oaspeții
de peste hotare
în România.
La Gara de Nord,
după sosirea
fostului ministru
francez de finanțe
Paul Reynaud...

...și la palatul
Mogosoafa
unde
Martha Bibescu
și întimplă
pe ministrul
Franței
la București
Vladimír
d'Ormesson

nirea unui război în contra Uniunii Sovietice, a Franței și a celorlalte țări care vor astăzi pace". Acestora, subliniază autorul, trebuie să li se opună „o alianță cu forțele muncitorești organizate care — prin poziția lor socială și istorică — pot constitui forța cea mai disciplinată, cea mai conștientă, cea mai hotărâtă contra fascismului”.

La 3 octombrie, Italia — călcând prevederile Pactului Societății Națiunilor — atacă Abisinia. „Războiul a început” — scrie *Universul* din 5 octombrie. „Știrea că bătălia a început — notează Mircea Grigorescu, în *Dimineața* din 9 octombrie, — a produs pretutindeni, și în special la Geneva, un efect zguduitor. Nu se făcuse încă nici o declarație formală de război din partea Italiei, dar convingerea tuturor era că actele de ostilitate nu mai puteau fi puse la îndoială”.

La 7 octombrie, Consiliul Ligii adoptă o rezoluție prin care arată că „Guvernul italian s-a făcut vinovat de a fi recurs la război contra Etiopiei, Italia este deci agresoare”. „Tunul italienilor — scrie *Realitatea ilustrată* din 9 octombrie — a început să bubue acum o săptămână în Etiopia, provocând moartea a mii de suflete nevinovate”. Această revistă, la 26 octombrie, întreprinde o anchetă printre elevii din câteva licee bucureștene, solicitându-le opiniile asupra conflictului italo-etioopian. La „Spiru Haret” un elev din clasa a VII-a răspunde: „Sîntem în mod hotărît contra războiului de agresiune. Mussolini duce poporul său la ruină materială”. Un alt elev, de la „Matei Basarab”, crede că „războiul poate aduce complicații în Europa”.

La 10 octombrie, Adunarea Generală a Societății Națiunilor, după cum relatează *Dimineața* din 12 octombrie, „a ratificat propunerea Consiliului de a se proceda la aplicarea de sancțiuni împotriva Italiei fasciste care a călcat statutul de la Geneva, atacînd o altă țară cu scopuri de cucerire”.

Războiul de agresiune este condamnat și la reuniunea Asociației internaționale a mutilaților de război și foștilor luptători care se desfășoară la Belgrad. Printre cei trei raportori — consenmează *Adevărul* din 10 octombrie — se află și reprezentantul României, prof. G. Vlădescu Răcoasa. La reuniune, este adoptată o rezoluție prin care se afirmă datoria popoarelor de a-și apăra libertatea, înfierîndu-se, totodată, atacarea Etiopiei de către Italia, „care constituie o amenințare pentru pacea generală”.

Rubrică de: Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor:
Radu Ion POPESCU

Cronică mărunță

educația, cultura, inteligența și finețea — serie V. Eftimiu în *Adevărul* din 18 octombrie — au făcut din C.I. Nottara personalitatea evitătoare a teatrului românesc de până azi”.

Dimineața din 19 octombrie, publică unele date privind originea familiei marelui actor. Se trăgea dintr-o ramură a bizanținilor Nottaras, care s-a stabilit în România căutînd să scape de prigoana otomană. Un înaintaș al său, Clisanti Nottara, a fost în sec. XVIII patriarh al Ierusalimului. Bunicul actorului, Dumitru Nottara, era un medic renumit la începutul sec. XIX apreciat, între alții, de Talleyrand. Tatăl lui C.I. Nottara a fost funcționar superior la Curtea de Conturi din București.

● Astă-seară are loc la Ateneu concertul simfonic dirijat de maestrul George Georgescu cu concursul marelui violonist polonez Henri Szeryng. (25 octombrie)

● Istoricii susțin că descoperirea untului nu trebuie atribuită nici grecilor, nici romanilor, dar că cei dintîi l-au adoptat de la traci, scîții și frigienii și că Roma mai târziu. A cunoscut acest aliment mulțumită germanilor. Civilizația antică a întrebunătățit unul numai ca alifii, pentru masaj și ca medicament. (25 octombrie)

● La Băneasa are loc un mare miting aviatic. Timp de trei ore și jumătate pe cerul Capitalei evoluează aviatori și avioane din România, U.R.S.S., Polonia, Cehoslovacia. Ministrul sovietic la București, M. Ostrovski, declară ziarului *Dimineața*: „Mitingul a fost superb. A fost de natură să întărească sentimentele de prietenie dintre popoarele noastre”.

La sud de Sahara, pe o imensă fișie de pământ, de la Marea Roșie pînă la Atlantic, delimitată la nord de pustiu, iar pe latura sa meridională de pădurea ecuatorială, se întinde savana africană. Jumătatea sa occidentală, cunoscută în izvoarele arabe sub numele de „țara popoarelor negre“ (Bilad al-Sudan), este leagănul „civilizației orașelor“ — cea mai importantă a Africii medievale — și al celor mai întinse formațiuni politice cunoscute de istoria continentului negru. Cea dintîi din seria acestor formațiuni politice a fost Ghana.

Apărută în primele secole ale erei noastre, pe cînd în Mediterana lumea romană intra în agonie, Ghana a cunoscut apogeul puterii sale în secolele IX-X, sub conducerea unei dinastii de culoare. Teritoriul său se întindea atunci de la Sahara pînă la platourile de la izvoarele Senegalului și Nigerului. Campaniile dinastiei berbere a almoravizilor din a doua jumătate a sec. XI, care au cuprins teritoriile actualelor state Maroc, nordul Mauritaniei și vestul Algeriei, au dat o grea lovitură și imperiului ghanез, care avea să-și mai ducă o existență modestă, încă un

„Comerțul mut“

Pentru omul epocii din spațiul mediteranean, Africa neagră era o lume aproape necunoscută. Se știa numai că la sud de Libia, dincolo de Sahara, se aflau „etiopienii“, „oamenii cu fața arsă de soare“, dar mai cu seamă că de acolo, din locuri și pe căi neștiute, sosea aurul, fără de care comerțul marilor metropole ale lumii romane nu putea supraviețui. Încercările de pătrundere dincolo de barajul deșertului, despre care rela-

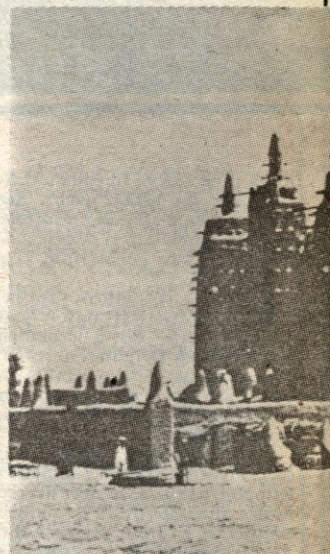
Civilizație africană

IMPERII MEDIEVALE

ALE AURULUI

STELIAN BREZEANU

secol și jumătate, înainte de a fi cucerit de statul Mali, în 1240. Ascensiunea Imperiului Mali¹ și cariera sa strălucită încep, de fapt, odată cu celebra bătălie de la Kirina (1235), de pe malul stîng al Nigerului, în care împăratul malian Sundiata zdrobește, printr-o victorie decisivă, pe marele său rival, Sumaoro Kante, suveranul regatului animist Sasso, și ocupă Ghana. În cîteva decenii, urmașii lui Sunđiata aduc statul Mali la extensiunea sa maximă, înglobînd un teritoriu imens, ce se întinde de la Atlantic pînă în inima Africii. Dar, încă de la mijlocul sec. XIV, cînd regatele de la periferie se desprind unul după altul, dobîndindu-și independența, Imperiul Mali intră într-un declin lent. Din rîndurile acestora avea să se ridice statul Songhay (Gao), al treilea și ultimul dintre imperiile savanei, cu centrul de greutate pe cursul mijlociu al Nigerului. Fondatorul lui a fost Ali Ber — „cel Mare“ (1464-1492), dar apogeul puterii l-a atins sub Mohamed Askia — „Uzurpatorul“ (1493-1528), cînd limitele statului au ajuns la Atlantic, în vest, la Agades și Kano, în est, în nord înglobînd, pentru înfiia oară, salinele de la Taghaza, iar în sud pătrunzînd departe de bucla Nigerului. După moartea lui Mohamed Askia a început însă decăderea Imperiului Songhay, pentru ca el să se prăbușească la sfîrșitul sec. XVI, sub loviturile sultanului din Maroc, în 1592.

tează autorii romani, au rămas infructuoase.

O nouă etapă în cunoașterea Africii negre a început odată cu veacul VII, fiind legată de preocupările lumii islamice, instalată în teritoriile Africii de Nord, de a cunoaște și, mai tîrziu, de a lua sub control ținuturile din care sosea aurul indispensabil economiei sale profund urbane. Secol de secol, cunoștințele acestei lumi despre „țara popoarelor negre“ se acumulează și devin tot mai precise din contactul nemijlocit cu lumea savanei africane. În lumina acestor mărturii, se poate răspunde la cîteva in-

¹ Magazin istoric, nr. 4/1967.

trebări pe care le ridică raporturile dintre lumea africană și Mediterană. Așadar, de unde sosea aurul ce oxigena economia mediteraneană? Ce rute urma el în drumul spre Mediterana? Ce mărfuri erau vechiculate pe aceste rute comer-

ci. Ravanele sării numărau zeci de mii de cămile, sarea era transportată spre sud de berberi, pe cămile, fiind schimbată, în savană, pe unul dintre produsele ce se găseau din abundență pe piețele locale: aurul.

Model de arhitectură medievală africană: moscheia din orașul Djenné — marele centru al comerțului cu aur din timpul imperiilor Mali și Songhay. În imaginea de sus — monede din aur folosite de monarhii africani ai „civilizației orașelor”

cială? Și — problemă capitală — care au fost consecințele comerțului cu aur pentru societatea Africii negre?

Istoria societății africane din savana occidentală este dominată de nevoia procurării unui produs indispensabil vieții omenești: sarea. Absența cu desăvârșire în regiunea savanei, ea era exploatată, încă din antichitate, din salinele de la Taghaza și Idjil din Sahara. Valorificarea ei constituia un monopol al triburilor berbere din Sahara și, mai apoi, ale negustorilor arabi. Până la începutul sec. XX, cînd ca-

Metalul galben sosea aici în cantități fabuloase din legendara regiune Bambu și Bure, un adevărat Eldorado african, aflat pe platourile înalte de la izvoarele Nigerului și Senegalului, la sute de kilometri depărtare de zona de contact dintre Sahara și savană. Pe piețele din orașele savanei, pulberea de aur — vinzarea lingurilor de aur brut era interzisă, fiind obiectul unui monopol de stat — avea curs liber, fiind schimbată pe sare. Acest schimb se făcea în regatul Ghana, în cadrul „comerțului mut”, descris de mai

multe izvoare arabe contemporane. Negustorii berberi aduceau barele de sare în piață, după care se retrăgeau pentru o zi. În absența lor, indigenii așteau lingă sare grămezi de pulbere de aur, ca echivalent al sării, după care se retrăgeau și ei. Dacă schimbul părea echitabil, negustorul lua a doua zi aurul și pleca; în caz contrar, el aștepta din partea localnicilor o nouă ofertă. Suveranii africani au început însă să concentreze în minile lor comerțul cu aur și sare: ei achiziționau sarea de la negustorii berberi și musulmani, pe care o revindeau în ținuturile din sud, contra aurului. Aurul era preluat de la aceștia de oamenii de afaceri islamici și dus în țările Maghrebului, de unde era distribuit pe piețele Mediteranei.

Comerțul cu sare și aur a dat naștere unor rute comerciale transsahariene¹, ce legau Mediterana de savana africană pe distanțe de mii de kilometri. Principalul instrument al acestui mare negoț a devenit, încă din ultimele secole ale antichității, cămila, adusă din Egiptul Ptolemeilor și introdusă de păstorii berberi, într-un moment cînd instalarea definitivă a împărăției nisipurilor în Sahara risca să rupă contactele dintre lumea mediteraneană și societatea africană. În perioada regatului Ghanei (sec. VII-XII), cel mai important drum lega capitala statului, Kumbi Saleh, de marile metropole Walata și Tombuctu, traversa apoi deșertul prin Taghaza și Sidjilmasa, pentru a ajunge la Fes, în apropierea litoralului Mediteranei. Un alt drum făcea legătura între Kumbi Saleh, Awdaghost și Idjil, unde se aflau minele ce alimentau cu sare lumea savanei. Mai târziu, în vremea imperiilor Mali și Gao, are loc o deplasare a rutelor comerciale spre centrul și răsăritul Saharei, urmînd deplasarea centrului de greutate al societății africane spre sud-est, spre bucla Nigerului. Principala rută comercială lega acum marile metropole de pe cursul Nigerului — Niani, Djenne, Tombuctu și Gao — de Tunis, Tripoli și,

¹ Magazin istoric, nr. 10/1981.

mai departe, de Cairo și Alexandria prin Kano și Agades.

În perioadele sale de prosperitate, marele comerț transaharian nu se limita numai la aur și sare. Din Africa neagră caravanele purtau spre marile metropole islamice de pe țărmul mediteranean sclavi, fildeș, lemn prețios, piei și cola. În direcție inversă, luau drumul spre savana sudaneză cereale, țesături scumpe, perle, manuscrise, bare de fier și cupru.

Acest circuit comercial a avut o însemnătate capitală pentru societatea africană de pe cele două laturi ale Saharei. El a alimentat cu aur economia mediteraneană, a îmbogățit lumea arabă din Maghreb, a sporit polarizarea societății de la cele două capete ale drumurilor comerciale. Principalii beneficiari ai acestui negof erau prinții berberi din Maghreb, la un capăt al drumului, pătura conducătoare din imperiile savanei, formată în primul rând din suverani și înalți funcționari, la celălalt capăt, și oamenii de afaceri musulmani care asigurau joncțiunea între cele două zone comerciale. Dar, mai presus de toate, acest comerț a contribuit, într-o măsură hotărâtoare, la modelarea în savană a unor structuri economice, sociale și administrative ce au sfârșit prin a da naștere unei civilizații profund originale, cunoscută sub numele de „civilizația sudaneză” sau „civilizația orașelor”.

O hanasă africană

Orașele născute în savană, remarcabile prin numărul și prosperitatea lor, constituie stilul de susținere ai acestei civilizații. Prima mare metropolă este capitala statului Ghana, Kumbi Saleh, piață a aurului și a sării, locul unde se încrucișau drumurile caravanelor spre Mauritania și spre Marea Mediterană. Orașul avea, după descrierea lui Al Bakri¹, mai multe cartiere

cu clădiri din piatră. Unul era locuit de suveran și de Curtea sa, un altul de negustorii și învâțații arabi, unde se aflau douăsprezece moschei și grădini verzi. Spre nord-vest, la zona de contact dintre deșert și savană, se afla orașul Awdaghost, care a cunoscut marea sa prosperitate în timpul regatului Ghana. Locuitorii săi, scrie același călător arab, „trăiesc în bunăstare și au mari bogății. Piața este plină de lume în fiecare zi... Deoarece oamenii nu cunosc banii, totul se cumpără contra pulbere de aur. În ciuda marilor distanțe, vin aici din țările islamice grâne, legume și stafide”. Atât Kumbi Saleh, cât și Awdaghost au intrat într-un declin precipitat după înazia pustiitoare a almoravizilor din sec. XI, în secolele următoare fiind înghițite de nisipurile Saharei.

După declinul lor, aveau să prospere orașele din sud, de pe cursul superior și mijlociu al Nigerului. Primul dintre acestea este Niani, capitala Imperiului Mali, în ale căruia cartiere se aflau palatele suveranului și ale dregătorilor săi, numeroase moschei și locuințe fastuoase ale negustorilor musulmani. Nu departe de acestea se găsea orașul Djenné, marea piață a aurului din imperiile Mali și Songhay. Potrivit unui ambițios proiect al lui Ali Ber, fondatorul statului Songhay, orașul urma să fie legat printr-un canal de Walata, o altă mare metropolă a timpului, aflată în nord, pentru punerea în valoare a regiunilor agricole din centrul imperiului. Pe cursul mijlociu al Nigerului, se aflau alte două orașe înfloritoare, Tombuctu și Gao, etape importante ale traficului internațional.

Pretutindeni în aceste metropole s-a format o puternică pătură de negustori musulmani, care controla comerțul transaharian. Sursele vremii abundă în informații despre bogăția acestei clase comerciale. Din rîndurile ei făceau parte și frații Al Maqqari, care în veacul XIV au organizat o societate internațională, replică africană a hanelor comerciale din Marea Nordului². Sucursalele ei erau în orașele

maghrebiene Tlemcen și Sidjilmasa, ca și în orașul Walata, de la sud de Sahara. Această „hanasă” asigura securitatea negustorilor și întreținerea rutelor comerciale transahariene. Un alt reprezentant al societății a fost un negustor bogat din Awdaghost, care la sfârșitul sec. X avea o hirtie de credit în valoare de 40 000 dinari, echivalentul unui milion de dolari în zilele noastre. Alături de hanasă se distingeau o aristocrație administrativă, formată din funcționari, din administrația centrală și provincială, funcționari care trăiau din gratificații imperiale și donații funciare, înzeștrați cu sclavi din rîndurile populației de culoare. În sfârșit, un loc însemnat în viața metropolelor africane îl aveau literații și juristi, artiștii și oamenii de știință, care se bucurau de o atenție particulară din partea suveranilor. Grație lor, viața intelectuală din orașele din savană a atins un nivel considerabil. Aici existau mari biblioteci, ce numărau zeci de mii de manuscrise, școli coranice și universități, de unde s-au ridicat mari personalități ale culturii africane medievale. Cea mai însemnată instituție de cultură a lumii africane este universitatea din Tombuctu, care rivaliza, în veacul XVI, cu marile universități din întreaga lume islamică.

Peste această lume de negustori, funcționari și cărturari domneau suveranii imperiilor africane, proveniți din rîndurile populației de culoare. Marea masă a supușilor lor, al căror număr se ridica la cîteva milioane, era formată din țărani și păstori care populau lumea satului african, organizată în triburi și rămasă fidelă credințelor ei animiste. Imensele venituri ale suveranilor proveneau din taxe vamale percepute la ieșirea și intrarea mărfurilor în statele lor, din impozitele plătite de supuși, dar, mai cu seamă, din monopolul exercitat asupra comerțului cu aur și sare. Bogățiile lor fabuloase au umplut pe străinii care le vizitau țara. Suveranul Ghanee este, în ochii călătorului arab Ibn Haw-

¹ Născut în Cordoba, călătorul Al Bakri (1040-1094) este autorul unei lucrări intitulată *Les voies et les royaumes*, în care se găsește și capitolul, devenit ulterior celebru, *Description de l'Afrique septentrionale*, conținând referiri la regatul Ghana.

² Magazin istoric, nr. 9/1975.

kal¹, „cel mai bogat rege de pe pământ“, iar faima sa a ajuns pînă în îndepărtatul Bagdad, capitala califilor. Fondatorul dinastiei Cisse, care avea să aducă Ghana la apogeeul puterii, era supranumit „stăpînul aurului“. Al Bakri a lăsat posterității descrierea ceremonialului de la curtea din Kumbi Saleh, capitala Ghanei, fără egal prin luxul și rafinamentul său în acea vreme. În pavilionul în care asculta doleanțele poporului său, „suveranul era înconjurat de zece cai, îmblătșiți în aur. În spatele său stăteau zece paji, purtînd scuturi și săbii cu minere de aur... Ușa camerei era păzită de cîini de cea mai bună rasă, care purtau coliere de aur și argint“. O bucată de aur masiv de 15 kg — alții relatează că ea cîntărea o tonă (!) — se găsea lipită de tronul monarhului.

Același lux și rafinament se puteau vedea, cîteva secole mai tîrziu, și la curtea împăraților din Mali.

Conchistadorul din slujba sultanului Marocului

Dincolo de fațada ei strălucitoare, civilizația sudaneză și imperiile născute din ea s-au dovedit foarte fragile. Apărută ca reflex al unei „provocări“ economice, prosperitatea acestei civilizații a fost condiționată de existența marilor drumuri comerciale. Funcția marilor imperii din savană era organizarea piețelor, apărarea rutelor comerciale și asigurarea minelor de aur și sare cu mina de lucru recrutată din rîndurile sclavilor negri. Ele se sprijineau pe prosperitatea orașelor născute pe marile rute comerciale, ai căror locuitori au adoptat modul de viață al lumii maghrebiene, ce contrasta cu viața frustă a societății rurale africane. Dar, mai cu seamă, aceste metropole formau adevărate insule, fără legături trainice, nici pe plan economic cu lumea din jur — care se ocupa cu creșterea vitelor și practica o agri-

cultură încă primitivă, raportată la nivelul atins de cultivarea solului în Europa ori în regiunile extrem orientale ale Asiei —, nici pe plan social — datorită structurilor specifice ale lumii africane, în care organizarea tribală forma cheia ei de boltă —, nici pe cel cultural-religios — marea majoritate a supușilor atașați tradițiilor animiste fiind rebeli la valorile civilizației islamice. Același carente au apărut și la nivelul structurilor administrative ale imperiilor africane. Există un nucleu central, controlat efectiv de funcționarii imperiali și înconjurat de una sau două centuri de „regate“, guvernate de „regii“ lor tradiționali. Avînd legături foarte slabe cu autoritatea centrală, „regii“ erau gata oricînd să-și cucerească vechea autonomie. În aceste împrejurări, suveranii sudanezi își exercitau hegemonia, în funcție de personalitate și resurse, asupra unui teritoriu fără limite precise.

Dar slăbiciunile „civilizației orașelor“ aveau să apară cu deosebită forță în cursul marilor evenimente de însemnată mondială desfășurate în Mediterana și pe cele două laturi ale Africii în secolele XV-XVI. După ce sultanul Mehmed II a făcut să flutură steagul Semilunei pe zidurile Constantinopolului în 1453, marcînd sfîrșitul Imperiului bizantin, armatele turcești, purtate de Selim I și Soliman Magnificul, erau mai aproape ca oricînd să transforme Mediterana într-un lac otoman. Sultanii au alimentat cu oameni și arme de foc pe suveranii musulmani din Marea Roșie și Maghreb, care au încercat să ia cu asalt regiunile bogate din inima continentului negru. Pe de altă parte, marile descoperiri geografice aveau să producă mutații profunde în ordinea economică și politică cunoscută de lumea medievală. Deplasarea axei comerciale din Mediterana în Atlantic a favorizat statele cu deschidere la ocean, care s-au lansat în cucerirea Lumii Noi și în exploatarea economică nemijlocită a imenselor bogății din Africa și Asia pe drumul deschis de portughezul Vasco da Gama, ocolind astfel barajul musulman. Pe

plan politic, după marea expansiune a Islamului în expresia ei otomană, puterile europene, avînd instituții economice și de stat superioare, au trecut la contraofensivă în sec. XVI. Dominația asupra Africii, cu legendarele ei bogății, a constituit unul dintre obiectivele centrale ale dramaticei înfruntări dintre Islam și puterile europene. Veacuri în șir, istoria continentului negru va fi marcată de conflictele dintre portughezi și musulmani de pe coasta orientală și occidentală a Africii.

Savana africană a devenit astfel cîmpul pe care s-au înfruntat suveranii musulmani din Maroc cu negustorii europeni, îndeosebi portughezi, pentru luarea în stăpînire a aurului sudanez. În condițiile declinului lent în care a intrat comerțul transsaharian în sec. XVI, sub influența evenimentelor din Mediterana și Atlantic, sultanul marocan Ahmed al-Mansur a plănuit cucerirea teritoriilor aurifere de la sud de Sahara. În acest scop, el a pregătît, în 1590, un corp expediționar, format din 4 000 oameni, înarmați cu arme de foc. În fruntea lor se afla un conchistador de origine spaniolă, trecut la islamism. După un marș de cinci luni prin nisipurile Saharei, în care a rămas numai cu 1 000 oameni, spaniolul a zdrobit armata împăratului din Songhay, pe malurile Nigerului, în 1591, grație tunurilor sale necunoscute încă de lumea savanei africane. Deși învingătorii nu au reușit să ajungă la platourile aurifere din sud, după lovitură primită, Imperiul Songhay și-a încheiat cariera. Vechile rute comerciale transsahariene, care în evul de mijloc contribuiseră în chip decisiv la nașterea „civilizației orașelor“, au fost definitiv abandonate, în profitul noilor drumuri deschise de europeni prin Golful Guineei. Marile metropole au intrat în declin și, odată cu acesta, au dispărut stîlpii de susținere și rațiunea de a fi a vastelor alcătuirii politice africane de pe latura meridională a Saharei. „Civilizația orașelor“ și-a încetat astfel existența.

¹ Originar din Bagdad, Ibn Hawkal este autorul lucrării *Livre des voies et des provinces* (976).

ANDREAS HOFER — EROUL TIROLULUI

MIHAI MANEA

Andreas Hofer, conducătorul luptei tirolezilor împotriva dominației napoleonice (sculptură din 1839) și...

Nemulțumirea patrioților

La 11 februarie 1810, Napoleon Bonaparte scria viceregul Italiei, Eugeniu de Beauharnais: „Îți poruncisem să-l aduci pe Hofer la Vincennes; dar dacă este la Mantua, dă ordin să se formeze o comisie militară, să-l judece și să-l condamne la moarte... Totul trebuie să se desfășoare în douăzeci și patru de ore“.

Împăratul francez se referea la hangiiul Andreas Hofer din Tirol, care în vara și toamna anului 1809 purtase, în fruntea maselor populare, un veritabil război împotriva ocupației străine, pentru libertate și independență națională.

Locuit de timpuriu de triburi celtice de păstori și agricultori, dornice să-și apere neafirmarea, Tirolul a constituit din totdeauna calea obligatorie de trecere, peste Munții Alpi, între Germania și Italia. Numele îi provine de la Albert, senior de Tirol. În secolele XI-XII, zona a căpătat importanță strategică, deoarece lega Sfântul Imperiu Romano-German de teritoriile deținute de acesta în Italia. Subordonat, pentru o perioadă, ducatelor de Suabia și Bavaria, în 1363 Tirolul a fost cedat Austriei, care a însărcinat în continuare pe conții de Tirol, ce își aveau reședința la Meran, apoi la Innsbruck, cu guvernarea provinciei. În 1511, împăratul romano-german Maximilian I de Habsburg (1493-1519) a acordat ținutului un Landlibell (edict imperial), prin care îi confirma autonomia politico-administrativă și îi scutea pe locuitori de serviciul militar, cărora li se cerea să-și păzească hotarele. În 1655, Leopold I de Habsburg (1658-1705) s-a proclamat „consul suveran“ al Tirolului, care a devenit land al imperiului, beneficiind de o cartă de avantaje.

Într-o asemenea zonă, cu bogate tradiții de luptă pentru păstrarea ființei naționale, a văzut lumina zilei, la Sankt-Leonhard, la 22 noiembrie 1767, Andreas Hofer, într-o familie de hangii. Proprietar al hanului „Sandwirt“ din localitatea natală, eroul s-a ocupat cu comerțul cu cai și vin și și-a făurit o întinsă rețea de clienți și prieteni, care, ulterior, i-a folosit în operațiile sale. Bun gospodar, făcând dovada unor reale calități de om politic și știind întotdeauna să apere interesele obștei, Hofer a fost desemnat, în 1790 și 1796, membru al dietei landului, cu sediul la Innsbruck, unde s-a

„Sădeni veniți să se înroleze în milițiile teritoriale (Landsturm) organizate de Hofer (tablou de Anton Koch)”

cerile financiare și eclesiastice: s-au introdus noi impozite, iar majoritatea covârșitoare a veniturilor comunale au fost vărsate trezoreriei regale. Penuria de numerar, falimentul băncii din Schwaz și înlocuirea monedei austriece cu un asignat (*Bankozettel*) au generat o gravă criză financiară. De asemenea, Münchenul a numit noi prelați, a desființat biserici și mănăstiri și le-a confiscat bunurile. Dominația străină și efectele sale nefaste au determinat stringerea rîndurilor patrioților tirolezi, în fruntea cărora s-a afirmat Andreas Hofer.

În 1809-1810, Imperiul francez încorporează, în 130 departamente, un uriaș conglomerat de teritorii, de la Koenigsberg pînă în Pirinei, de la Varșovia la Neapole, de la Hamburg în insula Corfu. El era produsul unui lung șir de războaie de cîtopire, cu scopul de a oferi burgheziei noi surse de materii prime și piețe de desfacere. Proclamată solemn la 21 octombrie 1806, la Berlin, Blocada continentală dăduse o grea lovitură comerțului european, privase burghezia din numeroase state de afaceri prospere, prin interzicerea comerțului cu Anglia. Dominația napoleoneană a generat o puternică mișcare de rezistență națională.

Apărută, în forme rudimentare, în anii 1796-1797, ea se activase odată cu instituirea Imperiului și a blocadei. În 1808, poporul spaniol a opus o rezistență îndrăzită intervenției lui Napoleon, care folosindu-se de neînțelegerile între regele Spaniei, Carol IV, și fiul său, Ferdinand, a invadat țara. Și Germania a fost martora unor puternice frământări naționale. Cu ajutorul intelectualității, s-au creat asociații patriotice secrete, ce au militat pentru eliberarea de sub stăpînirea străină. Au izbucnit războaie împotriva autorităților de ocupație în Pomerania, Westfalia, Braunschweig-Oels. În Italia, țărani s-au răvrătit pe Adige și în Romagna.

Împus în dezbateri printr-un larg orizont politic. Războiul franco-austriac din 1796-1797, declanșat de Napoleon, l-a aflat în luptele din nordul Italiei, pe rîurile Adige și Tonale. În confruntările militare, Hofer s-a remarcat prin numeroase acte de eroism, capacitatea de a mobiliza și conduce efectivele armate.

A treia coaliție europeană împotriva Imperiului francez a reunit, în 1805, Marea Britanie, Austria, Rusia, Suedia și Neapole. Înfrîntă la Ulm și Austerlitz, Austria a fost silită să semneze, la 26 decembrie 1805, pacea de la Pressburg (Bratislava). Veneția a fost cedată Franței, Tirolul, Trentino, Vorarlberg, episcopatul de Brixen, Burgau, Passau, Lindau, Augsburg, Eichstätt au revenit Bavariei, aliata lui Napoleon. În 1806,

Bavaria a fost ridicată la rangul de regat și a intrat în Confederația Rinului (*Rheinbund*), expresie a dorinței împăratului francez de control politic absolut în lumea germană. Conform prevederilor tratatului de pace, Bavaria urma să preia Tirolul „cu titlurile și drepturile pe care le posedă”. Politica prin excelență de centralizare a monarhului de la München a nemulțumit profund pe locuitorii noii provincii, căci a lezat statutul de pronunțată autonomie a fostului land imperial. Mai mult, regele Bavariei Maximilian I de Wittelsbach (1806-1825) a decretat modificarea organizării administrative a Tirolului prin formarea a trei noi comitate — Inn, Adige și Eisack. Reprezentanții curții bavareze au intervenit fățiș și în afa-

Victorie în munți

Dificultățile cu care s-a confruntat în 1809 imperiul lui Napoleon au întărit convingerea Habsburgilor austriei în posibilitatea revanșei față de înfringerile din 1805-1806, cu toate că nu au obținut alianța Prusiei și Rusiei. La Viena s-a conturat o grupare prorăzboi, ce susținea necesitatea conflictului cu Franța. Ea grupa pe ministrul de externe, contele Johann Filip Stadion, ambasadorul Austriei la Paris, Clement Lotar, conte de Metternich¹ și pe Friedrich von Gentz².

Consecințele blocadei și-au pus pecetea și asupra burgheziei comerciale și a consumatorilor din Imperiul Habsburgic. La castelul Amalienburg, din capitala austriacă, s-au desfășurat în primăvara lui 1809 lucrările unei consfătuiri ce a dezbătut planul operațiilor militare. S-au preconizat, în esență, trei incursiuni, și anume: arhiducele Carol în regiunea Innului și Bavariei, arhiducele Ferdinand în Marele Ducat al Varșoviei și arhiducele Johann spre Tirol și Italia de nord. Remarcat ca urmare a opoziției sale ferme față de ocupația străină, Hofer a participat la reuniunea mai sus-amintită, în calitate de lider al mișcării populare din Tirol. S-a decis asupra concertării ofensivei Vienei cu o puternică ridicare la luptă a țăranilor tirolezi. Prezența lui Hofer în Austria a fost sesizată de ambasadorii Franței și Bavariei la Viena, care au pretins expulzarea sa imediată.

Exponent de seamă al războiului popular, Hofer a alcătuit o armată cu o structură predominantă țărănească, la care au luat parte și meșteșugari, elemente ale clerului inferior, intelectualității și micii burghezii urbane. Sprijinit de un nucleu de cadre de conducere active, eroul Tirolului a utilizat milițiile teritoriale (*Landsturm*) și pe voluntarii munteni, pe care i-a lansat pe terenul înalt, accidentat și păduros din vestul Austriei. Tactica tradițională a hăr-

țuirii și surprinderii inamicului folosită de țărani a dat bune rezultate și a compensat parțial lipsurile în înzestrarea cu armament modern în fața unor forțe net superioare franco-bavareze. Hofer a condus masele populare în luptă pentru ceea ce el numea „mica patrie”, pentru menținerea tradiției sale laice și ecleziastice, pentru consolidarea statutului său particular politic și administrativ. Sub steagul luptei împotriva stăpînirii străine, menținerea autonomiei regionale a semnificat pentru Hofer un prim pas către transformarea landului într-o formațiune politică cvasifederată Habsburgilor, dar distinctă în linii generale de politica Vienei. Dincolo de cultul deosebit pe care l-a avut față de familia imperială austriacă, hangul tirolez a întrevăzut în curtea Habsburgilor un ajutor eficace pentru a-și recăpăta libertățile locale. Este edificator în acest sens un fragment din scrisoarea lui Johann Welsperg, comisarul Bavariei, adresată la 15 martie 1809 lui Maximilian I: „Altădată, majoritatea populației nu era nici pentru și nici contra Austriei... Astăzi [așteaptă — M.M.] libertatea cu ajutorul... Austriei”.

La 19 aprilie 1809, un curier sosit la palatul Tuilleries din Paris a adus știrea invaziei austriece în Bavaria. Concomitent arhiducele Johan a pătruns în Tirol, fiind ajutat de imensa majoritate a populației. În cooperare cu forțele feldmaresalului Johann Chasteler, Hofer a dus lupte grele cu bavarezii la Sterzinger Moss, Brixen, Rienz, Landreitsch, unde cei din urmă au încercat să distrugă căi de comunicație. La 10 mai, țăranii au încercuit Innsbruckul, care s-a predat după două zile de asediu. Continuând operațiile, în luna mai, Hofer s-a apropiat de trecătoarea Brenner, de unde a amenințat zona Trento, controlată de generalul francez Baraguay d'Hilliers. În Tirolul eliberat, s-a reinstaurat administrația austriacă, ce s-a confruntat însă în continuare cu o gravă criză financiară, consecință a deprecierei monedei și recurgerii la expediente

monetare. La 22 aprilie, Francisc I al Austriei (1804-1835) a primit la Ebelsberg o delegație a insurgenților tirolezi. Cu acest prilej, suveranul habsburg a reafirmat sprijinul său, din nefericire doar formal, pentru cauza luptei maselor populare din Tirol. Împăratul a declarat: „Contez pe voi; puteți conta pe mine”.

Riposta lui Napoleon nu s-a lăsat însă mult timp așteptată. Cu toate că trupele sale de elită luptau în Spania împăratul francez a înfrînt pe arhiducele Carol la Thann, Abensberg, Landshut, Eckmühl și Rastibona, obligându-l să evacueze Bavaria și să se retragă în Austria centrală. La 10 mai, francezii au ajuns sub zidurile Vienei, unde arhiducele Maximilian a schițat o rezistență, sortită însă de la început eșecului. Maresalul François J. Lefebvre, duce de Dantzig, care trecea drept unul dintre cei mai buni comandanți de oști ai lui Napoleon, a primit din partea împăratului misiunea să recucerească Tirolul. În confruntările ce au urmat la Schwaz și Zillertal, țăranii s-au apărut însă cu vitejie. În mai, Lefebvre a ocupat Innsbruckul, ceea ce l-a făcut pe arhiducele Johann să inițieze evacuarea Tirolului. Cu sprijinul maselor populare, Hofer a reluat rezistența în fața năvălirii străine. Între 25 și 29 mai s-au purtat lupte îndrăgite în regiunea Innsbruck, apoi la Ambras și Brenner. Făcînd dovada unui înalt spirit de sacrificiu, la 30 mai țăranii tirolezi au dezrobît pentru a doua oară capitala landului. La începutul lui iunie, întreg Tirolul era liber, cu excepția fortăreței de la Kufstein. În fața imensului răsunet al victoriei din munți, împăratul Francisc I a publicat *Manifestul de la Wolkersdorf*, în care anunța concursul său total dat cauzei Tirolului. „Declar prin prezenta fidelului comitat de Tirol, se înțelege și Vorarlberg, că nu va fi niciodată despărțit de corpul Imperiului austriac și că nu voi semna nici o altă pace decît aceea care va lega această țară de monarhia mea”. Cîrînd însă, documentul im-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 5/1969; 3/1967.

SANTORIN —

Pompeiul Egeei

ANA MARIA ȘERBĂNESCU,
IOAN IONEL

Citva timp în urmă, un ziarist elvețian specializat în probleme de istorie, Henri Stierlin, comentind într-o emisiune televizată minunatele vestigii arheologice ale anticității grecești și vrind să sublinieze faptul că descoperirea acestora a făcut renumele unor personalități din alte țări, își punea, retoric, întrebările: „A mai rămas ceva de descoperit în Grecia? Epoca clasicismului elen nu și-a dezvăluit oare toate secretele? Cercetările efectuate au relevat grecilor, ca și lumii întregi, toate tainele trecutului lor? Seria obiectelor de neprețuită valoare istorică și artistică — dintre care unele constituite mindria unor mari muzee, aflate la mil și zece de mil de kilometri de țăra unde exponatele au fost sădurate — s-a epuizat oare?”

Răspunsul la întrebările lui Stierlin l-au dat chiar istoricii și arheologii greci printr-o recentă suită de descoperiri de valoare inestimabilă. Cele mai importante dintre acestea — orașul vechi de 3 500 ani care dormea acoperit de cenușă vulcanică în insula Santorin sau Thira,

scos la lumină de prof. Spyridon Marinatos și complexul de morminte, printre care și cel al lui Filip II, de la Vergina¹, investigat de Manolis Andronikos — au fost prezentate cititorilor Magazinului istoric, în nr. 6/1970 și, respectiv, 2/1979, ale revistei.

În articolul intitulat „Pe urmele Atlantidei cretane (nr. 6/1970), autorii analizau ipoteza emisă de unii oameni de știință potrivit căreia insula Thira, „adăpostind orașe legendare, ar fi ultima rămășiță a misterioasei Atlantide”, evocată de Platon în dialogurile Timeu și Critias. După săpături și cercetări efectuate în Thira timp de aproape 20 ani, unele teorii au fost abandonate, menținându-se, în schimb, cele care se referă la legătura dintre cataclismul din Thira și dispariția civilizației minoice — termen inspirat de la numele legendarului rege al Cretei, Minos. Dar, înainte de a poposi pe șantierul arheologic, de proporții puțin obișnuite din Thira-Santorin, să reamintim pe scurt cititorilor principalele evenimente din istoria atât de zbuciumată a acestei insule.

Cenușa vulcanică și Canalul de Suez

Situat în sudul Arhipelagului Cycladelor, Santorinul

reprezintă, din punct de vedere geologic, rămășițele din jumătatea estică a unui vulcan. Rada insulei nu este altceva decât imensul crater al vulcanului care a erupt cu o știință britanică, care au adus ca argument reproducerea, pe chipul din aur și filde descoperit în cavou, a cicatricei de pe obrazul sting al lui Filip, urmarea unei răni din anul 354 î.e.n., cînd, în timpul asediului Metoniei, regele fusese lovit de o săgeată.

violentă înfricoșătoare² acum 3 500 ani. Sub presiunea gazelor acumulate din interior, insula a explodat pur și simplu; virful vulcanului și partea lui vestică s-au

¹ Afirmatia arheologului grec Manolis Andronikos, cum că mormîntul intact de la Vergina ar fi al regelui Filip II, a fost confirmată de cercetările ulterioare ale oamenilor de

² Despre alte catastrofe naturale de mari proporții rămase în istorie, Magazin istoric a scris în repetate rânduri: nr. 10/1968, 1/1970, 6, 9/1971, 3/1972, 1/1975, 7/1977, 3, 12/1979, 4/1982, 7/1983.

Santorin, imagine panoramică a orașului de azi

În p. 57: fragment de frescă scoasă la iveală de cercetările arheologice

prăbușit, iar golul pricinuit de aruncarea în aer a unei uriașe cantități de materie s-a umplut cu apă și cu lava țâșnită ulterior. Erupția, mai puternică decât cea a insulei Krakatoa din Indonezia, care în 1883 a cauzat pierderea a 36 000 vieți, se numără printre cele mai înspăimântătoare catastrofe naturale căroro oamenii le-au fost martori. Unda de șoc a fost simțită până în Egipt. Dar cele mai teribile consecințe au fost suportate, în afară de Santorin propriu-zis, de insula Creta. În mijlocul exploziilor și norilor de fum și flăcări, Santorin, scufundându-se — în parte — în adâncuri, a dat naștere unui val gigantic. S-a afirmat că toate porturile de pe coasta de vest a Cretei au fost pur și simplu „măturate” de

unde ucigătoare. Dezastrul a lovit din plin civilizația cretană. El a marcat declinul orașelor înfloritoare, ai căror neguțatori brăzdau Mediterana mînați de interese comerciale spre Fenicia și Egipt, în mileniul 2 î.e.n.

O mie de ani mai târziu, Platon a reamintit oamenilor tragedia Santorinului, scriind despre Atlantida. Acest „paradis pierdut”, situat de mitologie în Oceanul Atlantic, i-a fascinat pe scriitori și a trezit interesul oamenilor de știință. Geofizicieni, vulcanologi și arheologi au încercat să descopere locul acestui regat fabulos. Ei și-au îndreptat atenția asupra Santorinului și a insulelor Kaîmēni, care au apărut în sec. XVI și XVIII în centrul craterului înghițit de ape.

De fapt, activitatea vulcanică din zona Santorinului n-a încetat nici o clipă. De-a lungul secolelor, mici suprafețe de pământ au apărut și, apoi, unele au dispărut în valuri. În ultimii 50 ani, erupțiile vulcanului aflat la 400 m adâncime au avut drept consecință cutremure care au afectat periodic așezările oamenilor cătărate, parcă, pe țărmurile insulei devastate. Și vulcanul rămîne amenințător. Cicatricele violentului seism din 1956, în urma căruia s-au înregistrat 48 morți și 200 răniți, sînt încă vizibile: case părăsite, acoperișuri dărîmate, cupole fisurate. Și totuși, în pofida seismicității zonei, locuitorii nu se pot hotărî să părăsească insula. Solul vulcanic este fertil și vinul de Santorin, celebru în toată Grecia, constituie una din principalele lor resurse. Dar, peste tot, prezența vulcanului se face simțită prin „bombele” de bazalt presărate printre culturile de viță de vie. O altă importantă resursă a localnicilor este cenușa vulcanică folosită în industrie la fabricarea cimentului. Anual, sînt exportate două milioane de tone din această materie care, în 1866, a fost folosită și la construirea Canalului de Suez.

Încă din 1932, arheologul grec Spyridon Marinatos formulează ipoteza că dezastrul din Thira a provocat declinul Cretei minoice. În 1939, publică un studiu în care afirmă că vulcanul din Thira trebuie făcut răspunzător de distrugerea orașului antic Cnosos, din centrul insulei Creta. Rezolvarea problemei dacă cele două evenimente reprezentă o simplă coincidență sau o cauză și efectul ei, ar elimina o pată albă din trecutul omenirii. Pentru a găsi argumente în sprijinul teoriei sale, Marinatos trebuie să întreprindă o serie de săpături în solul insulei. Din cauza lipsei de fonduri, a celui de-al doilea război mondial, a altor evenimente care nu-l favorizau este nevoit să aștepte pînă în 1967 pentru a-și pune în practică proiectul.

În acel an, Marinatos dovedește o intuiție istorică deosebită, luînd hotărîrea să cerceteze o zonă din sudul insulei, numită Akrotiri. El presupune că numai pe coasta

de sud, adăpostită de vânturile puternice care bat toată vara dinspre nord asupra Cycladelor, putea fi ancorată flota localnicilor și că deci, acolo era concentrată activitatea lor comercială.

Imediat după începerea săpăturilor, Marinatos găsește un oraș întreg îngropat sub un strat de cîțiva metri de cenușă vulcanică. Este un adevărat Pompei al Egeei, dispărut cu cincisprezece secole înaintea binecunoscutelor erupții a Vezuviului. Pe măsură ce straturile sînt îndepărtate, apar case cu două-trei etaje, înzestrate cu paturi, scaune și băi, cabinete de toaletă cu apă, care — afirmă cercetătorii — s-ar putea să fi fost primele din lume — un sistem complex de canalizare. Din noaptea timpului se ivesc minunatele fresce care împodobeau pereții unor case. Restaurarea acestora necesită însă multă răbdare și muncă, deoarece majoritatea, sfărîmate în bucăți, au fost găsite pe jos. Sub mîinile experte ale restauratorilor, folosind cele mai moderne tehnici de lucru, se conturează fața unei tinere pieptănată cu „coadă de cal” și purtînd cercei mari, rîndurile zburînd printre nuferi, maimuțe albastre. Alte scene evocă tîrmurile africane și băștinăsiile cu care marinarii din Santorin făceau negoț. Flota acestor îndrăzneți navigatori e înfățișată și în fața orașului: galerele și vasele de măruri cu pînze pătrate pornesc la drum pe Mediterana.

Spre deosebire de arheologii moderni, care își construiesc teoriile pornind de la rezultatele investigațiilor, Marinatos — ca și Heinrich Schliemann (1822-1890), descoperitorul Troiei și al Micenei sau Sir Arthur John Evans (1851-1941), cel care a efectuat săpăturile în Creta, pentru a scoate la lumină palatul din Cnossos — aparține vechii școli, ai cărei reprezentanți erau înclinați mai întîi să-și lanseze teoriile și apoi să caute probe în sprijinul acestora, prin excavări. Marinatos lucra zi și noapte dornic să descopere cît mai multe pentru a-și demonstra justetea tezelor științifice. Își susținea opiniile într-un mod care nu accepta replica.

„Avea un caracter dur, dificil”, își amintește Christos Doumas, fost — timp de mai mulți ani — principala sa asistent. Dar, adaugă el, „avea viziune istorică”.

În 1974, Spyridon Marinatos alunecă într-un șanț de-abia săpat, suferă o fractură de craniu și moare la 73 ani. Ultima dorință, aceea de a fi înmormîntat pe locul descoperirii sale, i-a fost respectată. Își doarme somnul vechnic printre vestigiile cărora le-a consacrat o mare parte din viața și cercetările sale.

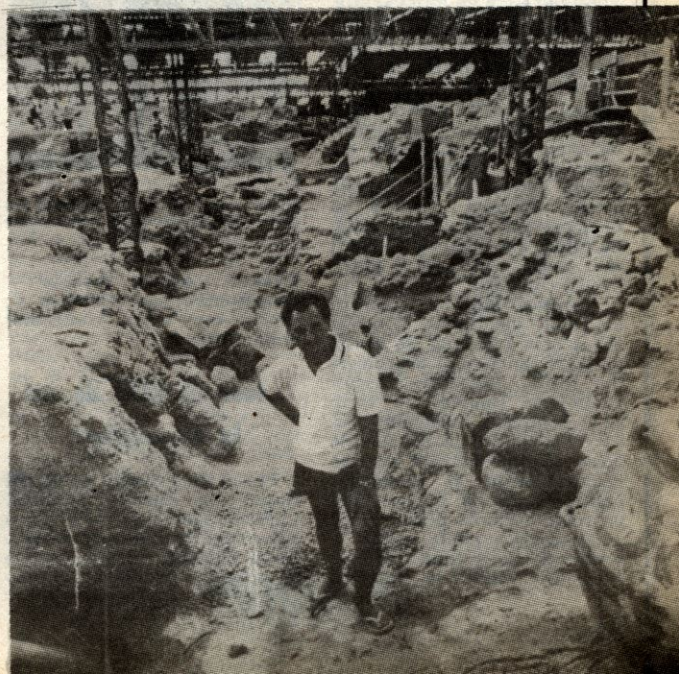
Arheologul detectiv

Aceste descoperiri au impus o revizuire drastică a imaginii pe care istoricii o aveau despre perioada respectivă. Se presupunea că regatul minoic, aflat în apogeul puterii sale, colonizase toate insulele Cyclade. Acum apărea clar că în preajma lui se dezvoltase un oraș comercial înfloritor, poate prea mic pentru a-i

deveni rival, dar îndeajuns de puternic ca să-și mențină independența politică și destul de bogat pentru a-și permite să-i întrețină pe creatorii unei arte considerate drept mult mai sofisticată decît cea din Creta.

„Aici a trăit o societate evoluată — afirmă Christos Doumas, care a preluat sarcinile lui Marinatos după moartea acestuia; nu era un regat cu un guvern centralizat, dar nici o comunitate agrară primitivă. Această populație era formată din comercianți bogați și din oameni de afaceri care trăiau într-o lume urbană, am putea zice, burgheză”. Lui Doumas picturile de pe pereții caselor din Akrotiri i-au furnizat unul dintre argumentele de bază ale teoriei lui: „Există mai multe stiluri distincte. Ceea ce înseamnă că au lucrat artiști diferiți aparținînd unor școli diferite de artă. O comunitate agrară nu își irosește surplusul, dacă acesta există, subvenționînd oameni considerați, la nivelul

Prof. Chr. Doumas între vestigiile arheologice aflate pînă nu de mult sub cenușa puternicei erupții vulcanice de acum trei milenii și jumătate

acestor societăți, neproductivi cum ar fi artiștii. Nimic din aceste picturi nu se aseamănă cu arta «de palat», rigidă și convențională, din Creta». Picturile din Akrotiri, așezare considerată de Colin Renfrew, profesor de arheologie la Universitatea Cambridge, „cea mai bine conservată din Europa și, poate, din lume”, sînt pline de vitalitate și nesupuse canoanelor artistice ale vremii. „Numai o societate urbană și relativ dezvoltată, continuă Doumas, poate să susțină artiști lucrînd într-o asemenea manieră și să le permită o deplină libertate a execuției”.

O altă dovadă invocată este că toate clădirile sînt încăpătoare (deși nici una nu este atît de mare încît să poată fi luată drept un palat), sugerînd o bunăstare egal distribuită; în plus, sistemul de canalizare este suficient de complex pentru a presupune o autoritate municipală capabilă să-l construiască și să-l întrețină; sursa bogăției locuitorilor din Thira este indicată tot de picturi. Navele înfățișate sînt îndeajuns de mari pentru a întreține legături comerciale active cu centrele de pe țărmurile Mării Egee și poate chiar și mai îndepărtate, din Egipt.

„Dacă Doumas are dreptate — relatează ziaristul Andre Linklater, într-un articol publicat de revista britanică *Telegraph Sunday Magazine* — concepția, devenită tradițională, că orice societate preistorică de oarecare complexitate era obligatoriu monarhică, va trebui reformulată. Printre altele, Akrotiri promite să demonstreze că democrația, de pildă, are o istorie cu mult mai veche decît s-ar fi putut crede vreodată.”

Documentîndu-se pentru articolul menționat, Linklater a stat îndelung de vorbă cu șeful șantierului arheologic din insula Santorin: „Ascultîndu-l pe Doumas, în timp ce-și schițează raționamentul care l-a condus la concluziile trase, ai impresia că îl auzi pe celebrul erou al romanilor poliște Hercule Poirot, cînd își trage o palmă peste frunte și exclamă: «Este numai o problemă de puțină materie cenușie!» Mic de statură,

dar bine proporționat, cu o față mobilă și expresivă și cu un ascuțit simț al umorului, Doumas pare dispus să joace rolul lui Poirot: «Arheologia este o treabă care se aseamănă cu cea a detectivilor, conchide el, deși deznodămintele nu sînt niciodată atît de clare ca cele ale Agathe Christie». Istoricul grec s-a familiarizat cu limba și literatura engleză în timpul studiilor pentru doctorat în științe umaniste susținut la Universitatea din Londra. În plus, colaboratorul său cel mai apropiat, avînd meseria de antropolog, este soția sa de origine engleză, Alexandra. Origine care nu a împiedicat-o să-și boteze cei trei copii Electra, Priam și

rice a Cycladelor. În afară de răspunderile ce-i revin pentru zona Akrotiri, el i-a succedat lui Marinatos, ca profesor de arheologie la Universitatea din Atena și este curatorul colecțiilor grecești, datînd din epoca de bronz, expuse la Muzeul Național din Atena. Concepția sa de o logică severă asupra arheologiei este într-un total contrast cu stilul intuitiv, chiar romantic, al predecesorului său. În timp ce Marinatos, avid de noi descoperiri, folosea un mare număr de săpători și doar cîțiva specialiști, Doumas pune accentul pe analiza detaliată a fiecărui metru pătrat excavat. În 1984, de exemplu, și-a propus să scoată la iveală doar o alee și, la capătul ei, o mică arenă. A angajat patru săpători — practic, lucrările de excavare se execută numai în lunile august și septembrie — cărora li s-au adăugat, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, „geologi, arhitecți, vulcanologi, mineralogi, chimiști, zoologi și paleobotaniști” (experți în plantele cultivate de oameni în perioada antichității). Aceștia din urmă au fost cei care au stabilit că erupția vulcanului a avut loc pe la mijlocul verii. „Cred că am uitat să menționez pe cineva”, a spus el cînd a încheiat lunga listă a specialiștilor. „A, da! Expertul în balistică”. Studiind traiectoria pietrelor în funcție de urmele lăsate de ricoșarea lor pe pereții caselor, el trebuie să dovedească dacă a fost vorba de una sau mai multe erupții.

Datorită rigurozității științifice care — se spune — îi este proprie lui Doumas, a fost descoperit și pus în lumină un amănunt aparent nelămurit. Într-un anume loc, arheologul grec a lăsat dezvelită o secțiune arătînd straturi suprapuse de zăcămintे vulcanice. Dacă se va stabili că straturile respective s-au format într-o perioadă mai lungă de timp, datorită a două erupții distincte, prima punînd capăt vieții din Akrotiri la 1500 î.e.n., iar a doua, mai puternică, 50 ani mai tîrziu, îngropînd orașul sub un nou strat de cenușă vulcanică și distrugînd și civilizația minoică, teoria lui Marinatos ar putea fi apre-

Unele piese, ca acest fragment de frescă, împodobesc deja noul muzeu al orașului

Hecuba. „Așa ne trebuie” — comentează sec Doumas —, avem tot timpul războiului troian în casă”.

„Încă 16 000 de ani la dispoziție”

Fiu al unei familii de țărani săraci din Insula Pathros, Christos Doumas a devenit o autoritate recunoscută în cercurile științifice internaționale în privința perioadei preisto-

ciată ca fiind corectă. Punctul de vedere al lui Dumas este însă diferit: „Între cele două erupții nu au trecut mai mult de doi ani și cred că ele au cauzat stricăciuni serioase civilizației din Creta, dar nimic mai mult”. Aceasta este numai una din miile de întrebări ridicate de imensul șantier a cărui răspundere o poartă. Marea lui speranță rămâne descoperirea unei arhive de tablete, care i-ar putea ajuta pe arheologi să descifreze „linearul A”, misterioasa scriere a culturii minoice.

„Dezgroparea. Întregului oraș, afirmă el, va dura două sau trei secole... Geologii estimează că o nouă și puternică erupție vulcanică ar putea avea loc în Santorin cam peste 20 000 de ani. Așa că — adaugă Dumas ca o consolare — mai avem la dispoziție 16 000 de ani. Ceea ce înseamnă că nu e cazul să ne grăbim”.

Desigur, ritmul excavărilor este încetinit de imensul număr de obiecte descoperite, fiecare dintre ele trebuind să fie curățat, înregistrat, analizat, iar rezultatele acestei migăloase munci publicate în revistele de specialitate. Vestigiile istorice sînt atât de multe încît experții sînt amenințați de a nu putea ține pasul cu ceea ce se scoate la iveală în timpul celor două luni de săpături.

Sub înaltul, străvezii acoperiș ce-l protejează, orașul seamănă cu oricare așezare mediteraneană de astăzi, cu străzi înguste și întortocheate și case înghesuite. Plafoanele acelor case nu mai există, dar interioarele sînt intacte și alături de urmele încă vii ale dezastrului, scări năruite și pereți proptiți, se află vase sau alte obiecte care au fost restaurate. Există, de asemenea, un monument comemorativ. În atelierul unui olar, o coroană prăfuită deasupra mormintului lui Marinatos stă ca mărturie a locului unde arheologul a murit, în timp ce munea pe șantierul orașului descoperit de el.

Această străveche și originală civilizație atrage la Santorin mii de vizitatori. Oamenii secolului XX contemplă, în cadrul grandios al insulei, Pompeii Egeei, centrul uneia dintre cele mai strălucitoare culturi mediteraneene.

ANDREAS HOFER — EROUL TIROLULUI

(Urmare din p. 56)

perial avea să se dovedească inutil. Evoluția evenimentelor militare a impus Tirolului statutul unui teatru secundar de operații militare. În condițiile în care luptele principale cu francezii s-au desfășurat în Bavaria și Austria răsăriteană, curtea de la Viena a privit lupta țărănimii din Tirol doar ca o diversiune utilă în spatele inamicului, atît timp cît a servit mobilurilor sale. Deși a avut tot interesul să-i înfrîngă pe francezi, Francisc de Habsburg s-a temut de forța maselor dezlănțuite, la fel ca de Napoleon. De aceea, asistența Habsburgilor pentru lupta lui Hofer s-a materializat numai în cuvinte frumoase, declarații înflăcărâte, decorații și modeste ajutoare financiare.

Napoleon pune condiții

La 6 iulie 1809, Napoleon a înfrînt armata austriacă la Wagram. Cinci zile mai târziu, arhiducele Carol a solicitat armistițiu, consemnat la Znaim. Punctul 4 al documentului consfințea evacuarea forțelor habsburgice din Tirol și Vorarlberg. La 30 iulie, mareșalul Lefebvre a intrat din nou în Innsbruck. Din capitala landului, Lefebvre a lansat o proclamație, reclamînd supunerea necondiționată, depunerea armelor, în termen de zece zile, și predarea șefilor militari. Noua ocupație străină a catalizat avîntul popular, ce a cuprins pe toți tirolezii. La 13 august, a avut loc o înfruntare sîngeroasă pe cîmpia de la Witten, dar francezii au rămas pe teren. Victoria obținută cu pierderi grele la Wagram l-a constrîns pe Napoleon să ordone retragerea din Tirol. Pentru a treia oară, Tirolul era slobod. La 15 august, Hofer era stăpîn la Innsbruck, unde o adunare locală l-a numit „Regent al Tirolului în numele Imperiului, pentru afacerile militare, politice, administrative și diplomatice”. Hofer l-a informat pe Francisc I despre situația din

regiune și i-a solicitat sprijinul. Singurul „ajutor” imperial a constat însă în o decorație și suma de 3 000 ducati.

La conferința de pace de la Ungarisch-Altenburg, Napoleon a pus condiții foarte grele Austriei. Din considerente strategice, pentru a controla legătura între Europa Centrală și Italia și a avea o bază de atac asupra posesiunilor Habsburgilor, Napoleon a exclus ideea menținerii Tirolului în cadrul conglomerației patronate de Viena. Totodată suveranul și-a exprimat admirația față de lupta curajoasă a locuitorilor din Tirol. La 14 octombrie 1809, s-a semnat pacea de la Schönbrunn¹. Austria a pierdut Salzburg, Trieste, Dalmația, Galiția apuseană, Carintia, Tirolul și Vorarlberg, ultimele două provincii în favoarea Franței.

Generalul francez Drouet d'Erlon a anunțat știrea în Tirol, iar viceregele Italiei, Eugeniu de Beauharnais, în marș spre Innsbruck, pentru a pacifica Tirolul, i-a somat pe răsulați să capituleze. Pătrunderea trupelor franceze în vestul Austriei a dus la ciocniri sîngeroase la Kûchelberg, Bergisel și Salthaus. Forțele de ocupație au întreprins acțiuni de represiune, de pe urma cărora au avut de suferit masele populare. Copleșiți de forțele net superioare ale Franței și Bavariei, țărani au bătut în retragere. Flacăra răscoalei a ars pînă în decembrie 1810, cînd au fost nimicite ultimele focare de rezistență. Refugiat în munți, Hofer a fost capturat încă din ianuarie 1810, prin trădare. A fost transferat pe rînd în închisorile militare de la Trento, Merano și Mantua, judecat de un consiliu de război și executat la 20 februarie 1810, prin împușcare. Trupul neînsușit a fost înhumat cu onoruri militare abia în 1822, la Hofkirche din Innsbruck.

După răscoala condusă de Hofer, Tirolul meridional a fost anexat Italiei, iar zona Pusterthal — Provinciilor Ilirice. Tradiția populară a perpetuat amintirea faptelor sale eroice în poemul *Sandwirth Hofer*, scris de Julius Mosen.

¹ Resedința de vară a Habsburgilor de la Viena. A fost proiectată de arhitectul Johann Bernhard Fischer von Erlach.

CLIO ZIMBEȘTE

Mareșalul Lefebvre (1755-1820) a primit, odată, vizita unui fost camarad de regiment. Vizitatorul a admirat, cu vizibilă invidie, frumoșii reședință a mareșalului, spațioasele sale apartamente, caretele și toate cele ce îl arătau a fi un mare demnitar al imperiului napoleonian.

— Trebuie să recunoști că ești, într-adevăr, un om fericit, i-a spus fostul camarad.

— Vrei să ai tu toate acestea? l-a întrebat mareșalul. E foarte simplu. Coboară în curte, iar eu voi pune, la fiecare fereastră, câte doi soldați, care să tragă asupra ta. Dacă vei izbuti să te strecoți printre gloanțe și să scapi, îți voi da fie toate cele pentru care mă invidiezi. Eu așa le-am obținut.

Thales din Milet și-a închinat o mare parte din preocupările sale astronomiei.

Mergînd spre locul de unde putea cuprinde cu privirea, cerul, s-a împiedicat și a căzut într-o groapă pe care n-o observase. O bătrînă, care l-a văzut căzînd, i-a spus:

— Cum poți avea pretenția să cunoști ce se petrece în cer, cînd nu ești în stare să zărești ce este la picioarele tale?

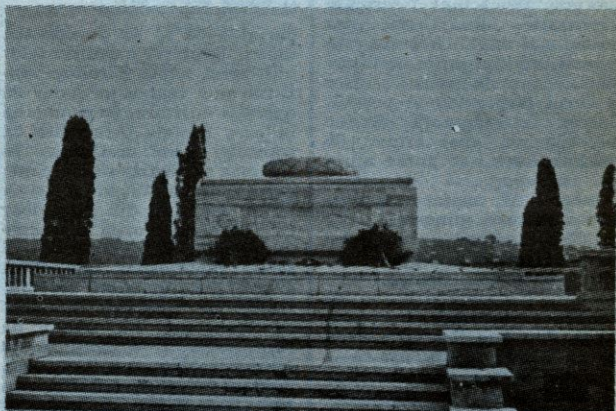
Poetului francez Piron i s-a prezentat un tînr care stăruia să fie ascultat. Avea două sonete, pe care le scrisese și dorea ca Piron să-și exprime părerea asupra lor.

L-a citit pe primul. După ce l-a ascultat, Piron a spus: — Îmi place mai mult celălalt.

Întrebată dacă vrea să cunoască viitorul, doamna de Rochefort a răspuns:

— Nu. Seamănă atît de mult cu trecutul.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

LA ZVOLEN

DAN IOAN, din Satu Mare: În luna mai a acestui an, cînd s-au împlinit 40 ani de la zdrobirea nazismului, împreună cu un grup de sătmăreni, am vizitat orașul Zvolen din R.S. Cehoslovacă. Aici se ară cimitirul ostașilor români căzuți în luptele de pe frontul antihitlerist pentru eliberarea acestei localități.

Am păstrat un moment de reculegere la mormintele lor și am depus flori, în semn de cinșire a jertfei lor. Au fost clipe solemne, înălțătoare.

Vă trimt și o imagine a monumentului eroilor români înmormîntați la Zvolen.

PE FRONTUL VICTORIEI

Articolele consacrate de revista noastră celei de-a 40-a aniversări a victoriei asupra nazismului, participării României la războiul antihitlerist s-au bucurat de o largă atenție și de aprecieri din partea cititorilor. Unii dintre aceștia, participanți la evenimentele de acum patru decenii, ne-au scris trimițîndu-ne completări, precizări și informații noi, pe marginea articolelor publicate. Iată câteva dintre acestea:

MIHAI ANTON, învățător pensionar, din Cîmpulung-Muscel: În nr. 2/1985 este amintită eliberarea orașului cehoslovac Tisovec de către Regimentul 27 infanterie din Divizia 6. În acele bătălii a luptat și Grupul 3 cercetare. Cu gradul de locotenent în rezervă am comandat în războiul antihitlerist acest grup pe fronturile din Transilvania, Ungaria și Cehoslovacia. Era o subunitate de cavalerie din cadrul Diviziei 3 infanterie.

GHEORGHE M. STOIAN, din Cernavoda, ne trimite câteva însemnări ale locotenent-colonelului în rezervă Emil Marinescu (decedat), privind

luptele insurecționale din august 1944 din zona Cernavoda. În acele zile Emil Marinescu era comandantul detașamentului „Dunărea”, din cadrul Regimentului 2 grîniceri.

MIRCEA MAIOR, avocat, locotenent în rezervă, din Brașov, ne relatează despre luptele la care a participat — în calitate de comandant al bateriei IV de tragere din cadrul Regimentului 7 artilerie grea moto Sibiu — în perioada 26 august-12 decembrie 1944, pe frontul din Transilvania și Ungaria.

DOI MARI PROFESORI

VIORREL V. CUGEREANU, din Orăștie, locotenent-colonel (r), invalid de război, fost elev și, apoi, profesor, la Școala superioară de război din Capitală, ne trimite o evocare a activității desfășurate în cadrul acestei școli militare de Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu.

N. Iorga a predat la această școală din anii următori primului război mondial și pînă în iarna anului școlar 1939/1940. În acest an, ultimul din carieră și viața sa, ne-a predat cursul Oamenii reprezentativi în purtarea războaielor. Îmi amintesc că la încheierea anului, ofițerul-elev șef de clasă i-a mulțumit marelui istoric pentru cursurile ținute, exprimîndu-și totodată nedumerirea că Iorga nu a amintit între figurile prezentate și un conducător de oști român. Marele istoric, deși vădit surprins de această întrebare, a răspuns: „Dragul meu, eu v-am vorbit despre oameni reprezentativi în purtarea războaielor ori noi, românii, nu am purtat războaie, noi am luptat numai spre a ne apăra pacea țării și a caselor noastre”.

În iarna anului 1941/1942 cursurile au fost preluate de Gh. I. Brătianu. În lecția de deschidere a omagiat pe marele său înaintaș, împărțînd durerea tragicului său sfîrșit. Cursurile lui Gh. I. Brătianu tratau

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești, temă care, ulterior, a fost dezvoltată într-o lucrare (creditați în 1980).

În septembrie 1943, elevii și profesorii Școlii superioare de război au făcut o călătorie de studii în Transilvania. Când a aflat de itinerariul nostru, Gh. Brătianu ne-a amintit că se împlinesc atunci 342 ani de la asasinarea lui Mihai Viteazul în tabăra de lângă Turda și ne-a sugerat să ne oprim și la monumentul ridicat în amintirea voievozului.

Pe platoul unde fusese cortul lui Mihai Viteazul, ofiterii-elevi au depus o mare coroană de garoafe, iar unul dintre ofiteri a rostit o cuvântare omagială. În acele momente grele, cînd o parte din țară se afla cotoșită de horthyști, amintirea marelui voievoz unificator de țară ne întărea hotărîrea de a face să dispară granița impusă prin Diktatul de la Viena.

Peste un an, aceeași ofiteri reveneau pe acele locuri, în faunța unităților armatei române ce luptau pe frontul antihitlerist, pentru dezrobirea țării de sub ocupații hitleristo-horthyști.

ISTORIE PE VALEA RODNEI

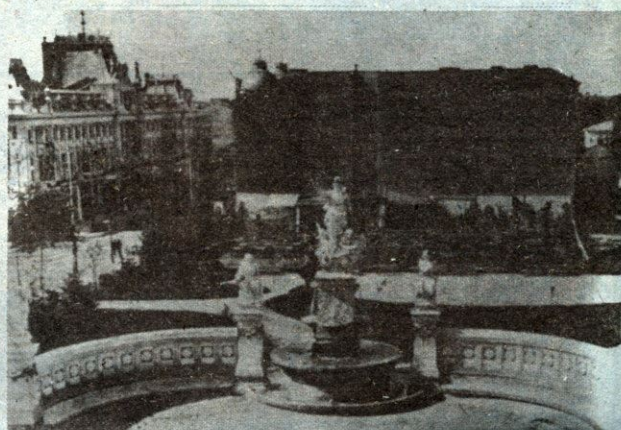
Prof. IOAN BUREACĂ, de la Liceul „Andrei Mureșanu”, din Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, ne scrie despre Valea Rodnei — districtul românesc al Rodnei în evul mediu, din care reținem: Printre „țările românești” existente în evul mediu în Transilvania, se afla și Țara sau Valea Rodnei, care avea în componența sa următoarele așezări: Rodna, Maieru, Singeorz, Feldru, Rebra Mare, Rebrîșoara, Telciu, Năsăud, Salva, Zagra și Mocod.

Românii de pe Valea Rodnei își aveau propria organizare politică, administrativă și judecătorească, sub forma instituțiilor autohtone a juzilor, cenezilor și voievozilor, anterioare așezării maghiarilor în Panonia. La 1371 este menționat cneazul Gylilian împreună cu obștea românilor din Budacul de Sus; la 1450 este amintit voievodul Budu din Maieru, iar la 1486 cneazul Ioan din Rebrîșoara. Pentru anii 1503-1522 sînt menționați în documente opt cenezi și trei voievozi în frunța obștelor românești din Valea Rodnei.

FOTOGRAF

GH. N. POPESCU-DRĂGOI, din satul Vîlșănești, com. Mușetesti, jud. Argeș, ne trimite cifru, dar referitoare la un cunoscut fotograf, Ion Niculescu, de la sfîrșitul secolului trecut, care ne-a lăsat suferite imagini de monumente istorice, chipuri și priveliști din satele românești ale acelei perioade. În vremea lui Cuza vodă, I. Niculescu a fost telegrafist la Palatul domnesc din București. În 1876 a fost numit diriginte al Oficiului telegrafic al Poliției Capitalei, iar în 1879 fotograf al Prefecturii Capitalei.

În colecția corespondențelor noastre se mai păstrează 40-50 fotografii realizate de I. Niculescu.

FÎNTÎNĂ 1896

În completarea însemnărilor înedite ale lui Gh. D. Palade din nr. 6/1984, în care fostul om politic liberal se referă și la vizita împăratului Franz Iosif la București, în septembrie 1896, EUGEN V. POENARU, din București, ne pune la dispoziție imaginea de mai sus a fîntînei statuarie ridicată în Capitală cu acei prileji.

POȘTA CONCURSULUI

Noul concurs Magazin istoric, Victoria, dedicat celei de-a 40-a aniversări a înfrîngerii nazismului, este întîmpinat cu interes de cititorii noștri. Iată cîteva din opiniile exprimate în scrisorile sosite recent la redacție.

ION STOENESCU, din Craiova: Am așteptat cu interes acest nou concurs care, ca toate concursurile organizate de revistă, constituie un bun prilej de a revedea colecția Magazinului istoric din anii precedenți, reîmprospătîndu-ne astfel lectura.

DUMITRU POPOVICI, din București: Deși urmăresc de mai mulți ani revista dv., n-am participat încă la concursurile organizate. Anul acesta m-am hotărît să-mi încerc forțele. Sper să reușesc să dau răspunsuri bune la toate cele 40 întrebări. Vă dorim mult succes.

MARGARETA IONESCU, din Constanța: Am reușit să-mi completez întreaga colecție a revistei și acum aștept cu nerăbdare și celelalte trei serii de întrebări (din care au mai rămas două, una apărînd în acest număr).

TRAIAN PETRE, din Caracal; PIU FLORESCU, din Medgidia; ION PRISĂCARU, din Iași: Cum am precizat și în numărul trecut, răspunsurile vor fi trimise toate o dată, după publicarea ultimei serii de întrebări.

PUNCT MUZEISTIC

VASILE NEAGU, tresor la întreprinderea „Romlux”, din Tirgoviste, ne scrie despre punctul muzeistic din satul Rîul Alb, jud. Dimbovița. A fost întîlnit din inițiativa profesorului pensionar Mihail Alexandrescu, care a colecționat piese istorice, etnografice, obiecte casnice etc. specifice zonei. Punctul muzeistic funcționează în incinta cîminului cultural din localitate.

IMPORTANT!

Începînd din nr. 9/1985 — după cum cititorii noștri au remarcat desigur — în paginile Magazinului istoric un nou concurs: Victoria • 40 întrebări, în 4 serii, în 4 numere de revistă • 200 importante premii • Participarea numai pe baza celor 4 taloane publicate în nr. 9, 10, 11 și 12 din acest an ale revistei.

Asigurîndu-vă, deci, din timp, procurarea numerelor 9, 10, 11 și 12 ale Magazinului istoric, vă asigurați participarea la noul concurs Victoria, ale cărei prime întrebări, împreună cu primul talon și cu regulamentul de desfășurare, au apărut în nr. 9/1985 al revistei.

CONTENTS (Romanian History) I.C. Chițimia Nuremberg 1502: The first foreign Chronicle devoted to Stephen the Great ● M. Dogaru The Coat-of-arms of Voivoda Litovoi (13th century) ● M. Neagoe Portraits of Princes Vlad Tepeș and Constantin Brîncoveanu on a Peasant Icon ● I. Dumitriu-Snagov Vatican: Treasures of Romanian Art ● M. Mușat, M. Manolescu, V. Pop The Vienna Dictate from 1940 — new documents (III) ● F. Marinescu The Order „Mihai Viteazul” during the anti-Hitlerite War ● A. Rădulescu, T. Chiante The Treasure Store of Sucidava-Izvoarele ● Ion Popescu-Puțuri Les Arsacides (IV) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memoirs ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I.C. Chițimia Nuremberg 1502. La première chronique étrangère sur Étienne le Grand ● M. Dogaru Les armoires du voivode Litovoi (13e siècle) ● M. Neagoe Les portraits des princes Vlad l'Empaleur et Constantin Brancovan sur une icône paysanne ● I. Dumitriu-Snagov Trésors de l'art roumain à Vatican ● M. Mușat, M. Manolescu, V. Pop 1940: Le Diktat de Vienne — nouveaux documents (III) ● F. Marinescu L'Ordre „Mihai Viteazul” pendant la guerre antihitlérienne ● A. Rădulescu, T. Chiante Le trésor de Sucidava-Izvoarele ● Ion Popescu-Puțuri Les Arsacides (IV) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Mémoires ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.К. Чицимия Нюрнберг 1502 г. Первая иностранная хроника о Стефане Великом ● М. Догару Герб воєводы Литової (XIII-й век) ● М. Неагое Портреты господаєр Влад Цепеш и Константина Брынковяну на крестьянской иконе ● И. Думитриу-Снагов Ватикан: Сокровища румынского искусства ● М. Мушат, М. Манолеску, В. Поп Венский диктат 1940 г. — новые документы (III) ● Ф. Маринеску Орден имени Михая Храброго времени антигитлеровской войны ● А. Рăдулеску, Т. Чианте Сокровища, обнаруженное в местности Сучидава-Извоаре ● Ион Попеску-Пуцури Аршакиды (IV) ● К. Мурджеску, Ш. Лакс Григоре Гафенку (1892-1957) Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I.C. Chițimia Nürnberg 1502. Die erste ausländische Chronik über Ștefan den Grossen ● M. Dogaru Das Wappen des Voievoden Litovoi (13. Jahrhundert) ● M. Neagoe Die Bildnisse der Herrscher Vlad Tepeș und Constantin Brîncoveanu auf einer Bauernikone ● I. Dumitriu-Snagov Vatican: Rumänische Kunstschätze ● M. Mușat, M. Manolescu, V. Pop 1940: der Wiener Diktat — neue Dokumente (III) ● F. Marinescu „Mihai Viteazul”-Orden im Antihitlerkrieg ● A. Rădulescu, T. Chiante Der Schatz von Sucidava-Izvoarele ● Ion Popescu-Puțuri Die Arsaciden (IV) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Erinnerungen ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română) I.C. Chițimia Nuremberg, 1502. La primera crónica extranjera sobre Ștefan el Grande ● M. Dogaru El Escudo del voivoda Litovoi (s. XIII) ● M. Neagoe Los retratos de los principes Vlad el Empalador y Constantin Brîncoveanu sobre un icono campesino ● I. Dumitriu-Snagov Vatican: Tesoros de arte rumano ● M. Mușat, M. Manolescu, V. Pop 1940: El Diktat de Viena — nuevos documentos (III) ● F. Marinescu El orden „Mihai Viteazul” en la guerra antihitleriana ● A. Rădulescu, T. Chiante El tesoro de Sucidava-Izvoarele ● Ion Popescu-Puțuri Los Arsacidas (IV) ● C. Murgescu, Șt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957) Memorias ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfil.

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDAȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Școlii” — București

42427

